

Vähän vaihteluu tähän arkeen

Kulttuuri- ja taidetoiminta ikäihmisten palveluasumisen yksiköissä ja klovnerian merkitys työntekijöiden ja esiintyjien kokemana

Sosionomi YAMK opinnäytetyö
Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä YAMK
kevät 2024
Jennika Talventuoma

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä YAMK

Tiivistelmä

Tekijä Jennika Talventuoma

Vuosi 2024

Työn nimi Vähän vaihtelua tähän arkeen - Kulttuuri- ja taidetoiminta ikäihmisten asumispalveluyksiköissä ja klovnerian merkitys työntekijöiden ja esiintyjien kokemana

Ohjaaja Paula Rantamaa

Opinnäytetyön tilaaja oli Satakunnan hyvinvointialue ja se tehtiin yhteistyössä klovnikiertueen esiintyjien ja Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten palveluasumisyksiköistä valittujen yksiköiden kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää taide- ja kulttuuritoiminnan nykytilannetta sekä selvittää klovniesityksen käyttöä valituissa ikäihmisten yksiköissä. Tavoitteena oli myös tuottaa ajatuksia ja vastauksia siihen, miten kulttuuri- ja taidetoimintaa voidaan kehittää Satakunnan hyvinvointialueen asumispalveluyksiköissä.

Opinnäytetyön tietoperustassa tarkasteltiin ikäihmisiä, kulttuurihyvinvointia ja kulttuurista vanhustyötä sekä sirkustoittoa ja klovneriaa. Opinnäytetyön tutkimusosuus oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimuskysymyksenä oli selvittää, miten ikäihmiset reagoivat klovneriaesitykseen sekä, millaisia merkityksiä esitykselle annetaan. Asioita tarkasteltiin yksiköiden työntekijöiden ja klovniesityksen taitelijoiden näkökulmista, joita haastateltiin.

Aineisto kerättiin havainnoimalla klovniesityksiä, haastatteleamalla palveluasumisyksiköiden työntekijöitä ja klovnitaitelijoita. Osana aineistoa käytössä oli myös klovniertuepäiväkirja. Aineisto analysoitiin grounded theory -menetelmää soveltaen.

Tutkimuksen päätuloksena oli, että työntekijöiden ja taiteilijoiden mukaan ikäihmiset pitivät klovniesityksistä ja ne toivat vaihtelua asumispalveluyksikön arkeen ja toimintaan.

Opinnäytetyön yhteenvedona voi todeta, että Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten palveluasumisen yksiköissä arvostettiin klovniesitystä ja laajemminkin kulttuuri- ja taidetoimintoja. Toiminnan juurruttamiseksi osaksi ikäihmisten palveluasumista tarvitaan edelleen kehittämistä ja resursseja. Tähän liittyen opinnäytetyössä esitellään malli ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen tueksi.

Avainsanat ikäihmiset, kulttuurihyvinvointi, palveluasuminen, klovneria

Sivut 70 sivua ja liitteitä 2 sivua

Master's Degree Programme in Promoting Wellbeing Through Culture and Art

Abstract

Author Jennika Talventuoma

Year 2024

Subject A little change to this everyday life - Cultural and artistic activities in housing service units for the elderly and the importance of clowning as experienced by employees and performers

Supervisors Paula Rantamaa

The thesis was commissioned by the Satakunta welfare area and it was done in cooperation with the performers of the clown tour and the units selected from the service housing units for the elderly in the Satakunta welfare area.

The aim of the thesis was to find out the current situation of art and cultural activities and to find out the use of clown performances in selected units for the elderly. The goal was also to generate ideas and answers on how cultural and artistic activities can be developed in the housing service units of the Satakunta welfare area.

The data base of the thesis examined elderly people, cultural well-being and cultural elderly work, as well as circus activities and clowning. The research part of the thesis was qualitative research. The research question was to find out how the elderly react to the clown performance and what kind of meanings are given to the performance. The issues were examined from the perspectives of the employees of the units and the artists of the clown show, who were interviewed.

The material was collected by observing clown performances, interviewing employees of service housing units and clown artists. The tour diary of the clowns was also used as part of the material. The data was analyzed using the grounded theory method.

The main result of the study was that, according to the employees and artists, the elderly liked the clown shows and they brought variety to the everyday life and operations of the housing service unit.

As a summary of the thesis, it can be stated that in the service housing units for the elderly in the Satakunta welfare area, the clown performance and, more broadly, cultural and art activities were valued. Further development and resources are needed to root the activity as part of service housing for the elderly. In connection with this, the thesis presents a model to support the development of cultural and artistic activities in service housing for the elderly.

Keywords elderly people, cultural well-being, serviced housing, clowning

Pages 70 pages and appendices 2 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Ikäihmiset ja kulttuuri- ja taidetoiminta.....	2
2.1	Ikäihmiset suomessa	2
2.2	Kulttuurihyvinvointi	7
2.3	Kulttuurinen vanhustyö	11
3	Sirkus ja klovneria.....	17
3.1	Sosiaalinen sirkus	18
3.2	Klovneria.....	24
4	Satakunnan hyvinvointialue.....	29
4.1	Ikäihmiset Satakunnassa	32
4.2	Satakunnan hyvinvointialueen strategia	33
4.3	Satakuntalaisten hyvinvointikertomus ja –suunnitelma.....	34
4.4	Satakunnan kulttuuristrategia.....	35
5	Opinnäytetyön toteutus	37
5.1	Tutkimustehtävä ja -kysymykset	38
5.2	Aineiston keräämisen menetelmät	38
5.3	Aineiston analysoinnin menetelmät.....	41
6	Aineiston esittely	42
6.1	Omat havainnot	42
6.2	Palveluasumisen yksiköiden työntekijät	43
6.2.1	Aikaisempi kulttuuri- ja taidetoiminta yksiköissä.....	43
6.2.2	Ikäihmisten havainnointi	45
6.2.3	Työntekijöiden omat kokemukset esityksestä	47
6.3	Klovniesityksen esiintyjät	47
6.3.1	Haastattelu	48
6.3.2	Kiertuepäiväkirja.....	49
7	Analysointi ja tulokset.....	49
7.1	Kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytila ja klovniesityksen merkitykset.....	50
7.2	Kulttuuri- ja taidetoiminnan toiveet ja esteet.....	52
7.3	Yhteistyön kehittäminen	54
7.4	Johtopäätökset	56
8	Pohdinta.....	56
9	Arviointi.....	61
	Lähteet	63

Kuvat, taulukot ja kaavat

Kuva 1 Elinajanodote Suomessa (Tilastokeskus, 2013).....	3
Kuva 2 Väestöllinen huoltosuhde kunnittain 2022. (Tilastokeskus, 2023).....	4
Kuva 3 75 vuotta täyttänyt tai vanhempi väestö saadun palvelun mukaan vuonna 2018 (Valtioneuvosto, 2020, s.16)	5
Kuva 4 85 vuotta täyttänyt tai vanhempi väestö saadun palvelun mukaan vuonna 2018. (Valtioneuvosto, 2020, s.17)	6
Kuva 5 Ikäohjelmaan kohdistettu määräraha. (Valtioneuvosto, 2023, s.11)	7
Kuva 6 Kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuuksia (Tanskanen, 2019, s. 22)	8
Kuva 7 WHO:n raportin taiteen ja kulttuurin vaikutukset. (Fancourt & Finn, 2019/2019, s. 8)	10
Kuva 8 Mitkä seuraavista toiminnoista kuuluvat kunnassasi kulttuurisen vanhustyön piiriin? (Ahonen, 2017).....	12
Kuva 9 Kuinka arvioit kulttuurisen vanhustyön palvelujen määrän kehitystä kunnassasi viimeisen kolmen vuoden aikana? (Aholainen, 2017).....	12
Kuva 10 Onko kulttuurisen vanhustyön kehittämisen vetovastuu tällä hetkellä enemmän. (Aholainen, 2017)	13
Kuva 11 Kohti luovaa arkea -tutkimusaineiston sisältämiä esimerkkejä arjen luovuudesta vanhustyössä. (Hultinen-Hildén ym., s. 66)	15
Kuva 12 Sosiaalisen sirkuksen kartta. (Cirque du Soleil, 2018).....	19
Kuva 13 Vanhusten sirkukseen osallistuneiden omaisten ja hoitajien näkemyksistä sirkuksen vaikutuksista. (Kinnunen ym., 2013, s. 41).....	22
Kuva 14 Vanhusten sirkukseen osallistuneiden omaisten ja hoitajien näkemyksiä sirkustoiminnasta. (Kinnunen ym., 2013, s. 45).....	23

Kuva 15 Charlie Chaplinin Pikku kulkuri -hahmo. (Ericson & Barson, 2014)	25
Kuva 16 Valkoinen klovni. (History of circus, 2024).....	25
Kuva 17 Augustiklovni. (Raymond, 2010)	26
Kuva 19 Satakunnan kartta. (Satakuntaliitto, n.d.-a)	30
Kuva 20 Satakunnan hyvinvointialueen kulttuuritoimialan mittauksen tulokset. (TEAvisari, 2023c)	31
Kuva 21 Satakunnan hyvinvointialueen kulttuuritoimialan mittauksen tulokset Seuranta ja tarveanalyysi -näkökulmasta. (TEAvisari, 2023c)	32
Kuva 22 Satakunnan hyvinvointialueen strategia 2023–2025. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 3).....	34
Kuva 23 Satakunnan kulttuuristrategia 2030. (Satakuntaliitto, 2022, s. 1)	36
Kuva 25 Sanapilvi keräämässäni aineistossa esiintyvistä sanoista.	50
Kuva 26 Sanapilvi keräämässäni aineistossa yksiköiden kulttuuri- ja taidetoiminnan tilannetta kuvailevista sanoista.	51
Kuva 27 Sanapilvi keräämässäni aineistossa klovniesitystä kuvailevista sanoista.	52
Kuva 28 "Millaista ikäihmisten kulttuuri- ja taidetoiminta voisi olla?" ja "Miksi se ei ole vielä sellaista?" -kategorioiden sisällöt.	54
Kuva 29 Ydinkategoriana yhteistyön kehittäminen Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä	55
Kuva 30 Ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen mallin yhteistyökuviot	58
Kuva 31 Ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen mallin koordinaattorin tehtävät.	58

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko työntekijät

Liite 2. Haastattelurunko esiintyjät

1 Johdanto

Ensimmäiset merkit sirkustaidoista on löydetty yli 4000 vuotta vanhoista hautakammioista. Sirkusta on sen jälkeen käytetty kansan viihdyttämiseen laajasti Aasiasta antiikin Rooman valtakuntaan. Roomalaiseen kulttuuriin, joka parhaimmillaan levittäytyi Afrikasta Aasiaan asti, kuului massaviihdemuoto, joka sisälsi urheilukisojen ja gladiaattoritaistelujen lisäksi myös erilaisia sirkustaidon näytteitä. (Purovaara, 2005, ss.30-31)

Sosiaalinen sirkus taas on sirkustaitojen huomattavasti uudempi käyttötapa, jota on alettu käyttää 1990-luvulta. (Byram, 2016) Sosiaalinen sirkus on toimintaa, jossa sirkusta käytetään välineenä sosiaalisten tavoitteiden saavuttamisessa. Itse sirkuslajien harjoittelu ei ole toiminnan pääasiallinen, tarkoitus vaan tavoitteena on esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisy, vuorovaikutuksen harjoittelu tai osallisuuden tukeminen. Sosiaalista sirkusta toteutetaan eri tavoilla osallistujaryhmän toimintakyky, kiinnostuksenkohteet ja osallistumisen esteet huomioiden, niin että toiminnasta saadaan kaikille sopivaa. Sirkuslajeja on monenlaisia, joten eri lajien joukosta löytyy jokaiselle sopiva laji iästä tai tuen tarpeesta riippumatta. Hyviä tuloksia sirkustoiminnasta onkin saatu monilta osallistujaryhmiltä, muun muassa näkövammaisilta, syrjäytymisvaarassa olevilta nuorilta, päihdekuntoutujilta, kehitysvammaisilta ja ikäihmisiltä. (Suomen nuorisosirkusliitto, n.d.) Klovneria on ollut mukana sirkuksessa jo sen alkuaajoista lähtien. (Järvi, 2021, s. 143) Nykyään klovneriaa voidaan myös käyttää yhtenä sosiaalisen sirkuksen osa-alueena edistämään eri kohderyhmien hyvinvointia ja terveyttä.

Kulttuuria käytetään monin tavoin syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyssä ja terveyden ylläpitämisessä. Ikäihmisillä on kiinnostusta kulttuuriin ja se voi olla heille sosiaalista osallisuutta ylläpitävä voimavara, mutta erilaiset haasteet elämässä voivat aiheuttaa sen, että kulttuuripalveluihin ei pystytä osallistumaan. (Houni ym., 2020, s.153)

Taide- ja kulttuuri ja niiden käyttö hyvinvoinnin tukena on jo pitkään kiinnostanut minua. Taidetta olen harrastanut lapsesta asti niin tekijänä kuin kokijanakin ja sosiaalialan tutkinnon suorittuani, myös työskentelyvälineenä. Itse harrastan maalausta ja olen myös käyttänyt erilaisia kuvataiteellisia menetelmiä eri asiakasryhmien kanssa. Sirkus ja klovneria eivät kuitenkaan olleet minulle kovin tuttuja ennen tämän opinnäytetyön aloittamista. Olen lapsena käynyt kerran tai pari sirkuksessa ja katsonut Pikku Kakkosesta Pelle Hermannia, mutta siihen tietoni rajoittuvat. Siksi innostuinkin klovnerian tutkimuksesta, kun sain mahdollisuuden tutkia klovnikiertuetta ja sen merkityksiä ikäihmisten hyvinvoinnille. Samalla sain tutustua kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytilaan Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten

palveluasumisen yksiköissä ja pääsin keskustelemaan työntekijöiden kanssa toimintojen haasteista ja kehityskohdista.

Opinnäytteen työelämäyhteytenä toimii Satakunnan hyvinvointialue ja se tehdään yhteistyössä ja Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten palveluasumisen yksiköiden ja klovnikiertueen taiteilijoiden kanssa. Opinnäytetyö tutkii kulttuuri- ja taidetoimintojen nykytilaa Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten palveluasumisen yksiköissä ja klovniesityksen merkityksiä työntekijöiden ja taiteilijoiden kokemana. Tavoitteena on selvittää taide- ja kulttuuritoiminnan nykytilanne, miten klovniesitys siihen tilanteeseen sopii ja miten taide- ja kulttuuritoiminnan tilaa voitaisiin kehittää Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten palveluasumisen yksiköissä. Tutkimuskysymys on siis ”Miten kulttuuri- ja taidetoimintaa voidaan kehittää Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä ja miten klovnieriaa voitaisiin käyttää siinä hyödyksi?”. Tutkimukseni on Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus ja suoritin aineiston keräyksen haastattelemalla palveluasumisen yksiköiden työntekijöitä ja Klovnikiertueen taiteilijoita, käymällä itse tarkkailemassa muutamaa esitystä ja lukemalla taiteilijoiden laatimaa kiertuepäiväkirjaa.

Opinnäytteen rakenne etenee tietoperustan kautta tutkimuksen toteuttamiseen ja siitä aineiston analysointiin ja omiin pohdintoihini. Tietoperustassa käsittelem aluksi ikäihmisiä, heidän suhdettaan kulttuuriin ja taiteeseen ja kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksia. Sitten siirryn tutkimaan sosiaalista sirkusta ja klovnierian käyttöä eri kohderyhmien kanssa. Lopuksi käyn myös läpi opinnäytteen toimintaympäristöä ja millaisia kehityssuuntia alueella on suunnitteilla kulttuurin ja taiteen osalta.

2 Ikäihmiset ja kulttuuri- ja taidetoiminta

Kulttuuria voidaan käyttää syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyssä ja terveyden ylläpitämisessä. Ikäihmisille kulttuuri voi myös olla sosiaalista osallisuutta ylläpitävä voimavara. Ikäihmisillä on kiinnostusta kulttuuriin, mutta heikentynyt terveys, erilaiset liikkumisen haasteet, taloudellinen tilanne ja seuran puute voivat aiheuttaa sen, että kulttuuripalveluihin ei pystytä osallistumaan. (Houni ym., 2020, s.153)

2.1 Ikäihmiset suomessa

”Vuonna 2022 elävänä syntyneiden määrä oli pienin yli 150 vuoteen ja kuolleiden määrä suurin sitten sotavuosien” - Tilastokeskuksen yliaktuaari Joni Rantakari. (Tilastokeskus, 2023)

Suomen väkiluku oli vuoden 2022 lopussa 5 563 970 henkilöä, joista 65 vuotta täyttäneiden osuus oli 23,3 %. Yli 65-vuotiaiden määrä on Suomessa lähivuosikymmeninä kasvanut runsaasti. Tähän ikäihmisten määrän kasvuun vaikuttavat syntyvyyden lasku ennätysellisen alas ja pitkä elinajanodote. Elinajanodote on 2000-luvulla kokoajan kasvanut niin naisilla kuin miehilläkin (kuva 1). (Tilastokeskus, 2023)

Kuva 1 Elinajanodote Suomessa (Tilastokeskus, 2013)

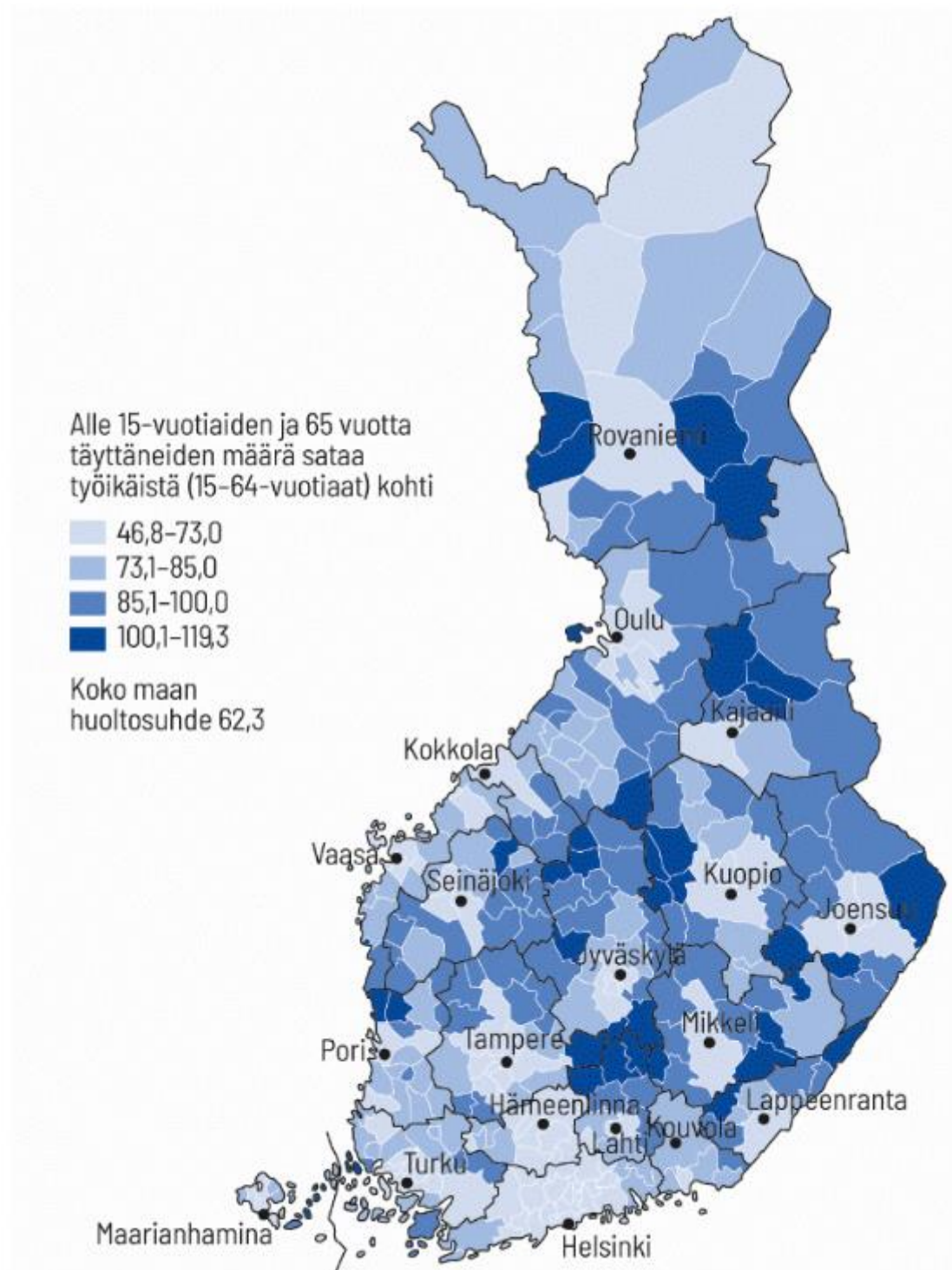
Elinajanodote

Ikä	2000		2010		2021	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
	Vuosia					
0 v.	74,1	81,0	76,7	83,2	79,2	84,5
10 v.	64,6	71,4	67,0	73,5	69,3	74,7
20 v.	54,8	61,5	57,2	63,6	59,5	64,8
30 v.	45,4	51,7	47,8	53,8	49,9	55,0
40 v.	36,1	42,1	38,3	44,0	40,4	45,2
50 v.	27,3	32,7	29,3	34,6	31,1	35,6
60 v.	19,2	23,7	21,1	25,5	22,4	26,4
70 v.	12,1	15,2	13,8	17,0	14,8	17,7
80 v.	6,6	8,2	7,6	9,4	8,4	10,0

Huoltosuhte on korkea, koko maan huoltosuhte on ollut 62,3 vuonna 2022 (kuva 2). Huoltosuhteella tarkoitetaan työvoiman ulkopuolella olevien yhteenlaskettua määrää suhteessa työllisten määrään. (Tilastokeskus, 2023)

Kuva 2 Väestöllinen huoltosuhde kunnittain 2022. (Tilastokeskus, 2023)

Väestöllinen huoltosuhde kunnittain 2022

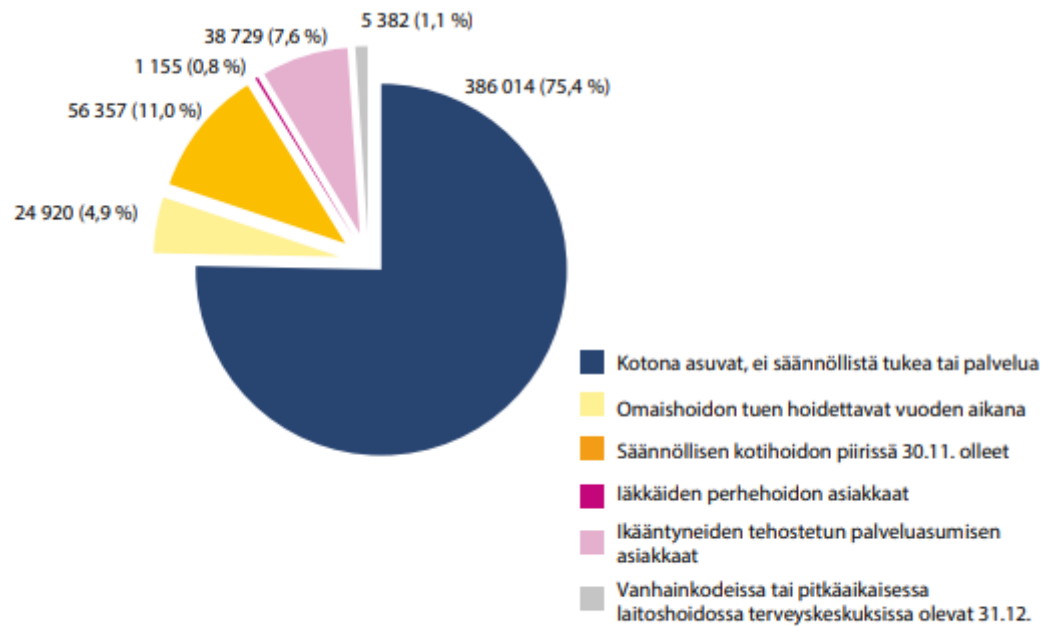

Aluejako 1.1.2023 mukainen

Suurin osa, eli 75,4 %, 75 vuotta täyttäneistä ja vanhemmista suomalaisista ei saa säännöllistä tukea tai apua kotiinsa. Ikääntyneiden tehostetussa palveluasumisessa asuu 7,6 % iäkkäistä ja vanhainkodeissa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa terveyskeskuksissa 1,1 %.

(kuva 3) (Valtioneuvosto, 2020, s.16) Tehostetulla palveluasumisella tarkoitetaan sitä, että asiakas saa ympärivuorokautisesti tarvitsemaansa hoidon ja huolenpidon palveluita siinä yksikössä, jossa asuu. Tehostettu palveluasuminen ovat sosiaalihuoltolain mukainen asumispalvelu. (Terveyskylä, 2023a)

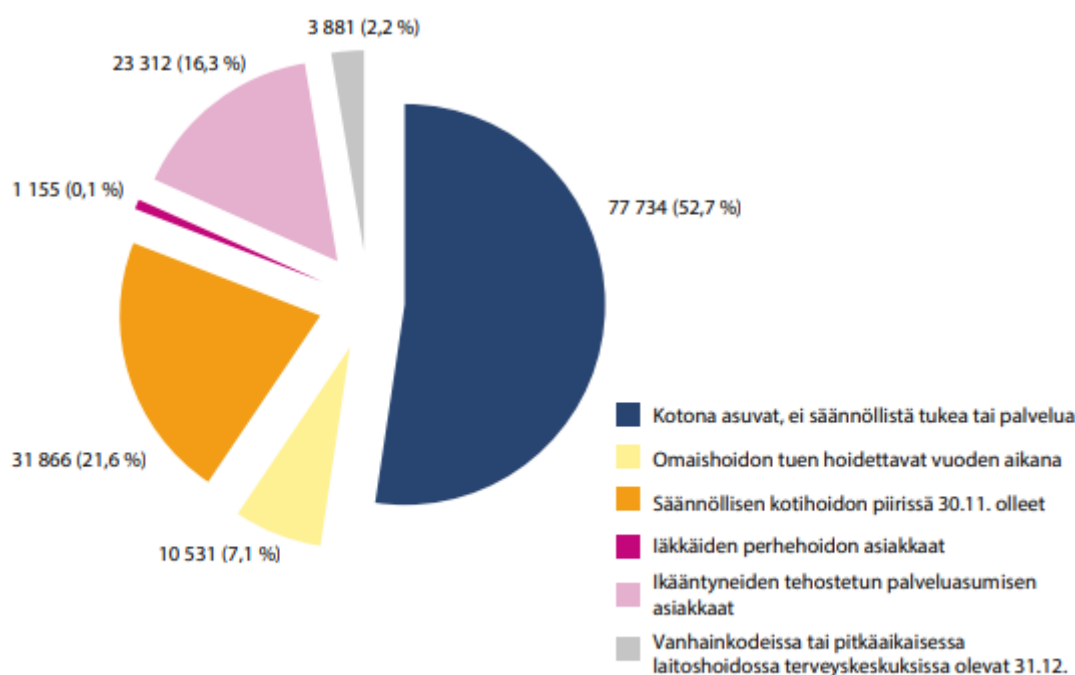
Kuva 3 75 vuotta täyttänyt tai vanhempi väestö saadun palvelun mukaan vuonna 2018 (Valtioneuvosto, 2020, s.16)

Lähde: © THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2019.

85 vuotta täytäneistä taas kotona, ilman säännöllistä tukea asuvia on 52,7 %, tehostetussa palveluasumisessa asuu 16,3 % ja vanhainkodeissa ja laitoshoidossa 2,2 %. (kuva 4) (Valtioneuvosto, 2020, s.16)

Kuva 4 85 vuotta täyttänyt tai vanhempi väestö saadun palvelun mukaan vuonna 2018.
(Valtioneuvosto, 2020, s.17)

Lähde: © THL, Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi 2005–2019.

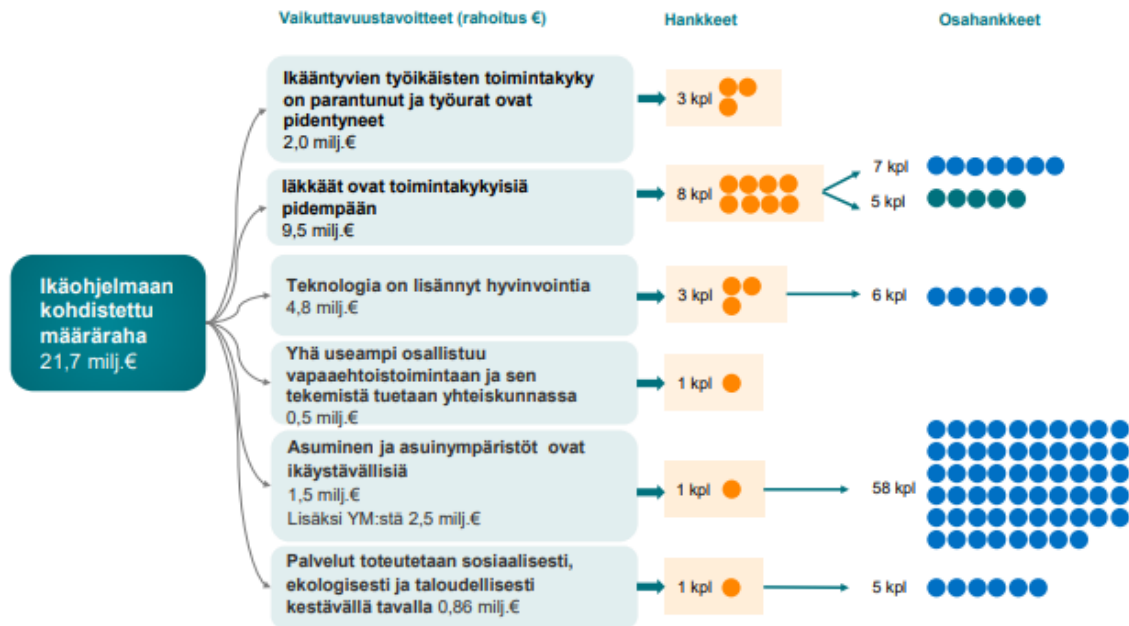
Nuoremmat ikäihmiset ovat nykyään parempikuntoisia, aktiivisempia ja toimintakykyisempiä kuin ennen. Yli 85-vuotiaiden keskimääräinen terveydentila ja toimintakyky ovat kuitenkin pysyneet suurin piirtein samalla tasolla viimeisen 15 vuoden ajan. Miehet ovat keskimäärin parempikuntoisia kuin naiset, vaikka naiset elävätkin yleensä miehiä pidempään.

Muistisairaudet ovat myös lisääntyneet ikäihmisten keskuudessa ja Suomessa arvioidaan olevan tällä hetkellä yli 190 000 muistisairasta. Suuri osa sairastuneista on yli 80-vuotiaita, vaikka muistisairauksia esiintyy myös nuoremmilla. Pitkäaikaishoidossa olevista ikäihmisistä noin 75 % sairastaa jotakin muistisairautta. (Terveyskylä.fi, 2023) Muistisairauksilla tarkoitetaan aivoja rappeuttavia ja laaja-alaisesti toimintakykyä heikentäviä sairauksia, joihin kuuluvat mm. Alzheimerin tauti, verisuoniperäinen muistisairaus ja Lewyn kappale –tauti. Myös Parkinsonin tautiin ja Ms-tautiin voi liittyä muistin heikkenemistä. Näiden tautien lisäksi tunnetaan myös lukuisia muita harvinaisempia muistisairauksia. (Muistiliitto, n.d.)

Vuonna 2020 laadittiin Kansallinen Ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikävykyäs Suomi. Ikäohjelmaan on kohdistettu 21,7 miljoonan euron määräraha, jota on käytetty useisiin hankkeisiin ja osahankkeisiin (kuva 5). Ohjelman tavoitteena on ennaltaehkäisevien ja toimintakykyä parantavien toimien suuntaaminen ikäihmisille ja riskiryhmille, ikääntyvien työikäisten toimintakyvyn vahvistaminen ja työurien pidentäminen, vapaaehtoistoiminnan tukeminen, lääkärin palvelujen yhdenvertaisuus, parempi koordinaatio ja taloudellinen

kestävyys, asumisen ja asuinympäristöjen ikäystävällisyys ja suomalaisen ikäteknologian kehittäminen ja hyödyntäminen laajemmin. Ohjelman ensimmäinen kausi on päättynyt vuonna 2023 ja ohjelma jatkuu valtioneuvoston periaatepäätöksellä ohjelmakauden loppuun. Ohjelma koostuu eri hankkeista, jotka tukevat Suomen ikääntyvää väestöä. (Valtioneuvosto, 2023, s.3)

Kuva 5 Ikäohjelmaan kohdistettu määräraha. (Valtioneuvosto, 2023, s.11)

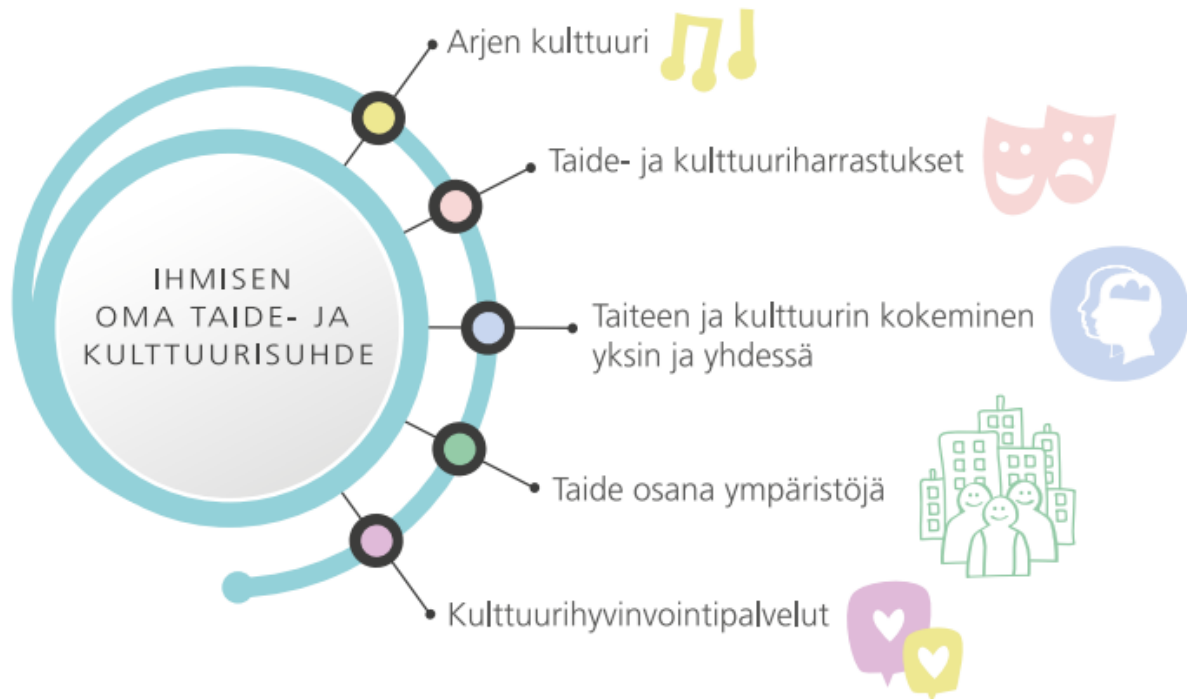
2.2 Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvointi on vakiintunut 2010 luvulla kattokäsitteeksi, kun puhutaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista ja ihmisten kulttuurisista oikeuksista. (Houni ym., 2020, s. 17) Kulttuurihyvinvoinnin ytimessä on ihmisen oma kokemus siitä, että kulttuuri lisää hänen hyvinvointiaan. Kulttuurihyvinvointia ei voida tuoda ihmiselle ulkopuolelta, vaan se perustuu jokaisen yksilön omaan kulttuuri- ja taidesuhteeseen ja henkilökohtaisiin kulttuurisiin tarpeisiin (kuva 6). Kulttuurihyvinvointia voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta. Kulttuurihyvinvointia on muun muassa hyvä arki, johon kuuluu kulttuurisia sisältöjä ja merkityksiä, jokaisen yksilön omista lähtökohdista. Näitä kulttuurisia sisältöjä voivat olla muun muassa aamuisen lehden luku ja karaoke kulmakuppilassa. Kulttuurihyvinvointia voidaan katsoa myös kulttuuri- ja taideharrastusten näkökulmasta, kuten lauluharrastus tai taidekerho. Kulttuuria voi myös harrastaa osallistumalla erilaisiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin ja näin kokea taidetta ja kulttuuria. Kulttuurihyvinvointia voidaan myös tukea erilaisilla kulttuurihyvinvointipalveluilla, kuten taideterapialla ja taiteen ja

kulttuurin käytöllä hoidon ja kuntoutuksen välineenä. Kulttuurihyvinvointipalvelut kuuluvat kulttuurihyvinvointialaan, jolla tarkoitetaan sitä toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen kenttää, jossa rakennetaan eri taiteenalojen sekä terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyönä sisältöjä, menetelmiä ja tietoa alalle. (Tanskanen, 2019, ss. 20-22)

Kuva 6 Kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuuksia (Tanskanen, 2019, s. 22)

KULTTUURIHYVINVOINNIN ULOTTUVUUKSIA

Jokaisella suomalaisella on kulttuuriset oikeudet, joita turvataan kuntien kulttuuri-toimintalailla (Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta 166/2019), YK:n ihmisoikeuksien julistuksella (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 27) ja Suomen perustuslailla (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, § 16). Jokaisella on oikeus osallistua yhteiskunnan sivistyselämään ja nauttia taiteista, ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta. (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 2) Kuntien tehtävänä on järjestää kulttuuri-toimintaa, jonka toteuttamiseksi kuntien tulee edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä, luoda edellytyksiä ammattimaiselle

taiteelliselle työlle ja toiminnalle, edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen

tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen, edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittävää toimintaa, edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa ja edistää kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa ja toteuttaa muita kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä toimia. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019, § 3) Kunta vastaa myös kulttuuritoimintaansa koskevan tiedon tuottamisesta ja sen arvioinnista. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019, § 8) Toimivaltaisena ministeriönä kulttuuriin ja taiteeseen liittyvissä asioissa toimii Opetus- ja kulttuuriministeriö ja kulttuurin ja taiteen edistämisen tehtäviä hoitavat Museovirasto, Taiteen edistämiskeskus ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019, § 4)

Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista julkaistiin vuonna 2019. Raportti sisältää tiedot yli 3000 tutkimuksesta, joissa todettiin taiteella ja kulttuurilla olevan tärkeä rooli sairauksien ehkäisyssä, niiden hallinnassa ja terveyden edistämässä koko ihmisen elinkaaren ajan. (Fancour & Finn, 2019, s. 4) 2000-luvulla on tutkittu paljon taiteen ja kulttuurin vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin, mutta tutkimusten tuloksia ei ole johdonmukaisesti käytetty taide- ja kulttuurialan eikä sosiaali- ja terveysalan toiminnassa ja kehittämisessä. WHO:n raportissa taiteen ja kulttuurin vaikutukset on jaettu kahteen laajaan teemaan: ennaltaehkäisy ja edistäminen, ja hallinta ja hoito (kuva 7). Terveyden ja hyvinvoinnin ennaltaehkäisyyn ja edistämiseen liittyvät tutkimukset osoittivat, että taide voi vaikuttaa terveyden sosiaalisiin tekijöihin, tukea lapsen kehitystä, vaikuttaa hoitoon, ennaltaehkäistä terveysongelmia ja rohkaista terveyttä edistäviin elämäntapoihin. Terveyden ja hyvinvoinnin hallintaan ja hoitoon liittyvät tutkimukset osoittivat taiteen hyödyt mielen sairauksien hoidossa, akuuteissa sairauksissa ja akuuttihoidossa, neurologisissa kehityshäiriöissä ja muissa neurologisissa häiriöissä, tarttumattomien tautien hallinnassa ja elämän loppuvaiheen hoidossa. (Fancour & Finn, 2019, ss. 9-11)

Kuva 7 WHO:n raportin taiteen ja kulttuurin vaikutukset. (Fancourt & Finn, 2019/2019, s. 8)

WHO:n raportti toteaa, että kerätyn tutkimusaineiston perusteella voidaan esittää muutamia kehitysehdotuksia, jotka on suunnattu taide- ja kulttuurialalle, sosiaali- ja terveysalalle ja päättäjille Euroopan alueen jäsenmaissa. Taiteen ja kulttuurin terveyttä ja hyvinvointia edistävät vaikutukset täytyy tunnustaa ja niihin liittyvää tutkimusta tukea ja tutkimustuloksia käyttää eri aloilla ja eri maissa hyödyksi. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät terveysarvot täytyy tunnustaa, niiden täytyy olla kaikkien saatavilla ja yhteisöjen täytyy olla niistä tietoisia. Taide- ja kulttuurialan ja sosiaali- ja terveysalan poikkisektorisen yhteistyön luonne täytyy tiedostaa ja ottaa se huomioon toiminnassa, sen kehittämisessä ja alojen koulutuksessa. (Fancour & Finn, 2019, ss. 9-11)

2.3 Kulttuurinen vanhustyö

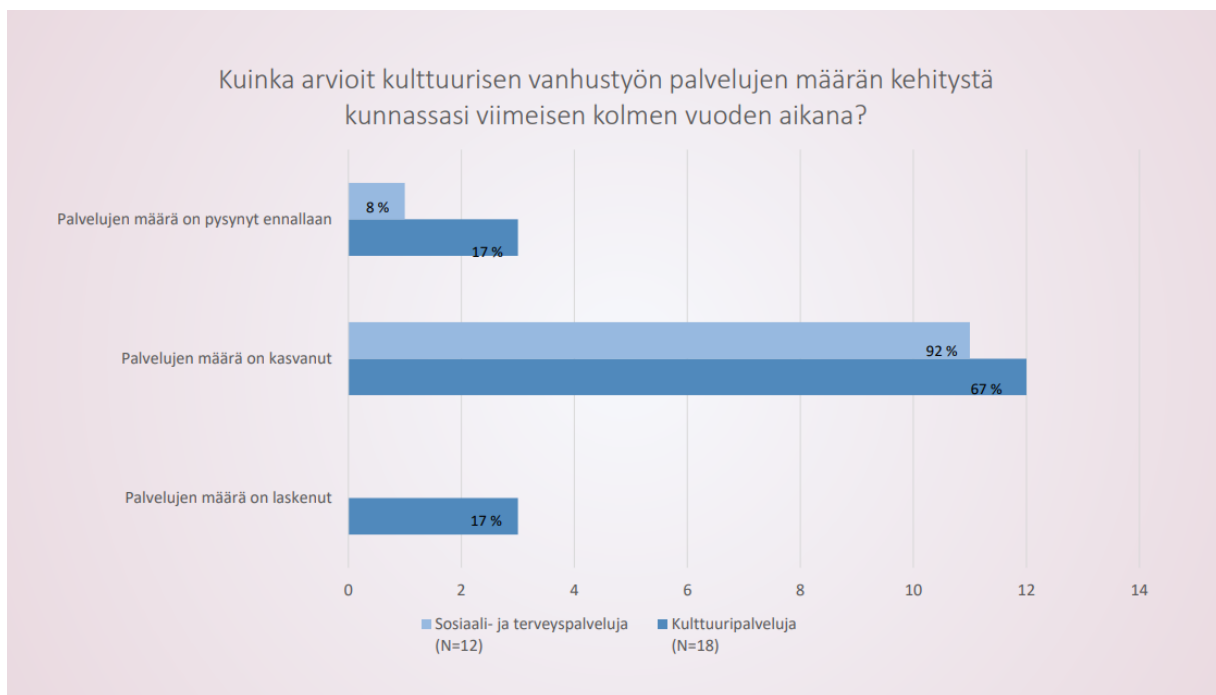
Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan taiteen, taidetoiminnan, luovuuden ja kulttuurin tuomista osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä. Kulttuurinen vanhustyö ei ole erillinen menetelmä tai työskentelymalli, vaan näkökulma vanhustyöhön, jossa arvostetaan kulttuuria ja luovuutta kaikessa toiminnassa. Kulttuurista vanhustyötä voivat toteuttaa vanhustyön ammattilaiset, taiteen ja kulttuurin ammattilaiset ja vapaaehtoiset. Kulttuurisessa vanhustyössä ikäihmisten kulttuuriset oikeudet tunnustetaan osaksi laadukasta elämää. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, s. 21) Pienet, luovat arjen valinnat vanhustyössä mahdollistavat läsnäoloa ja yhteisöllistä luovaa toimintaa ja jaettuja kokemuksia koko yhteisölle. Yhteisön muodostavat sekä vanhustyön asiakkaat että työntekijät, joilla on monenlaista osaamista ja ammatillisia taustoja. Nämä luovat valinnat myös vaikuttavat työntekijöiden ammattitaidon ja organisaation rakenteiden kehittämiseen. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, s. 4)

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto, eli AILI, toteutti vuonna 2017 kyselyn yli 50 000 asukkaan kaupunkeihin sekä Pukkilan kuntaan kulttuurisen vanhustyön rakenteista. Kysely lähetettiin esimiehille ja kehittäjille kulttuuripalveluihin ja sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kyselystä saatiin tietoon, että kulttuurinen vanhustyö tunnistetaan käsitteenä ja työmuotona. Kulttuurisen vanhustyön piiriin kuului erilaisia toimintoja, kuten ammattitaiteen käyttöä, hoitohenkilökunnan arjessa toteuttamaa toimintaa ja virike-, askartelu- tai kulttuuriohjaajan ohjaamaa toimintaa (kuva 8). Kulttuurinen vanhustyö myös tunnistetaan osaksi oman henkilökunnan työnkuva. Palvelujen määrä (kuva 9) ja laatu on kehittynyt lähivuosina, koulutusta aiheeseen on jonkin verran ja digitaalisia kulttuuripalveluita järjestetään. Kulttuurilaitokset ja ammattitaiteilijat olivat keskeisinä sisällön tuottajina, mutta tuottamiseen osallistuivat myös oma henkilökunta ja vapaaehtoiset. Kehittämisen vetovastuu oli monissa kunnissa kulttuuripalveluilla (kuva 10) Rahoitusta palveluihin saadaan kunnilta, valtionkonttorin perinnöistä ja asiakkaiden omista maksuista. (Aholainen, 2017)

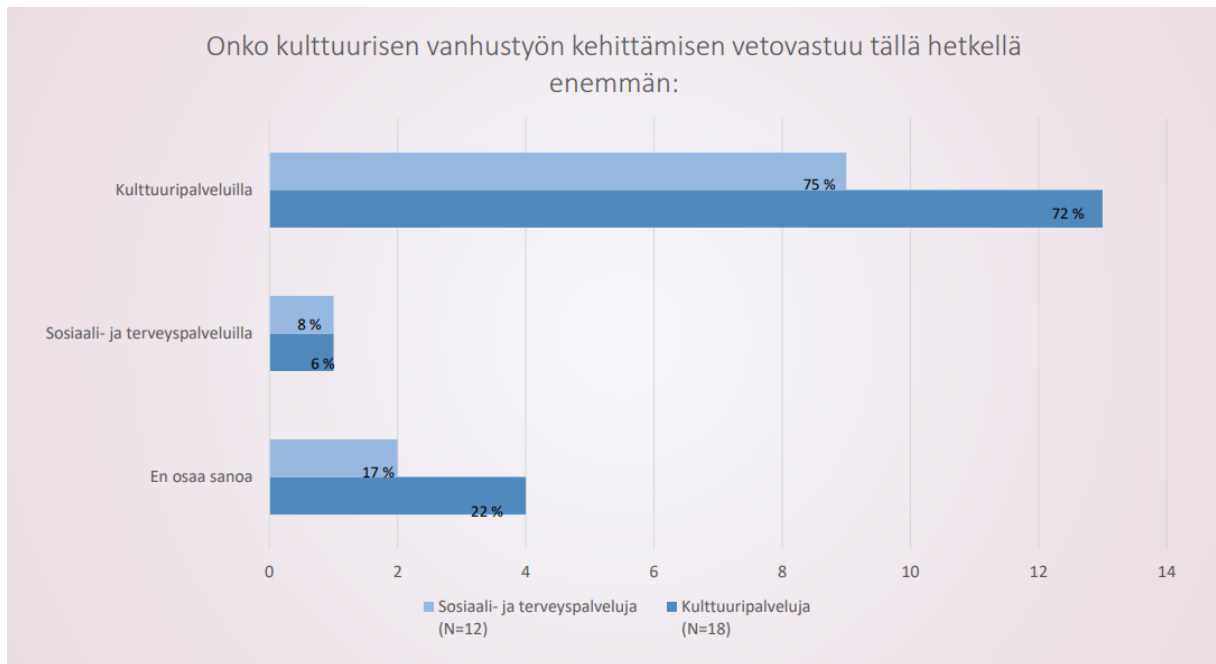
Kuva 8 Mitkä seuraavista toiminnoista kuuluvat kunnassasi kulttuurisen vanhustyön piiriin? (Ahonen, 2017)

Kuva 9 Kuinka arvioit kulttuurisen vanhustyön palvelujen määrän kehitystä kunnassasi viimeisen kolmen vuoden aikana? (Aholainen, 2017)

Kuva 10 Onko kulttuurisen vanhustyön kehittämisen vetovastuu tällä hetkellä enemmän.
(Aholainen, 2017)

Kansallinen Ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi, ensimmäiseen vaiheeseen, joka sijoittui vuosiin 2020–2023 sisältää myös Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille –hankkeen, jonka toteuttajana toimii Taiteen edistämiskeskus TAIKE. Hanke alkoi vuonna 2021 ja päättyy vuoden 2023 loppuun. Hankkeen tavoitteena oli luoda suositus ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalvelujen mallista ja laadusta Suomessa. Hanke sisälsi osahankkeita, kuten Etsivän kulttuurisen vanhustyön toimintamallin kehittäminen, kulttuurilähetetoiminta vähävaraisille ja omatoimisille ikäihmisille, eli Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla –hankkeen, ja kulttuurihyvinvointipalveluiden saavutettavuuden edistäminen ja yhdenvertaistaminen. Kulttuurihyvinvointipalveluita kehitettäessä otettiin myös huomioon muun muassa ikäihmisten ympärivuorokautisessa hoidossa työskentelevien hyvinvointi. (Valtioneuvosto, 2023, ss. 31-32)

Etsivän kulttuurisen vanhustyön toimintamalli kehitettiin Etsivän kulttuurisen vanhustyön ja kulttuurilähetetoiminnan kehittämishankkeessa vuosina 2021–2022. Hankkeen toteutuksesta vastasivat Rovaniemi, Seinäjoki sekä Espoo. Toimintamallin kohderyhmänä olivat yli 65-vuotiaat ikäihmiset, jotka olivat avoimia taiteelle ja kulttuurille ja jotka tarvitsivat tukea kulttuuripalveluiden saavuttamiseksi. Toimintamallin perusajatuksena oli rakentaa paikallisia ja kohdennettuja palvelupolkuja yhteistyössä moniammatillisen verkoston kanssa. Etsivän kulttuurisen vanhustyön hanketta arvioitiin havainnoimalla, keräämällä palautetta ja teettämällä osallistujille kyselyjä. Havaintojen perusteella voitiin todeta, että taidekokemukset

toivat asiakkaille iloa, piristystä ja hyvää oloa päivään ja pitkäksi aikaa eteenpäin. Etsivän kulttuurisen vanhustyön kehittämistä jatketaan jatkohankkeessa. (Selin, 2023)

Kulttuurilähetetoiminta vähävaraisille ja omatoimisille ikäihmisille, eli Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla –hankkeen tavoitteena oli tunnistaa ja madaltaa esteitä ikäihmisten osallistumiseen, löytää keinoja paremmin huomioida köyhyyttä kokevia ikäihmisiä Kaikukortti-toiminnassa ja edistää kulttuuritoiminnan yhdenvertaisuutta. Kaikukortin avulla voi hankkia maksuttomia lippuja kulttuuritapahtumiin. Kortin tavoitteena on parantaa taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien ihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taidetta. Hanke toteutti hankkeen aikana ikäihmisiä motivoivan Kaikukortti esittää-videosarjan, neljä työpajaa, johon osallistui asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoita, ja inspiraatioluentosarjan. Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -toimintamalli on jatkossa osa Kaikukortti-toimintaa. (Haataja, 2021)

Kulttuurihyvinvointipalveluiden saavutettavuuden edistämisestä ja yhdenvertaistamisesta vastasi AILI-verkosto ja Taiteen edistämiskeskus. Hankkeessa mukana olevat jäsenyhteisöt ovat laaja-alaisia esittävän taiteen ammattitoimijoita, joilla on jo valmiita toimintamalleja syrjäytymisvaarassa oleville ja/tai vähävaraisille ikäihmisille, jotka sitten jaettiin valtakunnallisesti hyödynnettäviksi. (Valtioneuvosto, 2023, s. 33)

TAIKE:n Hankkeissa havaittiin jonkin verran haasteita etsivälle kulttuuriselle vanhustyölle ja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi liittyen sosiaali- ja terveyspalveluiden rakennemuutoksiin. Hyvinvointialueiden henkilöstön tehtävät ja roolit ovat muuttuneet, henkilökunta on liikkeessä ja rakennemuutosten aiheuttama kuormitus vaikuttaa työntekijöihin. Muutokset ja rajaukset, joita on hyvinvointialueiden tulon myötä tehty ovat vaikuttaneet kulttuurihyvinvoinnista ja kulttuurisesta vanhustyöstä vastanneiden tehtävänkuviiin ja vastuualueisiin ja moniammatillisen yhteistyön toteuttaminen on vaikeutunut. Hankkeissa kehitettyjen uusien toimintamallien käyttöönotto on ollut haasteellista. Hankkeiden kehittämistyötä jatketaan AILI-verkoston kuntien (Rovaniemi, Oulu, Kuopio, Jyväskylä, Seinäjoki, Espoo), Teatterikeskuksen ja paikallisten taidetoimijoiden kanssa. (Valtioneuvosto, 2023, ss. 33-34)

Kohti luovaa arkea –tutkimuksessa tutkittiin kulttuurista vanhustyötä ja sitä miten sitä voidaan käyttää asiakaslähtöisyyden edistäjänä. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä ymmärrystä luovuuden, osallistavan taidetoiminnan sekä kulttuuria arvostavan näkökulman merkityksestä, sekä tukea kehitystyötä näiden tietojen hyödyntämiseen vanhustyössä. Tutkimuksessa haastateltiin vuosina 2015–2016 vanhustyössä toimivia työntekijöitä ja kyseltiin heidän kokemuksistaan luovuudesta ja taidetoiminnasta ja niiden merkityksestä heidän työssään. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, s. 3)

Tutkimuksessa haastatellut työntekijät pitivät kulttuurisia ulottuvuuksia, luovuutta ja taidetta erittäin merkityksellisenä työssään ja hyödynsivät niitä monin tavoin vanhustyön arjessa (kuva 11). Haastatellut kokivat tärkeänä mahdollistaa ikäihmisille aktiivista ja kokemuksellista elämää ja toimijuutta myös vanhuudessa. Vanhustyön arjessa huomioitiin monenlaiset aistimukset ja kokemuksellisuus järjestämällä erilaisia luovia toimintoja, kuten vierailut kulttuuritapahtumissa ja liikuntaharrastukset, ja tavallisen arjen toimintoja, kuten saunominen ja leipominen. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, ss. 62-63)

Kuva 11 Kohti luovaa arkea -tutkimusaineiston sisältämiä esimerkkejä arjen luovuudesta vanhustyössä. (Hultinen-Hildén ym., s. 66)

Haastatellut työntekijät pitivät erityisen tärkeänä ikäihmisten osallistamista ja sitä, että heiltä kysytään millaisia esityksiä ja tapahtumia he haluaisivat arkeensa. Ikäihmisten toiveet liittyivät usein talon yhteisiin tapahtumiin, toiminnallisiin ryhmiin ja esiintyjiin, sekä ulos

luontoon lähtemiseen. Haastatellut työntekijät pohtivat myös sitä, kysytäänkö asukkailla riittävän usein heidän toiveistaan. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että ikäihmisten mieltymyksistä kerättiin tietoa monin erilaisin keinoin, koska toiveet eivät aina ole sanallistettuja. Asukasta pitää pyrkiä kuulemaan ja ymmärtämään, vaikkei tämä itse pystyisikään suoraan kertomaan toiveistaan tai antamaan palautetta toiminnasta. Osallisuuteen pyrkimisen käytänteistä koettiin myös ristiriitaisia tunteita. Käytännön tilanteissa joskus pyritään osallisuuteen liian vaikein sanakääntein tai termein. Ikäihmisten kanssa yritetään saada keskusteltua esimerkiksi yksikön toiminnan kehittämiseen liittyvistä asioista vaikeilla termeillä, sen sijaan, että otettaisi huomioon iäkkään ihmisen maailma. Ikäihmisen elämäntilanteen kunnioittaminen näkyi esimerkiksi siinä, miten järjestettyyn viriketoimintaan osallistuminen järjestettiin, minkälainen ryhmä toimintaan osallistui ja palveliko viriketoiminta osallistuvien ikäihmisten tarpeita. Moni haastateltava kaipasi yksilöllistä näkökulmaa viriketoiminnan sisältöihin ja halusi, että osallistumiseen annetaan mahdollisuus, mutta ikäihmisten puolesta ei päätetä hänen osallistumisestaan. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, ss. 62-65)

Keskeisimpinä merkityksellisyyden kokemuksina työntekijöiden kokemusten mukaan näyttäytyivät jaetut pienet hetket, kohtaamiset, havainnot, katseet, kosketukset ikäihmisten tavallisessa arjessa. Haastatteluissa puhuttiin siitä, kuinka iäkkään ihmisen elämä on pelkistynyt pieneen ja kuinka merkityksellisiä siinä elämässä ovat arjen luovat kohtaamiset. Tavallisessa arjessa järjestettävät pienet ”virikeaiheet” on koettu joskus helpommiksi toteuttaa kuin asiakkaan siirtäminen erikseen järjestettyyn kulttuuri- ja taidetoimintaan. Arkeen integroitunut taiteen käyttö oli työntekijöiden kokemusten mukaan tärkeää juurikin asiakaslähtöisyyden kannalta. Tärkeänä luovassa toiminnassa pidettiin myös yhdessä koetun toiminnan merkityksellisyyttä vuorovaikutukseen houkuttajana ja tunteiden herättäjänä. Luovassa toiminnassa ikäihmiset voivat muun muassa muistaa jo unohdettuja asioita. Aineistossa työntekijät pohtivat myös sitä, kuinka levottomat asukkaat joskus jätetään pois toiminnoista, koska ei ajatella heidän hyötyvän niistä tai pelätään heidän aiheuttavan häiriötä muille osallistujille, vaikka toiminnoilla voi olla myös näille asukkailla rauhoittava vaikutus. Musiikki on haastateltujen työntekijöiden mukaan eniten käytetty taidemuoto ja se koetaan olevan tärkeä elementti vanhustyön arjessa. Musiikin koetaan ”herättävän eloon” muistisairaita, rauhoittavan, lisäävän ilon ja yhdessäolon kokemuksia ja antavan ikäihmisille mahdollisuuden palata menneeseen. Myös kulttuurikäynnit, taitelijavierailut ja esitykset koettiin vaikuttavan myönteisesti sekä asukkaisiin, että työntekijöihin. (Huhtinen-Hildén yms., 2017, ss. 66-74)

Työntekijöiden mielipiteet jakautuvat hieman siinä, että kokevatko he heidän ammattitaitonsa riittäväksi kulttuuri- ja taidetoimintojen järjestämiseen. Osa haastatelluista kokee, että

erityisosaamista ei välttämättä tarvita vaan työntekijöiden oma osaaminen ja omat työmenetelmät ja keinot riittävät toimintojen järjestämiseen tavallisessa vanhustyön arjessa. Jotkut haastatellut taas toivovat taiteilijoiden tai taidepedagogien ohjaamia prosesseja tai tapahtumia vanhustyöhön. Huhtinen-Hildén yms., 2017, ss. 74-75)

3 Sirkus ja klovneria

”Sirkus on eläinten ja taidokkaiden esiintyjien matkustava ja organisoitu näytös, jota esitetään yhdellä tai useammalla areenaksi kutsutulla kehänäyttämöllä, jonka ympärillä katsojat ovat.” -Yhdysvaltalainen sirkustutkija Marcello Truzzi (Purovaara, 2005, s. 88)

Ensimmäiset merkit sirkustaidoista on löydetty yli 4000 vuotta vanhoista hautakammioista. Sirkusta on sen jälkeen käytetty kansan viihdyttämiseen laajasti Aasiasta antiikin Rooman valtakuntaan. Roomalaiseen kulttuuriin, joka parhaimmillaan levittäytyi Afrikasta Aasiaan asti, kuului massaviihdemuoto, joka sisälsi urheilukisojen ja gladiaattoritaistelujen lisäksi myös erilaisia sirkustaidon näytteitä. Näiden esitysten näyttämönä toimi Circus niminen kehämäinen rakennelma, jonne parhaimmillaan mahtui yli 250 000 katsojaa samanaikaisesti. Näyttämöllä esitetyt esitykset katsoivat Länsi-Euroopasta viimeistään 600-luvulla kirkon kieltäessä teatterin esittämisen, koska sen koettiin olevan uhka kehittyvälle kristilliselle kirkolle. Sirkuslaiset siirtyivät siis esittelemään taitojaan linnanherrojen juhliin, toreille ja markkinoille. Samaan aikaan Aasiassa sirkustaidot kukoistivat, koska heillä ei ollut painolastinaan uskonnon ja esittävän taiteen vastakkainasettelua, kuten Euroopassa. Ruumiit taidot ja uskonnollisuus ovat Aasiassa aina liittyneet toisiinsa, ja sirkustaiteilijat ovat aina olleet yhteiskunnallisesti arvostetussa asemassa. Renesanssi alkoi vähentää kirkon valtaa Euroopassa, jonka myötä myös esittävien taiteiden suosion kasvuna. Myös teatteri ja sirkus alkoivat erkanemaan toisistaan. Teatteria alettiin esittää teatteritaloissa 1500-luvun loppupuoliskolla ja sirkuslaiset esittivät akrobatiaa, jongleerausta ja tulennielentää kaduilla. Sirkuslaiset alkoivat myös käyttää asusteita ja maskeja roolihahmojensa osana. Erityisesti hahmot Arlecchio (harlekiini) ja Pulcinella olivat suoranaisia esikuvia nykyaikaisille klovneille. (Purovaara, ss. 30-39)

”Nauru – ja toisaalta sen kääntöpuoli kuolema – ovat yhdessä leikin kanssa sirkuksen (ja toisaalta koko ihmisyiden) väkeviä rakennusaineita. Voimansa ne osoittavat siinä sinnikkyydessä, jolla nykyaikainen sirkus murtautui läpi 1700-luvun lopun maailmantilanteen.” (Purovaara, s. 40)

1700-luvulta alkaen poliittinen ja yhteiskunnallinen tilanne olivat erityisen kuohuvia. Tänä aikakautena syntyi kaupunkiköyhälistö, sosiaaliset ongelmat lisääntyivät ja orjien

väkivaltainen siirto Eurooppaan ja Amerikkaan oli suurimmallaan. Olot olivat raskaita, jonka vuoksi tarvittiin uutta viihteen muotoa, joka olisi demokraattista ja helppoa ottaa vastaan. Sirkus oli vastauksena tähän ihmisten tarpeeseen unohtaa edes hetkeksi sosiaaliset ongelmansa ja synkät tulevaisuuden näkymät. Sirkuksen kehässä sirkuslaiset kumosivat tavallisia ihmisiä kahlitsevat lainalaisuudet ja tabut ja saivat ihmiset nauramaan ja nauttimaan olostaan. 1800-luvulla sirkus oli jo levittäytynyt laajalle. Yhdysvalloissa sirkus sai omanlaisensa muodon, kun sirkusten koko kasvoi ja kaupallisuus toi sirkustoimintaan mukaan mainostamisen ja Pr-toiminnan. Yhdysvalloissa kehittyi myös 1840-luvulla varieteen ja sirkuksen liepeille syntynyt side show, eli ”friikkien” esittelyt. ”Friikit” olivat jollain lailla tavallisesta poikkeavia ihmisiä, kuten partaisia naisia, kehitysvammaisia ja eksoottisia villi-ihmisiä. (Purovaara, ss.42-55)

Ensimmäinen sirkusseurue, ranskalainen taitoratsastaja Jean Lustre ryhmineen, rantautui vuonna 1802 Suomeen. Myöhemmin ymmärrettiin Suomen olevan hyvä reitti idän ja lännen välillä, joten myös Suomen toreilla ja markkinoilla alettiin nähdä erilaisia yksittäisiä sirkustaiteilijoita silmäkääntäjistä, voimamiehiin ja akrobaatteihin. Ensimmäinen teltan kanssa kiertävä suuri sirkusseurue alkoi esiintyä Suomessa vuonna 1896. Ankara huvivero alkoi kuitenkin köyhdyttää suomalaista sirkuskulttuuria 1920-luvulta lähtien, kun valtio otti jopa 50 prosenttia sirkusyrittäjien tuloista. 1970-luvulta lähtien sirkustoiminta alkoi kuitenkin elpyä Suomessa, kun sirkukset alkoivat taas kiertää Suomea, sirkuskouluja perustettiin ja kansallissirkuksen asemaan noussut Sirkus Finlandia aloitti toimintansa. (Vainio, 2019, ss.85-87)

1900-luvulla maailma muuttui poliittisten suuntausten, maailmansotien, vallankumousten ja tekniikan kehityksen myötä. Nämä kehityssuunnat myös vaikuttivat sirkukseen. (Purovaara, s. 61) Sirkus joutui kunnolla umpikujaan, sen ympärillä tapahtuvien muutosten vuoksi, jolloin sen piti siirtyä nopeasti 1700–1800-luvun sirkuskulttuurista moderniin aikaan. Taide, kuten myös sirkus, kehittyi, muuttui ja kansainvälistyi. Taiteessa ei enää tunnustettu yhtä suurta totuutta, vaan taiteilija sai itse kehittää omaa tekemistään. Taiteenlajeja yhdistettiin ja mukaan tuli myös taiteen hyvinvointivaikutusten pohdinta. (Purovaara, ss. 101-108)

3.1 Sosiaalinen sirkus

Sosiaalinen sirkus on sirkustaitojen huomattavasti uudempi käyttötapa, jota on alettu käyttää 1990-luvulta. (Circusbythepeople, 2016) Sosiaalinen sirkus on toimintaa, jossa sirkusta käytetään välineenä sosiaalisten tavoitteiden saavuttamisessa. Itse sirkuslajien harjoittelu ei ole toiminnan pääasiallinen tarkoitus, vaan tavoitteena on esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisy, vuorovaikutuksen harjoittelu tai osallisuuden tukeminen. Sosiaalista sirkusta toteutetaan eri

tavoilla osallistujaryhmän toimintakyky, kiinnostuksenkohteet ja osallistumisen esteet huomioiden, niin että toiminnasta saadaan kaikille sopivaa. Sirkuslajeja on monenlaisia, joten eri lajien joukosta löytyy jokaiselle sopiva laji iästä tai tuen tarpeesta riippumatta. Hyviä tuloksia sirkustoiminnasta onkin saatu monilta osallistujaryhmiltä, muun muassa näkövammaisilta, syrjäytymisvaarassa olevilta nuorilta, päihdekuntoutujilta, kehitysvammaisilta ja ikäihmisiltä. (Suomen nuorisosirkusliitto, n.d.) Sosiaalisen sirkuksen positiiviset vaikutukset voivat näkyä jo harjoitusten aikana tai välittömästi niiden jälkeen. Useasti hyödyt näkyvät kuitenkin pitkän aikaa tavallisissa arkielämän tilanteissa muun muassa esiintymistaitojen ja rohkeuden kasvuna. (Sorin sirkus, n.d.-a)

Sosiaalisen sirkuksen keinoja käytetään laajasti ympäri maailmaa, niin kuin voimme Cirque du Soleil:n koostamasta kartasta nähdä. Karttaan on listattu Cirque du Soleil:n sosiaalisen sirkuksen Cirque du Monde nimisen ohjelman tiedossa olevat sosiaalisen sirkuksen organisaatiot, tutkimusprojektit ja verkostot vuonna 2018 (kuva 12). (Cirque du Soleil, 2018)

Kuva 12 Sosiaalisen sirkuksen kartta. (Cirque du Soleil, 2018)

Sirkuksen keinojen käyttäminen erilaisten sosiaalisten haasteiden ratkaisemisessa on ollut käytössä Euroopassa jo useamman vuosikymmenen ajan. Sosiaalista sirkusta järjestetään erilaisille kohderyhmille ja erilaisilla rahoitusmalleilla eri maissa ja kaupungeissa. Useat sosiaalisen sirkuksen organisaatiot ovat aloittaneet toimintansa ratkaistakseen jonkin

lähiyhteisössä esiintyvän ongelman. Toisen maailmansodan jälkeen Amsterdamissa perustettiin Circus Elleboog tuomaan turvaa ja järkevää tekemistä orvoksi jääneille lapsille. Ranskassa taas Le Plus Petit Cirque du Monde käytti sosiaalista sirkusta työttömyyden vaivaamilla alueilla torjumaan sosiaalista syrjäytymistä. Ja Pietarissa katulapsia autettiin Circus Upsala:n toimesta. (Åstrand, 2011, s. 96)

Eurooppalaiset sirkuskoulut ovat perustaneet vuonna 2008 Caravan-nimisen kansainvälisen sirkusverkoston, joka keskittyy nuorisosirkukseen ja sosiaaliseen sirkukseen. Caravan-verkosto koostuu sirkuskouluista Euroopassa, Lähi-idässä, Afrikassa ja Aasiassa ja sen tavoitteena on käyttää sosiaalista sirkusta koulutusvälineenä heikommassa asemassa olevien ryhmissä. Verkosto tekee tutkimusta, järjestää festivaaleja, koulutuksia ja seminaareja ja ylläpitää vapaaehtoisvaihtoa. (Caravan circus network, n.d.)

Suomen ensimmäiset sosiaalisen sirkuksen ryhmät aloittivat vuoden 2005 paikkeilla, kun Tamperelaisen Sorin Sirkuksen tirehtööri ja taiteellinen johtaja Taina Kopra tutustui sirkustaitoja vaihtoehtoisen tavoin soveltaviin sirkuskouluihin Berliinissä. Kopran aloitteesta Sorin Sirkuksessa alettiin testaila sosiaalisen sirkuksen keinoja erilaisten ryhmien kanssa. (Vainio, 2019, ss. 228-229)

Sorin Sirkus on vuonna 1985 perustettu Tampereläinen nuorisoteatteri, jossa toimii, muun sirkustoiminnan lisäksi, useita sosiaalisen sirkuksen ryhmiä. Tällä hetkellä ryhmiä löytyy myös maahanmuuttajille, toisin kuin 200-luvun alussa. (Sorin Sirkus, n.d.-b) Sorin Sirkus on ollut laajasti mukana kehittämässä sosiaalista sirkusta Suomessa ja muuallakin Euroopassa. Esimerkiksi 2020-luvun alussa sirkus on mukana Kolmivuotisessa Youth and Social Circus Arts – an innovative and inclusive education for Europe -hankkeessa (Circus++), jossa kehitettiin opetussuunnitelma nuoriso- ja sosiaalisen sirkuksen pedagogiikan kandidaattiohjelmalle. Hankkeen tavoitteena on ollut vastata nuoriso- ja sosiaalisen sirkuksen toimialan laajentumiseen sekä kasvaneeseen ammattitaitoisen henkilöstön työvoimatarpeeseen. (Sorin Sirkus, n.d.-c)

Laajemmin sosiaaliseen sirkukseen päästiin Suomessa tutustumaan vuonna 2009, kun Sosiaalinen sirkus –hanke aloitti toimintansa seitsemässä kunnassa ympäri maata. Hanketta rahoitti Euroopan Sosiaalirahasto ja hallinnoi Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus. Tavoitteena hankkeessa oli tuoda sosiaalinen sirkus pysyväksi osaksi Suomalaista sirkusalaa ja kuntien ostamia sosiaalipalveluita ja muodostaa sosiaalisen sirkuksen verkostoja. Hankkeen päätyttyä vuonna 2011 perustettiin Sirkus Magenta jatkamaan sosiaalisen sirkuksen kehitystyötä pääkaupunkiseudulla. (Vainio, 2019, s. 229)

Sirkus Magenta on sosiaalisen sirkuksen yhdistys, jonka tavoitteena on tukea tarvitsevien henkistä ja fyysistä hyvinvointia sirkuksen avulla. (Sirkus Magenta, n.d.-a) Magentassa järjestetään monenlaisia sosiaalisen sirkuksen ryhmiä he ovat mukana monissa hankkeissa. Vuonna 2021 aloittanut Kotisirkus-hankkeen tavoitteena on tuottaa kotona asuville ikäihmisille sirkustyöpajoja ja –esityksiä, joiden toivotaan tukevan ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Hanke myös tarjoaa eri puolella Suomea asuville ikäihmisille KotiTV-TV-kanavan kautta etäsirkusta ja on laajentanut toimintaansa myös sateenkaarisenioreille, vieraskielisille ikääntyville ja kotihoidon asiakkaille. (Sirkus Magenta, n.d.-b)

“Kaikki uusi on minusta kivaa ja kokeilemisen arvoista. Koko ajan joutuu haastamaan itsensä tekemään semmosta, mitä ei normaalisti tee ja sitten kun onnistuukin, niin sehän oli kuin kultamitali! Ja jos epäonnistun niin mitäs tuosta, yritän uudestaan!”, 82-vuotias Seija Laurinmaa sanoo. (Sirkus Magenta, n.d.-b)

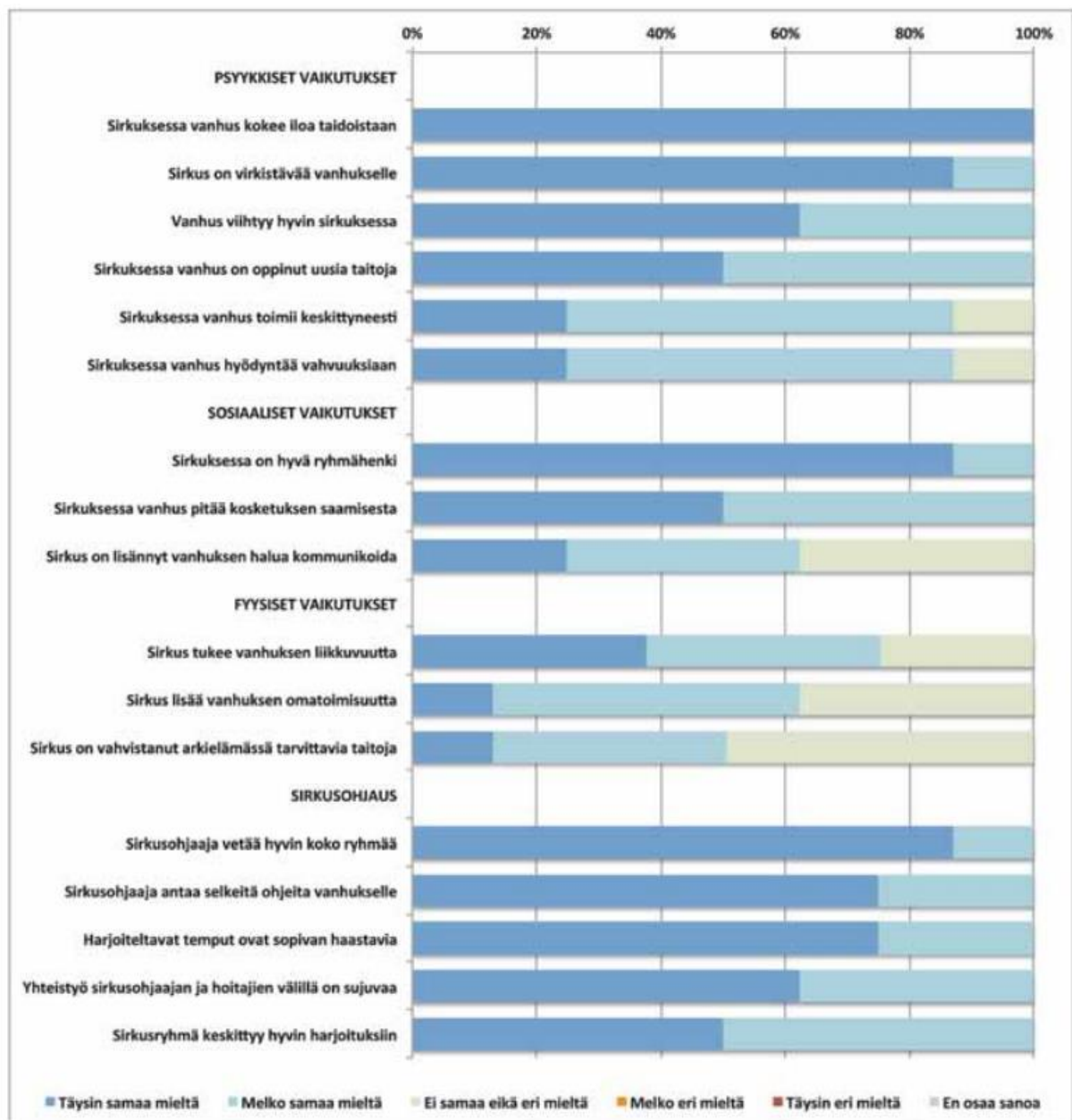
Ikäihmisille suunnattua sirkustoimintaa on järjestetty myös muun muassa Kulttuurikeskus PiiPoossa, jossa järjestetään ikäihmisille räätälöityä Ikäsirkusta vanhainkodeissa ja hoitolaitoksissa asuville vanhuksille. PiiPoossa järjestettävän sosiaalisen sirkuksen toiminnan keskiössä on itse ja yhdessä tekeminen, osallistuminen ja onnistuminen sekä uusien asioiden oppiminen ja kokeilu ja tietenkin hauskanpito. (Kulttuurikeskus PiiPoo, n.d.) Vuonna 2012 taltioidussa PiiPoon Ikäsirkusta käsittelevässä dokumentissa näytetään sosiaalisen sirkuksen toimintaa Lempäälän Ehtookodossa. Dokumentissa ikäihmiset kokoontuvat yhteen kokeilemaan sirkuksessa käytettyjä välineitä, harjoittelevat sirkustaitoja, keskustelevat ja viettävät aikaa yhdessä. Kahdeksan harjoittelukerran jälkeen ikäihmiset esiintyvät loppunäytöksessä, jossa he esittelevät uusia sirkustaitojaan rooliasuihin pukeutuneina muille hoitolaitoksen asukkaille ja henkilökunnalle. (Kulttuurikeskus Piipoo, 2013)

Vaikuttava sirkus -hanke toteutettiin vuosina 2011–2014. Hankkeen tavoitteina oli antaa sirkusorganisaatioille työkaluja sirkuksen hyvinvointivaikutusten todentamiselle ja lisätä kuntien ja sirkusten välistä vuoropuhelua liittyen hyvinvointipalveluiden tuottamiseen. Hankkeen aikana kehitettiin ja testattiin menetelmiä, joiden avulla sirkuksen hyvinvointivaikutuksia saatiin tutkittua. Näistä menetelmistä koottiin opas, jonka avulla sirkusorganisaatiot voivat todentaa sirkustoiminnan hyvinvointivaikutuksia. (Kinnunen ym., 2013, ss. 5-6)

Vaikuttava sirkus -hankkeen yhtenä kohderyhmänä olivat ikäihmiset. Tämän kohderyhmän kanssa hankkeen tavoitteena oli tuottaa iloa ja elämyksiä, laajentaa itsensä ilmaisun, oppimisen ja onnistumisen mahdollisuuksia ja järjestää hyviä yhdessä tekemisen ja ryhmätoimintaan osallistumisen kokemuksia. Hankkeen tuloksia voimme tarkastella alla

elvistä kuvista (kuva 13 ja 14). Hankkeen mukaan ikäihmiset viihtyvät ja virkistyvät sirkustoiminnassa ja pystyvät keskittymään ja hyödyntämään vahvuuksiaan. Sirkusta myös pidettiin erilaisena ajanvietteenä, kuin yleensä, koska se oli hauskaa ja leikkimielistä yhdessäoloa, jossa ikäihmiset ja hoitohenkilökunta pystyivät olemaan tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa. Sirkus on myös parantanut ikäihmisten sosiaalista vuorovaikutusta, uskallusta heittäytyä ja vähentänyt heidän ahdistuneisuuttaan. (Kinnunen ym., 2013, s.40)

Kuva 13 Vanhusten sirkukseen osallistuneiden omaisten ja hoitajien näkemyksistä sirkuksen vaikutuksista. (Kinnunen ym., 2013, s. 41)

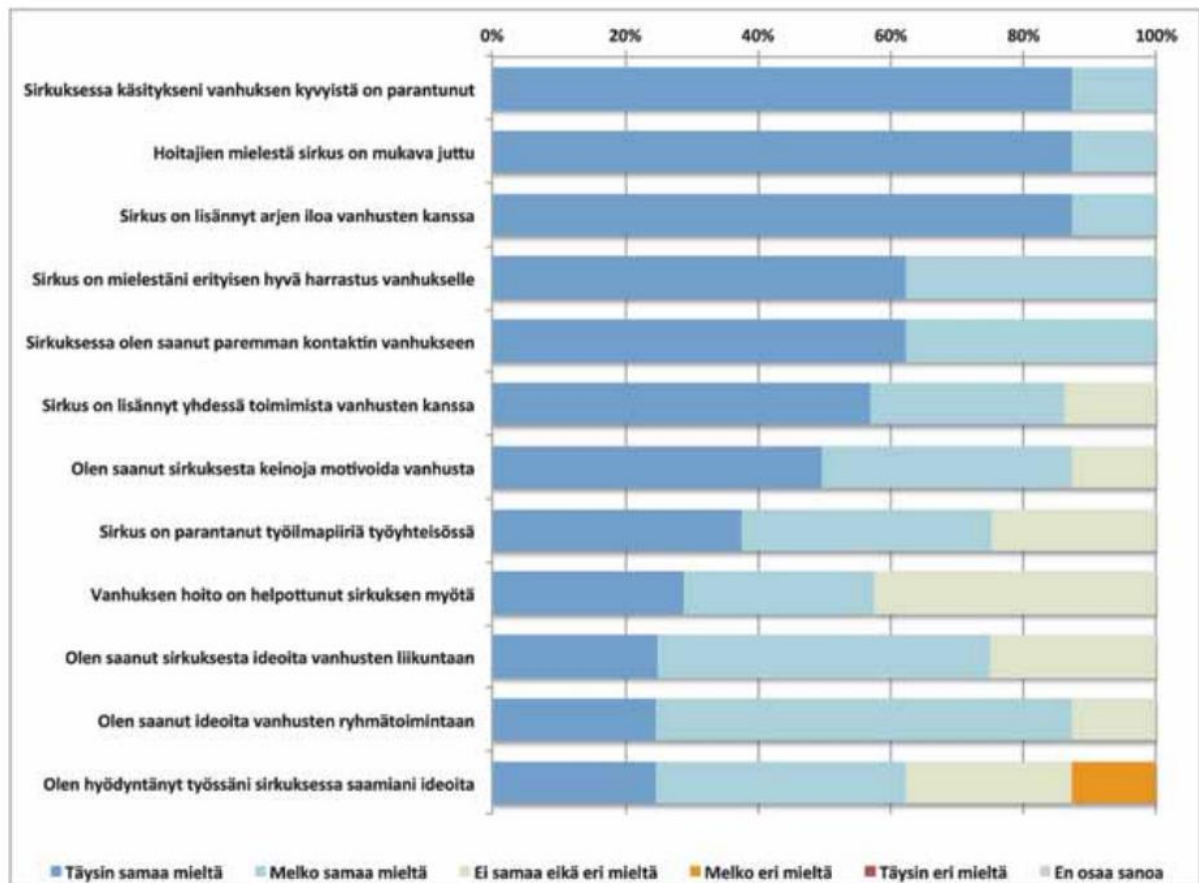

Hankkeen aikana haastateltiin vanhainkodin hoitohenkilökuntaa. Hoitohenkilökunnan jäsenet kertoivat, että ikäihmiset oppivat sirkuksen myötä uusia taitoja ja kokivat iloa näiden taitojen

oppimisesta ja omasta pystymisestään. Monen ikäihmisen kohdalla myös yhteistyökyky hoitotilanteissa ja koskettamisen hyväksyminen paranivat sosiaalisen sirkuksen harjoitteiden myötä. Erityisen mukavaksi koettiin se, että asioita tehtiin yhdessä ja ikäihmiset viettivät aikaa yhdessä muiden ikäistensä kanssa. Joillakin ujommilla ja vetäytyvillä ikäihmisillä meni aikansa ennen kuin he uskaltoutuivat osallistumaan sirkukseen, mutta kun he uskaltoutuivat mukaan toimintaan, olivat he innolla mukana. (Kinnunen ym., 2013, ss. 40-44)

”Mä niin myöhään sytyin, aattelin, ettei ole minua varten, mutta sitten kun menin, se olikin tosi hauskaa. Ei tarvinnut osatakaan mitään. Kyllä mä nyt oon innolla mukana!” kertoo vanhus kokemuksistaan. (Kinnunen ym., 2013, s. 44)

Kuva 14 Vanhusten sirkukseen osallistuneiden omaisten ja hoitajien näkemyksiä sirkustoiminnasta. (Kinnunen ym., 2013, s. 45)

Ikäihmisten kanssa toteutetusta sirkustoiminnasta hyötyivät myös vanhainkotien hoitohenkilökunta. He kertovat hankkeen haastatteluissa, että ovat saaneet paremman kontaktin ikäihmisiin ja saaneet paremman käsityksen näiden kyvyistä. Yhteinen sirkustoiminta on myös antanut hoitajille mahdollisuuden hetkeksi siirtyä pois ohjaajan

roolista, kun paikalla on ollut ulkopuolisia sirkusohjaajia. Tämä on lisännyt yhteishenkeä niin ikäihmisten ja hoitajien kuin hoitajien työyhteisönkin välillä. (Kinnunen ym. 2013, ss. 44-45)

3.2 Klovneria

Klovnerialla on takanaan tuhansien vuosien värikäs historia. Monilla alkuperäiskansoilla on ollut jonkinlaisia ilveilijöitä, joilla on ollut lupa tehdä pilkkaa asioista, joista muuten ei pilkkaa tehty, kuten pyhistä rituaaleista. Antiikin Kreikan ja Rooman aikoihin klovneria kehittyi muiden teatterimuotojen ohella. Spartasta on muun muassa löytynyt todisteita koomisista näyttelijöistä ja klovneista 600-luvulta ennen ajanlaskumme alkua. Antiikin ajan klovniesitykset olivat ilmeisesti improvisoituja lyhyitä farsseja, ilman etukäteen mietittyjä käsikirjoituksia. Keskiajalla klovneihin ja ilveilijöihin alettiin suhtautua huonommin maailman muuttuessa ja kirkon saadessa valtaa Euroopassa. Kirkkoisä Augustinus (eli vuosina 354-430) toi esille oman mielipiteensä klovneista ja muista kiertelevistä esiintyjistä:

”Se, joka tuo kotiinsa näyttelijöitä, miimikoita ja tanssijoita, ei ymmärrä, millainen kokoelma demoneita tulee sisään heidän mukanaan.”

Merkittävimmin nykyaikaiseen klovneriaan on vaikuttanut 1400–1800-luvuilla kiertänyt teatterityyli *commedia dell’arte*, joka oli meluisaa, improvisoitua ja tyyliään farssimaista. Tähän teatterityyliin kuului hahmoja kuten Pedrolino, Pantalone ja Arlecchino. (Klovnerian käsikirja, s.20-23) Nykyajan klovneriassa on kolme perinteistä klovnityyppiä; kulkuriklovni, valkoinen klovni ja augusti. Klovni ei kuitenkaan tarvitse olla mitään näistä tyypeistä, tai ne voivat olla näiden tyyppien yhdistelmiä. (Siljamäki, 2010, s. 14)

Kulkuriklovni 1800-luvun lopulla Amerikassa, kun klovnit alkoivat parodioida hienostuneita jonglöörinumeroita. Hahmon esikuvana toimivat tosielämän kodittomat kulkurit ja hahmo pukeutuikin kuluneisiin ja repaleisiin vaatteisiin. Hahmo oli melankolinen ja huono-onninen, mutta kuitenkin aina optimistinen. Kuuluisin kulkuriklovni oli tietenkin Charlien Chaplinin (1889–1975) Pikku kulkuri-hahmo (kuva 15). (Siljamäki, 2010, s. 19)

Kuva 15 Charlie Chaplinin Pikku kulkuri -hahmo. (Ericson & Barson, 2014)

Valkoinen klovni (kuva 16) kuuluu klassisiin sirkusklovnirutiineihin ja häntä nähdäänkin nykyään melkein ainoastaan sirkuksissa. Valkoinen klovni on nimensä mukaisesti maalannut kasvonsa valkoiseksi. Hänellä on koukeroisesti maalatut kulmakarvat, punaiset huulet, tyylikäs paljettiasu ja valkoinen suippohattu. Tämä hahmon on olemukseltaan elegantti ja käyttäytyy arvokkaasti. Valkoinen klovni usein esiintyy augustiklovnin kanssa. Valkoisen klovnin syntyyn vahvimmin vaikuttanut klovni oli Joseph Grimaldi (1778-1837). (Siljamäki, 2010, s. 16)

Kuva 16 Valkoinen klovni. (History of circus, 2024)

Vähitellen klovnerian tunnetuimmaksi hahmoksi on muodostunut augustiklovni (kuva 17), eli se meidän nykyaikana tuntemamme klovni, jolla on groteskit meikit, punainen nenä, löysät vaatteet ja isot kengät. Augustiklovnin alkuperää on vaikea määrittää, mutta yleisimmin hyväksytty oletamus on, että se syntyi 1800-luvun lopulla Euroopassa. (Siljamäki, 2010, s.22) Augusti käyttäytyy kuin pieni lapsi, näyttää tekevän kaiken väärin ja joutuu toistuvasti vaikeuksiin. Juuri tämä naiivisuus ja leikkimielisyys tekevät hänestä niin rakastettavan hahmon. Augustiklovni on nykyajan klovnerian keskeisin ja tärkein hahmo. Yksi kuuluisimmista augustiklovneista, joka myös vaikutti hahmon kehitykseen, oli Albert Fratellini (1886-1961). (Siljamäki, 2010, s. 14)

Kuva 17 Augustiklovni. (Raymond, 2010)

Klovni ilmaisee meidän ihmisten irrationaalista ja vaistonvaraista puolta. Klovni näyttää tunteensa suurellisesti ja leikkii kuin lapsi. Klovni on suora ja ylpeä, mutta myös näyttää omat epäonnistumisensa ja kärsimyksensä avoimesti. Klovnit näkevät asioiden nurinkuriset logiikat ja yllättävät näkökulmat. Tärkein asia klovneriassa on vuorovaikutus yleisön ja klovnin välillä! (Järvi, 2021, ss. 15-17) Tärkeintä klovnin yleisökontaktissa on klovnin kyky olla hereillä ja läsnä esityksessä ja reagoida yleisön signaaleihin. Klovnin on aina tartuttava tilaisuuteen esimerkiksi reagoida hausalla tavalla yleisöstä kuuluvaan kännykän pirinään tai erikoisella tavalla nauravaan katsojaan. Klovneriassa ei ole näyttelijöille tuttua neljättä seinää, vaan klovnin on tärkeää olla aktiivisessa vuorovaikutuksessa yleisön kanssa. (Siljamäki, 2010, s. 72) Meidät on kasvatettu piilottamaan ja jopa häpeämään virheitämme. Klovnit taas näyttävät epäonnistumisensa ja myös sen, miten siitä selvitään eteenpäin.

Klovnit pystyvät meille näyttämään kaikki virheensä, hulluutensa, väärinkäsityksensä ja tyhmyytensä. Klovnit näyttävät meille sen tilanteen, kun asiat eivät ole enää hallussa ja klovnin itseluottamus murenee. Klovneriaa pidetään yleensä lastenkulttuurina, koska lapset ovat useimmin avoimempia vastaanottamaan tämän klovnin maailman, joka myös kertoo jotain meidän maailmastamme. Katsellessamme klovniesitystä jokainen meistä voi löytää jotakin olennaista ja rehellistä itsestään. (Järvi, 2021, ss. 23-24)

”Stellana oleminen on minulle ammatti, työ ja innoituksen lähde. Tie elämän ja ihmisten ymmärtämiseen. Positiivinen elämänasenne. Ennen Stellaa tunsin sanovani vääriä asioita oikeissa paikoissa ja oikeita asioita väärissä paikoissa. Stella avasi minulle tien kommunikaatioon, yhteyteen ihmisten kanssa.” –Stella (Järvi, 2021, s. 15)

Klovniksi voi ryhtyä kuka vain, joka tuntee klovneriaan aitoa kutsumusta ja jolla on tahtotila kehittyä esiintyjänä. Klovneriassa tärkeintä ei ole tekninen taituruus, kuten jongleeraus tai hanurin soitto, vaan klovnilla pitää olla halu esiintyä ja pitää ihmisistä. Klovniksi ryhtyvältä myös vaaditaan heittäytymistä ja itsensä likoon laittamista. (Siljamäki, 2010, s. 29)

Monet sirkuslajit ja sirkustaiteilijat ovat nykysirkuksen kehityksen myötä 1960–70-luvuilla siirtyneet pois perinteisestä sirkusteltasta. Klovnerialle tämä siirtymä on ollut erityisen helppoa, koska klovnit eivät tarvitse tietynlaisia välineitä esitykseensä, kuten akrobaatit tai jonglöörit. Klovneria perustuu klovnihahmoon, keholliseen ilmaisuun ja vuorovaikutukseen yleisön kanssa. Näiden seikkojen vuoksi klovneria sopii hyvin esimerkiksi sairaalaan, jossa esitys täytyy rakentaa liikuteltavaksi ja potilaiden tilanteet huomioiden. (Leppänen, 2019, s. 36)

Sairaalaklovnien tehtävä on toimia lapsen tukena ja ilona hoitolaitoksissa. Toiminnan tavoitteena on vaikuttaa lapsen ja tämän läheisten kokemukseen hoitojaksosta ja jättää positiivisia muistoja. Sairaalaklovneria on klovnerian muoto, joka luo myönteisiä potilaskokemuksia, sairaalaviihtyvyyttä ja psykososiaalista tukea lapsipotilaille. Toiminta perustuu huumoriin, läsnäoloon, sekä kohtaamiseen. (Jagt, 2019, s. 12)

Sairaalaklovnitoiminnan Suomeen toi Lilli Sukula-Lindblom vuonna 2001, joka toimi Sairaalaklovnit ry:n taiteellisena johtajana. Yhdistyksen ja Sukula-Lindblom:n johdolla sairaalaklovneria vakiintui nopeasti kaikkiin Suomen viiteen yliopistosairaalaan. (Jagt, 2019, s. 12) Suomen sairaalaklovnit työskentelevät usein pareittain. Klovnit toimivat tukena muun muassa päiväkirurgisissa toimenpiteissä, leikkauksissa, sädehoidossa ja magneettikuvauksessa. (Jagt, 2019, s. 13) Suomen sairaalaklovnit ovat ammattitaiteilijoita, jotka Sairaalaklovnit ry on kouluttanut toimimaan erityisesti sairaalaympäristöissä. Yhdistys järjestää klovnelle myös täydennyskoulutuksia ja vertaistukea. Klovnija koskevat samat

hygienia-, turvallisuus-, ja vaitiolosäännöt kuin muutakin sairaalan henkilökuntaa.
(sairaalaklovnit, n.d.)

Klovneriaa on muun muassa käytetty keuhkohtaumatautia sairastavien potilaiden tutkimuksessa vuonna 2008 auttamaan rasituksen aiheuttamassa hengenahdistuksessa. Tutkimuksessa todettiin hymyilevän hengitystekniikan saattavan auttaa taudin oireisiin. (Brutsche ym., 2008) Klovneriaa on myös käytetty kokeellisessa tutkimuksessa liittyen koeputkihedelmöitykseen vuosina 2005-2006. Interventoryhmän, jolle esitettiin klovneriaan alkionsiirron jälkeen, raskausaste nousi verrattaessa kontrolliryhmään. Klovneria vois siis vaikuttaa suotuisasti raskautumiseen, mutta tarvitsee lisätutkimuksia tuekseen. (Friedler ym., 2011) Suomessa on muun muassa tehty opinnäytetyö huumorin vaikutuksista työyhteisöön. Huumorilla koettiin olleen myönteinen rooli työilmapiirin luojana ja huumorin todettiin rentouttavan työyhteisöä. (Halonen & Tiainen, 2014, ss. 20-31)

Japanin Fukushimassa järjestettiin Japanin ikäihmisille muokattua klovniterapiaa vuoden 2011 tsunamin ja ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen auttamaan masennuksen kanssa taistelevia. Vuoden 2011 onnettomuuksien jälkeen osa alueen nuoremasta väestöstä muutti pois alueelta säteilyn haittojen vuoksi. Alueelle jäi kuitenkin paljon ikäihmisiä. Ikäihmisten yksinäisyyttä lieventääkseen alueella alettiin toteuttaa klovniterapiaa, jossa perinteiset klovnipuvut oli korvattu japanilaistyyllisillä puvuilla. Klovnit eivät ole kovin suosittuja japanilaisten ikäihmisten keskuudessa, jonka vuoksi klovnit eivät pukeutuneet perinteisiin klovnipukuihin. Klovnit käyttivät muun muassa historiallisista draamaohjelmista tuttuja samurain vaatteita ja kimonoita. Klovnit vierailivat ikäihmisten luona tavoitteenaan herättää kiinnostusta ja saada heidät hymyilemään. Muokattua klovniterapiaa pidettiin lupaavana vaihtoehtona ikäihmisten yksinäisyyden ehkäisyyn katastrofin jälkeisessä Fukushimassa. (Kanemoto, Tanimoto & Shimmura, 2019) Klovneriaa on myös tutkittu Ruotsissa palvelukodeissa asuvien ikäihmisten dementian hoidossa. Tutkimuksessa klovnit kiersivät kahdessa palvelukodissa, kerran viikossa, kymmenen viikon ajan vierailen ikäihmisten luona. Klovnit käyttivät esityksissään hyödyksi vuorovaikutusta, aistinvaraisia laukaisimia, ikäihmisten muistoja, esineitä heidän nykyisestä ympäristöstään ja musiikkia. Tämän tutkimuksen tulokset tukivat aikaisempien tutkimusten päätelmiä siitä, että klovneria vahvistaa dementoituneiden sosiaalista vuorovaikutusta ja itsetuntoa. (Rämgård, Carlson & Mangrio, 2016)

Hämeen Setlementti järjestää senioriklovnitoimintaa, jossa vapaaehtoiset vertaistoimintaan ja klovnerian menetelmiin koulutetut klovnit kiertävät ikäihmisten kodeissa, palvelutaloissa ja tapahtumissa. Toiminta on aloitettu vuonna 2015 osana Setlementtiliiton Yhdessä mukana-projektia. Toiminnan tavoitteena on vähentää ikäihmisten yksinäisyyttä ja mahdollistaa

taiteen ja kulttuurin kokemuksia henkilöille, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua kodin ulkopuolisiin tapahtumiin. (Peltonen, 2021)

Viime vuosina kiinnostus klovniin käyttämiseen sairaaloissa ja hoitolaitoksissa on lisääntynyt maailmalla. Tutkimuksia klovnin käytöstä lapsipotilaisiin on tehty paljon, mutta klovnerian vaikutuksista aikuisiin on paljon vähemmän tutkimustietoa. Jonkin verran tutkimuksia on aikuisilla tehty, mutta niissäkin on keskitytty pääasiassa vammaisiin ja muistisairauksista ja psykiatrisista sairauksista kärsiviin potilaisiin. (Dionigi & Canestrari, 2016)

4 Satakunnan hyvinvointialue

Satakunnan hyvinvointialue toimii tämän opinnäytetyön työelämäyhteytenä. Satakunnan hyvinvointialue on yksi Suomen 21 hyvinvointialueesta. Alueeseen kuuluvat kaikki Satakunnan kunnat. Hyvinvointialueen vastuulla on vuoden 2023 alusta alkaen sosiaali- ja terveyspalvelut ja pelastustoimi. (Satakunnan hyvinvointialue, n.d.-a)

Satakunta on Suomen Länsirannikolla sijaitseva maakunta, joka koostuu 16 kunnasta, joista suurimmat ovat Pori ja Rauma (kuva 19). (Satakuntaliitto, 2017) Satakunnan hyvinvointialueeseen kuuluvat kaikki Satakunnan kunnat. Sosiaali- ja terveyspalvelut ja pelastustoimi ovat Suomessa hyvinvointialueiden vastuulla vuoden 2023 alusta lähtien. (Satakunnan hyvinvointialue, n.d.-a) Hyvinvointialueella ja alueen kunnilla on yhteinen vastuu alueen asukkaiden hyvinvoinnista, terveydestä ja toimintakyvyn ylläpitämisestä. Satakunnan hyvinvointialue, kunnat ja kolmannen sektorin toimijat tekevät laajaa yhteistyötä näiden asioiden edistämässä. (Satakunnan hyvinvointialue, n.d.-b)

Kuva 18 Satakunnan kartta. (Satakuntaliitto, n.d.-a)

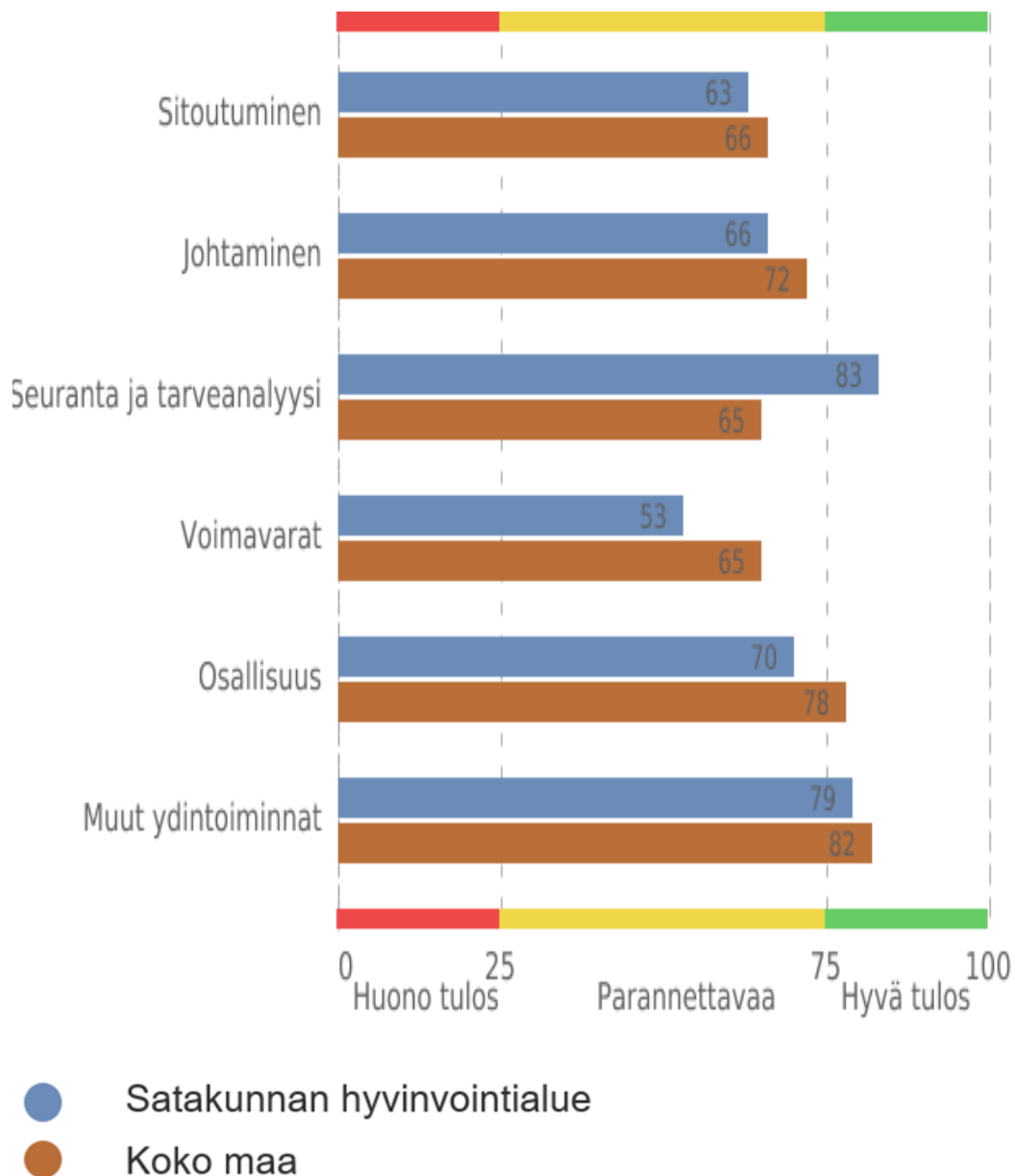

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkopalvelulla, TEAviisarilla, mitataan terveydenedistämiseksi kahden vuoden välein koko Suomessa. Mittaukset tehdään perusterveydenhuollon, perusopetuksen, lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen, liikunnan, kuntajohdon ja kulttuurin toimialoilla. Mittaukset muodostuvat seitsemästä eri näkökulmasta: sitoutuminen, johtaminen, terveysseuranta ja tarveanalyysi, voimavarat, yhteiset käytännöt, osallisuus sekä muut ydintoiminnot. TEAviisari tavoitteena on antaa tukea ja tietoa kunnille ja hyvinvointialueille kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveydenedistämistoiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. (TEAviisari, 2023a) Tiedonkeruulomakkeeseen vastaavat kulttuurinäkökulmasta kulttuuritoiminnasta vastaavat viranhaltijat Manner-Suomen kunnissa. (TEAviisari, 2023b)

Satakunnan hyvinvointialueen kulttuuritoimialan mittauksesta vuodelta 2023 voimme nähdä, että monessa näkökulmassa hyvinvointialue on koko maan tulosta jonkin verran huonompi (kuva 20). Erot eivät kuitenkaan ole suuria. Satakunnan hyvinvointialueella muun muassa sitoutumisessa on kehitettävää kulttuuritoimintaa käsittelevien tietolähteiden ja asiakirjojen käytöstä lautakunnissa, valiokunnissa ja johtoryhmässä. Johtamisessa tarvitaan kehitystä muun muassa tilojen hyväksytystä jakamisesta kulttuuritoimintaan. Voimavaroissa

kehitettävää on muun muassa yleisen kulttuurihenkilöstön määrässä. Osallisuudessa kehitystä tarvittaisiin asukaskohtaamisissa ja ottamalla palveluiden käyttäjät mukaan kunnan työryhmiin. Muussa ydintoiminnassa kehittämistä tarvittiin päätösten vaikutusten ennakoarvioinneissa. (TEAvisari, 2023c)

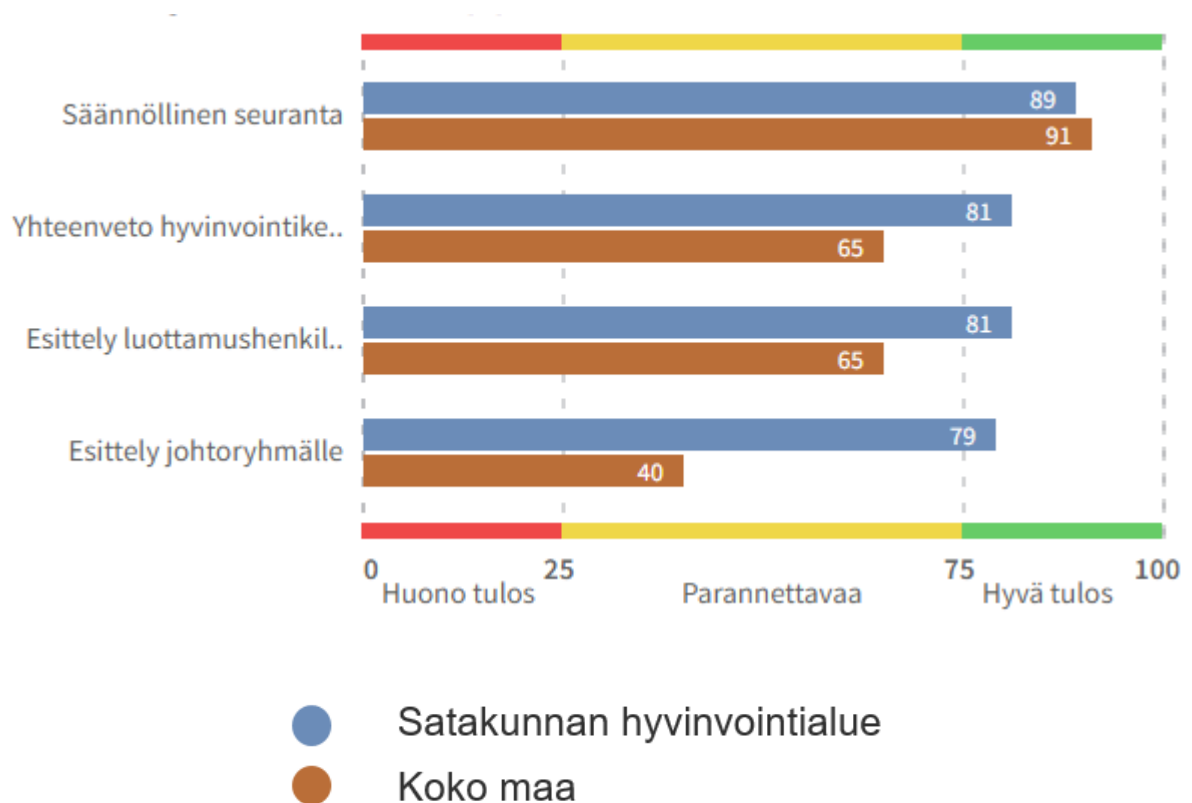
Kuva 19 Satakunnan hyvinvointialueen kulttuuritoimialan mittauksen tulokset. (TEAvisari, 2023c)

Seuranta ja tarveanalyysi –näkökulmasta Satakunnan hyvinvointialue on kuitenkin koko maata paremmassa asemassa (kuva 21). Seuranta ja tarveanalyysi –näkökulma kuvaa vastuuväestön terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden seuranta ja tarveanalyysia väestöryhmittäin sekä raportointia johtoryhmälle ja luottamushenkilöille. Mittaukset osoittavat, että Satakunnan hyvinvointialueella kulttuuripalveluista raportoidaan vuosittain kunnan

toimintakertomuksessa, hyvinvointikertomuksessa ja -suunnitelmassa tai vastaavassa kunnan virallisessa asiakirjassa ja kulttuuripalveluista raportoidaan kulttuurista ja/tai hyvinvoinnista vastaavalle toimihenkilölle ja kunnan johtoryhmälle. Kulttuurin säännöllinen seuranta, eli kuntalaisten tyytyväisyyden seuranta kulttuuripalveluihin, on kuitenkin hieman koko maata alhaisempi. (TEAvisari, 2023c)

Kuva 20 Satakunnan hyvinvointialueen kulttuuritomialan mittauksen tulokset Seuranta ja tarveanalyysi -näkökulmasta. (TEAvisari, 2023c)

4.1 Ikäihmiset Satakunnassa

Satakunnan maakunnassa on 65-vuotta täyttäneitä asukkaita 58 079 (Tilastokeskus 31.12.2018). Yksinäiseksi itsensä kokevien määrä on Satakunnassa suuri ja ikäihmiset kokevat saavansa liian vähän palveluita. Ikääntyneet kokevat myös olevansa psyykkisesti merkittävästi kuormittuneita muuhun Suomeen verrattaessa. Yli 65 -vuotiaille suunnattuja kulttuuripalveluita löytyi useita. Paljon sosiaali- ja terveyspalveluja käyttävät ja kotona asuvat ikäihmiset saivat kuitenkin kunnasta riippuen vaihtelevasti kulttuuripalveluita. (Satakuntalaisten hyvinvointikertomus, ss.11-12) Erityisryhmille suunnattua hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta tukevaa taide- ja kulttuuritoimintaa oli maakunnassa tarjolla vaihtelevasti. Kulttuuritoimintaa kyllä tuotettiin ja vietiin kohtalaisen paljon sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköihin, mutta vierailujen määrää ei kuitenkaan raportoitu. Huonoin

tilanne oli hoitolaitoksissa asuvien kulttuuritoiminnalla. Kirjastotoiminta oli Satakunnassa hyvällä mallilla koko maan vertailussa. (Satakuntalaisten hyvinvointikertomus, s.13) Niin Satakunta-strategiassa kuin Satakunnan kulttuuristrategiassakin puhutaan kulttuurihyvinvoinnista. (Satakuntaliitto, 2022, s.8) Satakunnan kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa laaditaan parhaillaan vuosille 2023-2025 HYTE-yksikössä. Apuna suunnitelman laadinnassa on Satakunnan hyvinvointialueen Kestävän kasvun Satakunta 2 –hanke. (Lähteenlahti, 2024)

4.2 Satakunnan hyvinvointialueen strategia

Satakunnan hyvinvointialueella on aluevaltuuston toimesta laadittu strategia, jonka lähtökohtana on Satakunnan asukkaat ja heidän hyvinvointinsa, terveytensä ja turvallisuutensa. Strategian perustana on arvio maakunnan tilanteesta, väestön palvelutarpeista ja tulevista toimintaympäristön muutoksista. Toiminnan ja resurssien yhteen sovittaminen on keskeinen osa strategiatyöskentelyä. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 5) Satakunnan hyvinvointialueen strategiassa luetellaan strategian arvot, joita ovat ”Palvelemme yhdenvertaisesti”, ”Kohtaamme inhimillisesti”, ”Toimimme ammatillisesti” ja ”Uudistamme vastuullisesti” (kuva 22). Arvoissa tärkeinä pidetään siis yhdenvertaisuutta ja inhimillisyyttä ja toimintaa kehitetään ammatillisesti, niin että asiakas on keskiössä ja tieto, tutkimus ja käytännön kokeilut ohjaavat kehittämistä. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 4) Hyvinvointialueen toimintaympäristö, väestön palvelutarpeet ja sidosryhmien tavoitteet ovat jatkuvassa muutoksessa, joten myös strategian suuntaa pitää seurata ja tasaisin väliajoin tarkistaa, arvioida ja kartoittaa. Tällaisella jatkuvasti tehtävällä seurannalla ja arvioinnilla voidaan tarkentaa linjauksia ja toimenpiteitä, joilla varmistetaan palvelulupauksen ja strategian tavoitteiden toteutuminen. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 16)

Kuva 21 Satakunnan hyvinvointialueen strategia 2023–2025. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 3)

4.3 Satakuntalaisten hyvinvointikertomus ja -suunnitelma

Hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman laatiminen valtuustokausittain perustuu lakiin. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, § 6) Hyvinvointikertomus- ja suunnitelma ovat asiakirjoja, jotka kuvaavat hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tietyllä hyvinvointialueella ja ne laatii hyvinvointialueen nimeävä vastuutaho esimerkiksi alueellinen hyte-työryhmä. Asiakirjojen tehtävänä on koota alueen kuntien vahvuudet ja huolenaiheet yhteen, kuvata alueellisia ja väestöryhmittäisiä eroja hyvinvoinnissa ja terveydessä, kuvata hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteita alueella, asettaa ja kohdentaa tavoitteita, resursseja ja alueellista toimintaa, toimia hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokoavana strategisena asiakirjana ja välittää tietoa valtionhallintoon. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, n.d.)

Tässä opinnäytetyössä on käytetty lähteenä luonnosvaiheeseen jäänyttä hyvinvointisuunnitelmaa vuodelta 2019, jota ei ole virallisesti hyväksytty kaikissa Satakunnan kunnissa. Satakunnan hyvinvointialueen HYTE-yksikössä on tekeillä uusi hyvinvointikertomus- ja suunnitelma, mutta se ei ole valmis, joten sitä ei ole voitu tässä opinnäytetyössä käyttää lähteenä. (Lähteenlahti, 2024)

Hyvinvointisuunnitelmassa nimettiin vastuuhenkilöt, resurssit ja toimenkuvat hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen Hyte-työryhmässä vuonna 2018. Hyvinvointisuunnitelmassa

pidetään tärkeänä, että maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintaa koordinoidaan ja suunnitellaan tavoitteellisesti alueen toimijoiden ja asiantuntijoiden kesken yhteistyössä. (Satakuntalaisten hyvinvointikertomus, s. 15)

Kuntien toiminnassa tulee ottaa huomioon hyvinvointia ja terveyttä edistävä kulttuuritoiminta ja tietoa kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin tuottajana on jaettava eteenpäin eri hallintokuntiin ja toimintayksiköihin aina luottamushenkilöiden tasolta asiantuntijatasolle. Satakunnassa tarvitaan enemmän poikkihallinnollista ryhmätyötä, rakenteita ja toimintamalleja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi ja erityistä huomiota täytyy kohdistaa asukkaisiin, joiden taloudellinen, sosiaalinen tai terveydellinen elämäntilanne estää heitä käyttämästä kulttuuripalveluita. (Satakuntalaisten hyvinvointikertomus, ss. 17-19)

4.4 Satakunnan kulttuuristrategia

Satakunnan kulttuuristrategia on kulttuuritoimijoiden yhteinen näkemys siitä millainen Satakunnan halutaan olevan vuonna 2030 (kuva 23). Strategiaa on työstetty vuodesta 2019 alkaen maakunnallisessa kulttuurifoorumissa. Aineistoa ja näkemyksiä strategiaa varten on koottu kyselyjen, eri tilaisuuksissa käytyjen keskustelujen, työpajojen ja teematyöryhmäkeskustelujen avulla. Teemoina keskusteluissa olivat maakunnan kirjastot, museot, taidelaitokset, kulttuurin ja taiteen tilat, lastenkulttuuri, kulttuurihyvinvointi, kulttuurimatkailu, kuvataide, kulttuuritapahtumat, kulttuuriympäristöt ja kulttuuriperintö, kulttuurialan koulutus sekä strategian seuranta ja arviointi. Kuntien kulttuuriverkosto on käsitellyt strategian laatimista kokouksissaan vuosien 2020 ja 2021 aikana. (Satakuntaliitto, 2022, ss. 1-2)

Kuva 22 Satakunnan kulttuuristrategia 2030. (Satakuntaliitto, 2022, s. 1)

Kulttuuristrategiassa pohdittiin Satakunnassa tapahtuneita muutoksia ja tulevaisuuden trendejä ja ilmiöitä, jotka voisivat vaikuttaa maakunnan kulttuurin toimintaympäristöön joko positiivisesti tai luomalla uusia haasteita. Tällaisia tekijöitä olivat muun muassa koronapandemia COVID19 ja muut ennakoimattomat kriisit, hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyminen ja väestön ikääntyminen. (Satakuntaliitto, 2022, s. 3) Kulttuuristrategiassa on kolme tavoite- ja teemakokonaisuutta ja niihin kuuluvat toimenpide-ehdotukset: kulttuuri kuuluu kaikille, kulttuuri- ja taidealan vaikuttavuus ja kulttuuri ja taide elinvoiman ja hyvinvoinnin lähteenä. (Satakuntaliitto, 2022, ss. 9-17) Kulttuuri kuuluu kaikille – kokonaisuudessa keskitytään kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden mahdollistamiseen kaikille. Toimenpide-ehdotuksissa luetellaan muun muassa kulttuurin harrastajien ja ammattilaisten yhteistyön kehittäminen, uusien matalakynnyksisten mallien kehitystä eri ikäisille ja eri väestöryhmille ja hyvien käytäntöjen jakamista eri toimijoiden kesken. Kulttuuri- ja taidealan vaikuttavuus –teemakokonaisuudessa käsitellään taide- ja kulttuurialan arvostuksen nostamista ja taiteen ja kulttuurin sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia

vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. Toimenpide-ehdotuksina tässä kokonaisuudessa on muun muassa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutusten kerääminen ja välittäminen päätöksentekijöille, kulttuuri- ja taidealan yrittäjien tukeminen ja vahvistetaan luovien alojen verkostoitumista. Kolmannen, eli viimeisen, teemakokonaisuuden Kulttuuri ja taide elinvoiman ja hyvinvoinnin lähteenä tavoitteena on maakunnan asukkaille elämyksiä ja hyvinvointia tukeavia palveluita ja tarjota erilaisia vapaa-ajanviettopaikoja. Tämän teemakokonaisuuden toimenpide-ehdotuksina ovat muun muassa kulttuuripalveluiden ja kulttuuriosaamisen näkyvyyden ja löydettävyyden edistäminen, kulttuuripalveluiden kehittäminen ja kulttuurin kansainvälistymisen tukeminen. Satakunnan kulttuuristrategian vaikuttavuutta myös arvioidaan erilaisilla mittareilla. Jokaiselle teemakokonaisuudelle on valittu omat mittarinsa, joiden mukaan kokonaisuuksia arvioidaan. Mittareita ovat muun muassa kulttuuritapahtumien kävijämäärät, kuntien kulttuurikasvatussuunnitelmien määrä ja kulttuurialan koulutuksen vetovoimaisuus maakunnassa. (Satakuntaliitto, 2022, ss. 10-18)

5 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyötä tehdessäni tein yhteistyötä Satakunnan Hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yksikön, eli HYTE-yksikön kanssa. HYTE-yksikkö vastaa Satakunnan hyvinvointialueella hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen maakunnallisesta kehittämisestä ja koordinaatiosta. Hyvinvointialueella tuetaan ammattilaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osaamista, lisätään toimijoiden välistä yhteistyötä sekä jalkautetaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintamalleja ja käytänteitä. Hyte-työ perustuu alueellisesta hyvinvointikertomuksesta nousevaan väestön terveydentilaan sekä hyvinvointisuunnitelmaan kirjattuihin painopisteisiin. (Satakunnan hyvinvointialue, n.d.-d)

Opinnäytetyössä tutkitaan kulttuuri- ja taidetoimintaa palveluasumisen yksiköissä ja sitä miten klovniesitykset sinne sopivat. Tutkittavat klovniesitykset olivat osa klovnikiertuetta, joka on Suomen kulttuurirahaston tukema hanke, jossa klovnit lähtevät esiintymiskiertueelle Satakunnan Hyvinvointialueen Ikäihmisten palveluasumisen yksiköihin. (Kuvaja, 2023) Yhteistyökumppaneina hankkeessa toimivat Satakunnan Hyvinvointialue ja Satakuntalainen sirkusyhdistys Satasirkus. (Taiteesta iloa elämään Työsuunnitelma)

Klovnikiertueen esiintyjät työstivät esitystään haastattelemalla ikäihmisiä useissa eri tilanteissa. He vierailivat kahdessa ikäihmisten asumispalveluyksikössä, joissa he haastattelivat asukkaita ryhmässä ja erikseen. He myös haastattelivat sukulaistaan ja ikäihmisiä ohjaamassaan liikuntaryhmässä. Haastateltavien ikähaitari alkoi n. 50 vuodesta ja sisälsi laajan ikäskalan. Näiden haastatteluiden innoittamana he alkoivat työstämään hankkeessa käytettyä Elämän Lanka –esitystä. Esityksen työstäminen alkoi muistiinpanojen

läpikäynnillä, jonka jälkeen he improvisoivat keinoilla muokkasivat esitystä. Esityksen haluttiin käyvän koko elämän kronologisesti läpi ja siinä käsiteltiin lapsuuden leikit, koulunkäynti, naimisiin meno ja vanhuus. Esitykseen valittiin klovneja itseään inspiroivia muistoja ja lisättiin haastateltujen mainitsemien artistien musiikkia ja jopa suoria sitaatteja ikäihmisten haastatteluista. (Klovnikiertueen esiintyjien haastattelu 11.9.2023)

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Opinnäytetyö tutkii klovniesityksen merkityksiä Satakunnan hyvinvointialueen ikäihmisten asumispalveluyksiköiden toimintaan työntekijöiden ja esiintyjien kokemana. Tavoitteena on selvittää taide- ja kulttuuritoiminnan nykytilanne, miten klovniesitys siihen tilanteeseen sopii ja miten taide- ja kulttuuritoiminnan tilaa voitaisiin kehittää Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä. Tutkimuskysymys on siis ”Miten kulttuuri- ja taidetoimintaa voidaan kehittää Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä ja miten klovneriaa voitaisiin käyttää siinä hyödyksi?”.

Tavoitteenani oli tutkia klovneriaesityksen vaikutuksia ikäihmisten palveluasumisen yhteisöllisyyteen, yksiköiden tunnelmaan, ja arjen hyvinvointiin. Keskityn siis tietyn taiteenalan, tässä tapauksessa klovnerian, erityispiirteisiin ja niiden vaikutuksiin ja koko palveluasumisen yksikön yhteisön hyvinvointiin klovniesityksen jälkeen. (Houni ym., 2020, s. 41) Tutkin erityisesti klovnikiertueen esitystä, joka on osallistavaa esittävää taidetta ja joka on kehitetty erityisesti esitettäväksi ikäihmisille. Haluan selvittää miten esittävä taide ja miten siihen liitetty osallistaminen vaikuttavat palveluasumisen yksiköissä ja miten klovneria koetaan yhteisössä. Keskityn yhteisön arkeen ja siihen, miten esitys vaikuttaa yksikön tunnelmaan.

5.2 Aineiston keräämisen menetelmät

Tutkimukseni on Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus ja suoritin aineiston keräyksen haastatteleamalla palveluasumisen yksiköiden työntekijöitä ja klovnikiertueen esiintyjä, käymällä itse tarkkailemassa muutamaa esitystä ja lukemalla esiintyjien laatimaa kiertuepäiväkirjaa. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, sen ymmärtäminen ja sen tulkitseminen. Laadullisella tutkimuksella voidaan päästä syvälliseen ymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä ja kuvata ja selittää tätä ilmiötä rikkaasti ja syvällisesti. (Kananen, 2017, s. 35)

Keräsin opinnäytetyöhöni aineistoa havainnoimalla klovnikiertueen esityksiä, haastatteleamalla palveluasumisen yksiköiden työntekijöitä ja klovnikiertueen esiintyjä.

Minulla oli myös käytössäni esiintyjien kiertuepäiväkirja, joka toimi keräämäni aineiston tukena.

Kävin katsomassa kaksi klovnikiertueen esitystä, kahdessa eri ikäihmisten yksikössä. Tavoitteenani oli tutustua tähän vuorovaikutteiseen esitykseen ja siihen, kuinka paljon se muuttuu ja vaihtelee riippuen esityspaikasta ja katsojista ja miten katsojat reagoivat esitykseen. Kävin tarkoituksella katsomassa esitykset kahdella eri paikkakunnalla, erikokoisissa kunnissa ja erilaisissa yksiköissä, jotta myös katsojat olisivat mahdollisimman erilaisia. Toisella esityksessä oli katsojina tehostetun palveluasumisen yksikön asukkaita ja työntekijöitä ja toisessa päivätoiminnan omissa kodeissaan asuvia asiakkaita ja yksikön työntekijöitä. Tehostetulla palveluasumisella tarkoitetaan sitä, että asiakas saa ympärivuorokautisesti tarvitsemiaan hoidon ja huolenpidon palveluita siinä yksikössä, jossa asuu. (Terveyskylä, 2023a) Päivätoiminta taas on kotona asuville ikäihmisille tarkoitettua palvelua, johon voivat osallistua henkilöt, jotka tarvitsevat tukea arkeensa toimintakyvyn heikentymisen vuoksi. (Terveyskylä, 2023b) Tavoitteenani oli tarkkailla esityksen aikaista tunnelmaa yksikössä ja miten esitykseen reagoidaan esityksen aikana ja sen jälkeen.

Havainnoinnilla tarkoitetaan sitä, kun havainnoija tekee aktiivisesti havaintoja tutkimuskohteesta. Havainto voi olla sana, toiminta, ajatus, ominaisuus tai teko ja sen merkitys. Havainnoijan tiedossa oleva teoria ja tieto ohjaavat hänen kykyään havainnoida. Havaintoja myös ohjaavat havainnoijan tarvetilanne, mielenkiinnon kohteet ja aiemmat kokemukset, jotka voivat aiheuttaa havainnointi- ja tulkintavirheitä. Näitä virheitä pyritään luotettavassa tutkimushavainnoinnissa tietenkin välttämään. (Vilkkä, 2006, ss. 8-11) Jokainen ihminen on tietenkin oman tajuntansa ainoa välitön havainnoija ja voimme siis tietää toisen ihmisen elämysmaailmasta vain, jos hän siitä meille kertoo. Voimme kuitenkin päätellä joitain asioita liittyen toisen elämysmaailmaan, ja saada päätelmillemme vahvistusta, kun näemme eläytymisen kohteeltamme toivomamme reaktion, kuten ilahtumisen, rauhoittumisen tai säikähtämisen. Havainnoijan on vaikeinta eläytyä ihmisen elämysmaailmaan, jolla on erilainen tajunnallinen aineisto, kuten elämänkokemukset, kuin havainnoijalla itsellään. (Ikonen, 2004, ss. 311-312) Minulla ei siis ole mahdollisuutta juurikaan eläytyä ikäihmisten kokemusmaailmaan ja sen myötä tulkita heidän kokemuksiaan klovneriasta ja klovnikiertueen esityksestä. Tässä kappaleessa kirjoittamani tulkinnat ovat siis vain minun pintapuolisia havaintojani katsojista ja heidän reaktioistaan.

Havainnoin esitystilanteita alla olevien kysymyksen avulla, jotta saisin molemmista esityksestä mahdollisimman samankaltaisia havaintoja:

- Millainen esitystila oli?

- Millaisia katsojat olivat (katsojien määrä, ikäihmisten määrä, työntekijöiden määrä jne.)?
- Millainen tilanne ja tunnelma oli ennen esitystä?
- Millaisia reaktioita havaitsin katsojissa esityksen aikana?
- Missä esityksen kohdissa katsojat reagoivat?
- Miten katsojat kommentoivat esitystä?
- Erosivatko työntekijöiden reaktiot ikäihmisten reaktioista?
- Muuttuiko esitys esityspaikasta tai katsojista riippuen?

Työntekijöiden haastattelut suoritin haastattelemassa ikäihmisten palveluasumisyksiköiden työntekijöitä kolmessa eri yksikössä. Valitsin yksiköt niin, että saisin mahdollisimman laajan otannan Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköistä. Valitsin siis erikokoisissa kunnissa sijaitsevia yksiköitä, joissa oli mahdollisimman erilainen asiakaskunta. Yksiköissä oli myös useita eri osastoja, joiden asiakkaita osallistui klovniesitykseen. Jokaiseen esitykseen osallistui noin 10-20 ikäihmistä ja 2-5 työntekijää. Olin yhteydessä yksiköiden esihenkilöihin, jolle kerroin tutkimuksen ja haastattelun tavoitteista ja joiden kanssa sovimme haastattelujen ajankohdista ja haastatteluihin osallistuvista henkilöistä. Annoin esihenkilöiden päättää kuinka monta haastateltavaa pyytävät paikalle yksiköstään. Haastattelut suoritettiin näiden henkilöiden kanssa ryhmähaastatteluina. Haastateltavia oli yhteensä 5 henkilöä, joista kaksi oli esimiehiä. Yksiköt ja niiden esihenkilöt olivat todella yhteistyöhaluisia, ottivat minut ystävällisesti vastaan ja kertoivat rehellisesti ja avoimesti yksiköstään ja näkemyksistään niin kulttuuri- ja taidetoimintaan yleisesti kuin tutkimuksen kohteena olevaan klovniesitykseenkin.

Suoritin haastattelut käyttämällä teemahaastattelun menetelmää. Teemahaastattelu on haastattelun muoto, jossa ei edetä tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan keskitytään keskustelemaan vapaamuotoisesti tiettyjen ennalta suunniteltujen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelussa ihmisten vapaalle puheelle annetaan tilaa ja huomioidaan ihmisten omat tulkinnat ja heidän merkityksenantonsa. Teemahaastattelussa haastattelija käyttää teemojen lisäksi apukysymyksiä tai avainsanoja sujuvoittaakseen keskustelua. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Haastattelun teemoina olivat "aikaisempi kulttuuri- ja taidetoiminta yksikössä", "ikäihmisten havainnointi" ja "työntekijöiden omat kokemukset esityksestä". Tämän opinnäytteen teemahaastattelun

runko, jota käytin apunani haastatellessani palveluasumisen yksiköiden työntekijöitä löytyy raportin liitteistä (liite 1). Tavoitteenani oli siis kartoittaa millaista kulttuuri- ja taidetoimintaa yksikössä on aikaisemmin ollut, millaisena se on koettu ja miten sitä voitaisiin kehittää. Itse tutkimuksen kohteena olevaa klovniesitystä ja sen vaikutuksia halusin lähestyä haastateltavien kanssa kahdesta eri kulmasta; siitä mitä reaktioita he havaitsivat ikäihmisissä esityksen aikana ja sen jälkeen ja miten he itse kokivat esityksen.

Esiintyjien haastattelun suoritin heidän kiertueensa loppupuolella, kun heillä suurin osa esityksistä esitettynä. Haastattelun suoritin käyttämällä teemahaastattelun menetelmää. Haastattelun teemoina olivat ”koko kiertueen tunnelma”, ”parhaat kokemukset” ja ”huonoimmat kokemukset”. Esiintyjien kanssa käyttämäni teemahaastattelun runko löytyy raportin liitteistä (liite 1). Tavoitteenani oli saada kokonaiskuva kiertueesta esiintyjien näkökulmasta ja kuulla heidän mielipiteitään siitä millaista on esiintyä ikäihmisille ja palveluasumisyksiköiden työntekijöille. Kiertueeseen kuului yhteensä 62 esitystä, joista suurin osa oli palveluasumisen yksiköissä.

Nauhoitin kaikki haastattelut, litteroin ne ja yhdistin tämän aineiston omien havaintojeni ja esiintyjien päiväkirjojen tekstin kanssa ja siirryin aineiston analysointivaiheeseen.

5.3 Aineiston analysoinnin menetelmät

Käytin aineistoni analysointiin Grounded theory –tutkimusmenetelmää, koska sitä pidetään soveltuvana tutkimustapana tutkimuskohteissa, joista ei ole tehty paljon tutkimusta tai joihin halutaan luoda uusia näkökulmia. Tutkimusmenetelmä soveltuu myös uudessa tilanteessa tapahtuvan toiminnan tutkimiseen ja sen tutkimusaineistoa voidaan kerätä monista eri lähteistä, kuten haastatteluista, havainnoista ja erilaisista dokumenteista. Analysoinnin tarkoituksena on käsitteiden etsiminen aineistosta ja niiden välisten suhteiden löytäminen. Olen käyttänyt Grounded theoryä laajemmassa näkökulmassa tutkimuksen metodologisena lähestymistapana ja aineiston koodauksen avulla luonut teoreettisen mallin kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämiseen.

Grounded theoryn analyysiosuus voidaan jakaa kolmeen eri koodausvaiheeseen: avoimeen koodaukseen, akselikoodaukseen ja selektiiviseen koodaukseen. Avoimen koodauksen vaiheessa aineistosta etsitään usein esiintyviä sanoja, ilmauksia, lauseita ja tapahtumien kuvauksia ja etsitään niiden eroja ja samankaltaisuuksia ja jäsennetään niitä tiiviimmiksi kokonaisuuksiksi, eli luokiksi. (Airaksinen, n.d.) Tässä opinnäytetyössä aloitin avoimen koodauksen avulla käymään läpi aineistoani, niin että keskityin erikseen palveluasumisen yksiköiden nykyiseen kulttuuri- ja taidetoimintaan ja erikseen klovniesitykseen. Molemmista

luokista erottelin eniten käytetyt sanat ja aiheet ja loin niistä sanapilvet jatkotarkkailua varten. Akselikoodauksessa näitä juuri luotuja luokkia yhdistellään ryhmittelemällä niitä ilmiöiden ympärille. Jokaiselle ilmiölle, eli kategorialle annetaan nimi, joka ilmentää sen sisältöä. (Airaksinen, n.d.) Ilmiöt, jotka sain aineistostani olivat ”Millaista kulttuuri- ja taidetoiminnan pitäisi olla?” ja ”Miksi se ei ole vielä sellaista?”. Näitä esille nousseita ilmiöitä tai kysymyksiä käytin viimeisessä koodausvaiheessa. Viimeisenä koodausvaiheena käytetään selektiivistä koodausta, jossa keskitytään edellisissä vaiheissa löydetyn ydinkategorian ympärille, joka tässä aineistossa oli yhteistyön kehittäminen. Selektiivisen koodauksen tavoitteena on teorian tuottaminen tulkinnan ja aiheesta aiemmin tehdyn tutkimuksen pohjalta ja tämän teorian kirjoittaminen aineistosta nousevien käsitteiden ja kategorioiden ympärille. (Airaksinen, n.d.)

6 Aineiston esittely

Aineisto koostuu omista havainnoistani, asumispalveluyksiköiden työntekijöiden haastatteluista, esiintyjien haastatteluista ja esiintyjien kiertuepäiväkirjasta. Omat havaintoni olen kirjoittanut auki, haastattelut on litteroitu nauhoitteista ja tiivistetty ja esiintyjien päiväkirja tiivistetty tähän kappaleeseen. Aineiston esittelyssä käydään läpi yksiköiden nykyistä kulttuuri- ja taidetoimintaa, työntekijöiden mielipiteitä ja kokemuksia nykyisistä toiminnoista ja klovniesityksen merkityksiä yksikölle, sen asukkaille ja työntekijöille.

6.1 Omat havainnot

Kävin havainnoimassa kahta klovnikiertueen esitystä. Molemmissa esityspaikoissa oli n. 20 katsojaa, joista suurin osa oli ikäihmisiä ja muutama työntekijä. Tehostetun palveluasumisen yksikössä työntekijät tekivät myös muita työtehtäviä esityksen aikana, joten kaikki heistä eivät olleet koko aikaa paikalla. Esitykset pidettiin yleisissä tiloissa, joita ei kuitenkaan ollut suunniteltu esitysten pitämiseen. Molemmat esitykset tapahtuivat pian jonkin ruokailun jälkeen. Klovni esitys noudatti samaa kaavaa molemmissa esityspaikoissa; vuorosanat, laulut ja vuorovaikutteiset esityksen osat seurasivat toisiaan samassa järjestyksessä. Yleisön reaktiot kuitenkin vaihtelivat jonkin verran, johon myös esiintyjät reagoivat.

Esityksen aluksi yleisö oli hiljaista, muutamaa ikäihmistä lukuun ottamatta, jotka kommentoivat esityksen rekvisiittaa tai juttelivat muiden katsojien kanssa. Palveluasumisen yksikön asukkaat pysyivät myös aika hiljaisina koko esityksen ajan, mutta päivätoiminnan asiakkaat alkoivat nauraa ja kommentoida esitystä yhä enemmän sen edetessä. Osa palveluasumisyksikön asukkaista puhui itsekseen ja teki omia asioitaan esityksen ajan, joka

vaikutti siltä, etteivät he pystyneet tai halunneet keskittyä esitykseen. Kaikki kuitenkin jäivät esityksen loppuun asti. Molempiin esityksiin osallistuneet työntekijät hymyilivät ja naureskelivat esityksen aikana.

Eniten reaktioita ikäihmisissä, molemmissa esityksissä, aiheuttivat esityksen vuorovaikutteiset osiot. Esityksessä toinen hahmoista osallistuu koulun liikuntatunnille, johon myös kaikki katsojat pääsevät osallistumaan nostelemalla jalkojaan opettajan antamassa tahdissa. Esityksen aikana esiintyjät valitsevat myös muutaman katsojan osallistumaan paritanssiin, heiluttelemaan huiveja Dingon musiikin tahdissa, ripustamaan pyykkejä narulle ja pyörittämään hyppynarua. Kaikki ikäihmiset saavat myös silittää pehmolelukissaa. Kissan silittäminen oli selvästi suosituin esityksen aktiviteetti, koska kaikki silittämiseen kykenevät katsojat silittivät pehmolelukissaa vuorollaan. Kissalle myös puhuttiin ja kissaa kantaneelta klovnilta kyseltiin muun muassa kissan nimeä ja kerrottiin omista lemmikeistä. Liikuntatunnilla tapahtuneeseen jalkojen nosteluun osallistui myös iso osa katsojista. Palveluasumisen asukkaissa oli vähän vähemmän osallistujia, mutta heidän joukossaan oli myös iso osa pyörätuolin käyttäjiä. Yksittäisille ihmisille annetuista tehtävistä, kuten paritanssista ja huivien heilutuksesta, myös kieltäydyttiin. Jokaiseen tehtävään kuitenkin löytyi tarpeeksi tekijöitä molemmissa esityksissä.

6.2 Palveluasumisen yksiköiden työntekijät

Kävin haastattelemassa ikäihmisten palveluasumisyksiköiden työntekijöitä kolmessa eri yksikössä. Haastattelun teemoina olivat ”aikaisempi kulttuuri- ja taidetoiminta yksikössä”, ”ikäihmisten havainnointi” ja ”työntekijöiden omat kokemukset esityksestä”.

6.2.1 Aikaisempi kulttuuri- ja taidetoiminta yksiköissä

Kysyin työntekijöiltä heidän yksikkönsä aikaisemmasta kulttuuri- ja taidetoiminnasta. Halusin tietää mahdollisimman laajasti kaikesta toiminnasta, kuten vierailuista kulttuuri- ja taidekohteisiin, yksikössä vierailleista esiintyjistä ja toiminnallisista harrastuksista yksikössä. Olin myös kiinnostunut siitä, miten toimintoja koordinoitiin ja oliko toimintoja aikaisemmin esimerkiksi tutkittu tai arvioitu jollain lailla. Myös haasteet kulttuuri- ja taidetoiminnan järjestämisessä kiinnostivat minua.

Vierailuja kulttuuri- ja taidekohteisiin ei usein järjestetty, johon vaikutti paljon yksikön käytössä olleet resurssit. Kesäteatterimatkoja oli jonkun verran aikaisemmin järjestetty, mutta nekin olivat jääneet resurssipulan takia. Myös ikäihmisten kunto vaikutti siihen, ettei yksikön ulkopuolelle juuri pystytty järjestämään retkiä. Suurin osa yksikössä vierailleista esiintyjistä

tuli yksikön ulkopuolelta, niin että esiintyjät tarjosivat palveluitaan yksikölle. Esiintyjät olivat pääasiassa vapaaehtoisia ja ilmaiseksi työskenteleviä lähialueiden artisteja tai ryhmiä. Seurakunta oli myös suuri toimija useilla paikkakunnilla. Yksiköissä kävi myös esiintymässä lähialueen koulujen ja päiväkotien lapsia, hoitajien sukulaisia ja yksikön asukkaiden omaisia. Esityksiä järjestettiin kuitenkin todella vaihtelevasti riippuen esimerkiksi siitä oliko nykyisillä asukkailla esiintymiskykyisiä ja –haluisia omaisia ja siitä millaisia yhteistyökuvioita, milloinkin oli olemassa. Esitykset myös painottuivat paljon juhlapyhien aikoihin, kuten joulukuun ja äitienpäivään. Koronapandemia oli myös vaikuttanut joihinkin ulkopuolisiin esiintyjiin, kun ennen pandemiaa käytössä olleita toimintamalleja ei enää saatu käyntiin pandemian loputtua. Haastateltavat toivoivat yksikköihinsä enemmän kulttuuri- ja taidetoimintaan ja harmittelivat, ettei sellaisen järjestämiseen löytynyt tarpeeksi aikaa tai resursseja yksikön sisältä. Hoitajamitoituksen lakimuutos on kuitenkin joissain yksiköissä vaikuttanut siihen, että aikaa löytyy hieman enemmän järjestää näitä toimintoja. Myös ulkopuolisia esiintyjä toivottiin lisää ja esityksiin haluttiin monipuolisuutta. Joissain paikoissa hengellistä ohjelmaa suurin määrä, johon myös toivottiin vaihtelua, koska koettiin, että kaikki ikäihmiset eivät ole kiinnostuneita hengellisyydestä.

Yksikön sisällä myös järjestettiin erilaisia kulttuuri- ja taidetoimintoja, joissa hyödynnettiin henkilökunnan omaa osaamista ja harrastuneisuutta. Yksikössä työskentelevät opiskelijat ja harjoittelijat järjestivät myös harjoittelujaksonsa aikana ikäihmisille erilaisia toimintoja ja esityksiä. Jotkut haastatellut työntekijät pohtivat millaista toimintaa ikäihmisille kannattaa järjestää. Esimerkiksi liian lapsellisina tai teennäisinä pidettyjä askarteluhetkiä ei pidetty ikäihmisille toimivina, mutta musiikkia ja menneiden muistelua sisältävät toiminnot koettiin hyödyllisiksi. Haastateltavat myös pohtivat sitä järjestetäänkö joitakin toimintoja enemmän hoitajien tai omaisten, kuin ikäihmisten iloksi.

Yksiköissä, joissa kävin haastatteluni tekemässä, ei ollut nimettyä koordinaattoria tai kulttuuri- ja taidetoiminnasta vastaavaa työntekijää. Jokaiseen tapahtumaan nimettiin erikseen työntekijä tai työntekijät, jotka olivat vastuussa järjestelyistä ja koordinoinnista. Nämä henkilöt olivat yleensä henkilökunnasta tulleita vapaaehtoisia tai työntekijöitä, jotka olivat saaneet idean tapahtuman tai toiminnan järjestämisestä. Haastateltavat pitivät vastuuhenkilön olemassaoloa tärkeänä. Yksikön ulkopuolisten esiintyjien kanssa kommunikoinnin ja esitysten sopimiset hoitivat yksiköissä esihenkilöt. Esityksiä tai muuta kulttuuri- ja taidetoimintaa ei ainakaan yksiköissä, joissa kävin haastatteluni tekemässä, oltu aikaisemmin tutkittu, arvioitu tai tilastoitu.

Musiikki oli se taidemuoto, jota yksiköissä harrastettiin huomattavasti eniten. Suurin osa esiintyjistä oli artisteja tai kuoroja. Myös ikäihmisille itselleen järjestettiin lauluhetkiä. Musiikki

oli myös toivotuin taidemuoto ja sen koettiin olevan ikäihmisille mieluisinta. Ikäihmiset ovat kuitenkin myös päässeet nauttimaan tanssista, elokuvaesityksistä, valokuvataiteesta, askartelusta, akvarellien maalauksesta, seurakunnan hartauksista ja saaneet tavata lemmikkejä ja joulupukin muorineen.

6.2.2 Ikäihmisten havainnointi

Haastatteluissa keskustelimme yksiköiden työntekijöiden kanssa siitä, että millaisia reaktioita he olivat havainneet ikäihmisissä klovniesityksen aikana ja sen jälkeen. Puhuimme paljon siitä, että toisen ihmisen havainnointi ja ainakin siitä jonkinlaisten johtopäätösten muodostaminen on todella vaikeaa ja hetkittäin jopa mahdotonta. Tietenkin jos ikäihmiset itse kommentoivat esitystä joko esityksen jälkeen klovneille tai myöhemmin esimerkiksi hoitajille, tai ikäihminen nauraa tai itkee esityksen aikana, on johtopäätöksiä helpompi tehdä. Haastateltavien kanssa mietittiin myös sitä, miten esimerkiksi muistisairaudet voivat vaikuttaa siihen miten, ihminen reagoi, mutta se ei pakosti kerro totuutta siitä, miten ihminen oikeasti tuntee tilanteessa. Tässä aluvuossa siis kerron työntekijöiden havaitsemia reaktioita ikäihmisissä ja heidän tulkintaansa siitä mitä nämä reaktiot voisivat tarkoittaa.

Klovniesityksestä oli kerrottu yksiköiden asukkaille etukäteen, ja heiltä oli kysely haluavatko he osallistua. Muistisairaudet ja muu toimintakyky vaikuttivat siihen, miten ikäihmiset muistivat myöhemmin, että olivatko lupautuneet osallistumaan esitykseen. Hoitajat myös itse päättivät monen asukkaan kohdalla osallistumisesta, niin että toivat esitykseen niitä asukkaita, joiden uskoivat pystyvän katsomaan esitystä ja nauttivan siitä. Osa asukkaista käveli itse esityspaikalle ja osa tuotiin pyörätuoleilla ja sängyillä. Jotkut asukkaat tarvitsivat myös esityksen aikana työntekijän tukea muistaakseen missä olivat ja pystyäkseen rauhoittumaan esityksen katseluun. Osa työntekijöistä katsoi koko esityksen, mutta osa joutui esityksen aikana myös suorittamaan muita työtehtäviä ja siis poistumaan esitystilasta.

Halusin kysellä työntekijöiltä ikäihmisten mahdollisista reaktioista niin esityksen aikana kuin myös sen jälkeen. Esityksen aikana reaktioita oli selvästi havaittu enemmän ja niitä oli myös työntekijöiden helpompi tulkita. Esityksen jälkeisiä reaktioita oli selvästi vähemmän, mutta niitäkin työntekijät olivat jonkin verran havainneet.

Esityksen aikana ikäihmiset olivat käyneet läpi laajan tunneskaalan ja heidän oli nähty niin itkevän kuin nauravankin. Monet ikäihmiset olivat myös tapailleet tuttujen laulujen sanoja tai hyräilleet ja eläytyneet esimerkiksi huivien heilutuksen aikana. Monet olivat myös osallistuneet esityksen toiminnallisiin osuuksiin, kuten jalkojen nosteluun kuvitteellisen koulun liikuntatunnilla ja pehmolelukissan silitykseen. Työntekijät pitivät todella tärkeänä tunteiden

heräämisen kannalta juuri esityksen musiikkiosuuksia ja kohtia, joissa muisteltiin vanhoja aikoja. Muistisairailta on vaikeuksia muistaa asioita lähivuosilta, mutta juuri vanhat tutut musiikkikappaleet ja oman lapsuutensa ja nuoruutensa asiat on helpompi muistaa ja ne herättävät tunteita. Ikäihmisten toimintakyky tietenkin vaikutti siihen, miten he reagoivat esitykseen ja miten he käyttäytyivät esityksen aikana. Työntekijöiden mukaan suurin osa ikäihmisistä jaksoi katsoa esitystä, vaikka jotkut siihen tarvitsivatkin hoitajan tukea. Jotkut asukkaat myös torkkuivat esityksen aikana, joka herätti haastateltavien keskuudessa keskustelua siitä, että oliko esitys näille henkilöille rentouttava kokemus, jota myös pidettiin tärkeänä. Haasteita esityksen katsomiseen ja ymmärtämiseen aiheuttivat ikäihmisten toimintakyky, kuten kuulovaikeudet, muistivaikeudet ja ymmärtämisen vaikeudet. Työntekijöiden mielestä monilla asukkailla oli vaikeuksia seurata esityksen kulkua, mutta he eivät pitäneet sitä erityisen pahana asiana. He uskoivat, että henkilöt, jotka eivät esimerkiksi kuulleet esityksen vuorosanoja tai pystyneet seuraamaan juonen kehitystä saivat kuitenkin elämyksiä esityksen musiikista, esiintyjien liikkeistä ja värikkäistä vaatteista ja rekvisiitasta. Yllätyksenä joillekin henkilökunnan jäsenille tuli se ketkä asukkaat näyttivät eniten kiinnostuneilta ja osallistuvilta esitykseen. Joidenkin yksittäisten ikäihmisten ei oltu aluksi oletettu nauttivan esityksestä tai edes pystyvän sitä seuraamaan, mutta sitten oli huomattu heidän reagoineen positiivisesti juuri esimerkiksi esityksen musiikkiin tai pehmolelukissan silitykseen. Ikäihmisten reaktioissa näkyi myös voimakkaasti jokaisen oma persoonallisuus. Jotkut parempikuntoiset ikäihmiset pitivät esitystä hieman lapsellisena, kun taas toiset heittäytyivät mukaan esimerkiksi pehmolelukissan silitykseen, vaikka hyvin tiesivät kissan lasten leluksi.

Kun esityksen myöhempiä vaikutuksia alettiin pohtia työntekijöiden kanssa, niin selkeästi ikäihmisten toimintakyky nousi keskeiseksi keskustelun aiheeksi. Kaikissa käymissäni yksiköissä on paljon muistisairaita asukkaita ja nämä sairaudet vaikuttavat tietenkin kaikkeen heidän arjessaan, kuten myös kulttuuri- ja taidetoimintaan. Henkilökunta arveli, että moni asukas ei edes muutaman minuutin päästä esityksen loppumisesta kykene muistamaan esitystä tai sen aiheuttamia kokemuksia tai tunteita. Esityksestä juteltiin aika vähän enää esityksen jälkeen asukkaiden ja henkilökunnan kesken. Kuitenkin ne muutamat asukkaat, jotka esityksen myös myöhemmin muistivat, kehuivat sitä ja kokivat, että oli kiva, kun esiintyjä käy. Jokaisessa esityksessä yksi tai useampi asukas sai klovneilta lahjaksi villasukat. Tätä villasukkien lahjoittamista pidettiin hyvänä tapana antaa ikäihmiselle muisto esityksestä, jonka avulla sen muistaa paremmin tulevana päivinä. Esitystä pidettiin hyvänä lisänä asukkaiden arkeen, joka voi olla aika samanlaista päivästä toiseen. Esitys antoi henkilökunnalle hyvän puheenaiheen, josta he pystyivät kyselemään ja keskustelemaan asukkaiden kanssa tulevana päivinä. Esitykseen osallistuminen oli myös sosiaalinen tapahtuma, jossa paljon omissa oloissaan viettävät henkilöt pääsivät muiden yksikön

asukkaiden joukkoon ja jossa eri osastojen asukkaat pääsivät viettämään yhteistä aikaa. Mitään negatiivisia vaikutuksia esityksellä ei nähty esityksen aikana tai missään vaiheessa sen jälkeen.

Kysyin myös haastateltavilta kehitysideoita itse klovniesitykseen tai muuhun samankaltaiseen toimintaan. Paljoakaan kehitysideoita ei tullut, mutta esitys sai paljon kehuja, juuri erilaisuudesta ja siitä, että ikäihmiset yleisönä oli otettu huomioon suunnitteleamalla esitys juuri heille. Esityksen musiikki ja vanhojen aikojen muistelua olivat kaikkien haastateltujen mielestä ikäihmisille kaikkein mieluisimpia asioita ja niitä toivottiin myös jatkossa esityksiin. Jotkut haastateltavat pohtivat, että saisivatko esiintyjät enemmän kommentteja ja kysymyksiä esityksen loppuksi, jos palautteenanto olisi jotenkin eri tavalla suunniteltu. Klovnikiertueen esiintyjät siis pyysivät esitystensä loppuksi yleisöltä ”risuja ja ruusuja” ja antoivat ikäihmisille ja paikalla oleville työntekijöille mahdollisuuden kommentoida esitystä. Haastattelemani työntekijät kertoivat, että ikäihmiset eivät juurikaan kommentoineet tässä tilanteessa esitystä. Työntekijät pohtivat, että olisiko kommentteja tullut enemmän esimerkiksi jakamalla puheenvuoroja tai kysymällä yksityiskohtaisempia kysymyksiä. Kaikki haastatellut työntekijät halusivat klovniesityksen tai jonkun samankaltaisen esityksen myös jatkossa yksikköönsä vierailulle.

6.2.3 Työntekijöiden omat kokemukset esityksestä

Haastatellut työntekijät myös pitivät itse esityksestä ja kokivat, että on mukavaa, että esitys oli jotain erilaista. Esitys oli hyvä keskustelunaihe ikäihmisten ja omaisten kanssa ja työntekijät kokivat, että myös omaiset ovat tyytyväisiä siihen, että monenlaista ohjelmaa järjestetään heidän ikääntyneille omaisilleen.

6.3 Klovnesityksen esiintyjät

Klovniesityksen esiintyjiltä keräämäni aineisto sisälsi vapaamuotoisen keskustelun heti opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa, kiertueen loppupuolella suoritetun haastattelun ja heidän kiertuepäiväkirjansa. Suunnitteluvaiheessa käydyssä keskustelussa kävimme läpi heidän esityksensä luomisprosessia ja tulevia suunnitelmiaan kiertueelle. Loppuvaiheen haastattelussa keskityimme kiertueen onnistumisiin ja kehityskohtiin. Kiertuepäiväkirja oli heidän omaa tuotostaan, heidän omaan käyttöönsä, johon myös minä sain tutustua ja käyttää oman aineistoni tukena.

6.3.1 Haastattelu

Klovnikiertue oli laaja kokonaisuus, johon kuului kymmeniä eri esityksiä erilaisissa kunnissa ja erilaisissa yksiköissä. Katsojat, heidän määränsä ja toimintakykynsä myös siis vaihtelivat paljon. Esiintyjät olivat suunnitelleet esityksensä niin, että se sopisi monenlaisille yleisöille ja monenlaisiin erilaisiin tiloihin. He kertoivat haastattelussa, että olivat oppineet kiertueellaan paljon siitä, miten esimerkiksi esityksestä kannattaa tiedottaa yksiköille etukäteen. He kertoivat, että niin työntekijöille kuin ikäihmisillekin esityksen sisältö tuli hetkittäin yllätyksenä. Klovneria taiteenlajina ei ollut monellekaan tuttu ja se myös aiheutti iloisia yllätyksiä katsojille, mutta esiintyjät kokivat, että parempi olisi kuitenkin kertoa esityksen sisällöstä tarkemmin, jotta henkilökunta voi asiaan varautua. Klovnerian yllätyksellisyydestä ja erikoisuudesta myös pidettiin, mutta se sai myös kriittisiä kommentteja joiltakin ikäihmisiltä. Esiintyjät kertoivat, että ymmärtävät ja ottavat tietenkin kritiikin vastaan, mutta myös ymmärtävät, että esimerkiksi muistisairaat voivat kommentoida kriittisemmin kuin tarkoittavatkään. Esiintyjät kuitenkin kokivat myös tärkeäksi sen, että ikäihmiset saavat itse päättää tulevatko katsomaan esitystä ja heille myös annetaan mahdollisuus poistua yleisöstä, jos niin haluavat. Tässä tärkeänä pidettiin myös sitä, että henkilökuntaa on esityksessä tarpeeksi paikalla, jotta poistumaan halukkaita voidaan avustaa pois esitystilasta. Henkilökunnan läsnäoloa esitystilanteessa pidettiin tärkeänä myös siksi, että voidaan taata niin esiintyjien kuin yleisönkin turvallisuus.

Yksiköiden työntekijät olivat antaneet esiintyjille paljon palautetta itse esiintymispaikoilla ja palautelomakkeen avulla jälkepäin. Suurin osa palautteesta oli positiivista ja esitystä esimerkiksi kiiteltiin juuri sen erilaisuudesta ja siitä kuinka yllättävää se oli kuka ikäihmisistä nautti esityksestä eniten. Henkilökunnan mielestä oli mielenkiintoista nähdä uusia puolia asukkaista, joiden he eivät uskoneet juurikaan reagoivan klovnerian kaltaiseen taidemuotoon. Myös siitä kiiteltiin, että esitys oli suunniteltu ikäihmisille ja käsitteli heidän elämänsä, eikä ollut liian korkealentoista taidetta tai vastakohtaisesti liian lapsellista.

Esiintyjät olivat myös kyselleet yksiköiden henkilökunnalta siitä, kuinka paljon heillä yleensä käy esiintyjä, ja yllättyneet vastauksista. Hajonta oli kuulemma todella suurta. Joissakin paikoissa kävi esiintyjä päivittäin ja joissakin vain hyvin harvoin. Tähän vaikutti muun muassa yksikön sijainti.

Esityksen onnistumisen kannalta tärkeämpänä elementtinä esiintyjät pitivät katsojien kohtaamista. Heille tärkeää oli, että he saivat kohdata katsojina olleita ikäihmisiä ja näkivät niitä pieniä hetkiä, kun henkilö esimerkiksi nauraa tai pääsee silittämään pehmolelukissaa. He kokivat, että yleisön ollessa pieni nämä kohtaamiset onnistuvat paremmin, kun jokaiseen

yleisön jäsenen ehtii keskittymään. Myös isommissa yleisöissä on hyvät puolensa, kun tilanteesta tulee yhteisöllisempi, kun yhdessä nauretaan tai itketään samoille asioille.

Esiintyjät pitivät esitysten onnistumisen kannalta tärkeänä myös esiintyjän ammattitaitoa ja kokemusta niin esiintyjänä kuin ikäihmisten kohtaajanakin. He itse kokivat, että heidän osaamisensa vastasivat ikäihmisille esiintyvän tarvitsemaa kokemusta. He olivat myös saaneet yksiköiden henkilökunnalta ohjeistuksia ja varoituksia esimerkiksi siitä, miten ikäihmiset voivat käyttäytyä esityksen aikana ja miten heidät pitää erityisesti ottaa huomioon esiintyessään. Esiintyjät pitivät ohjeistuksia ja varoituksia järkevinä, mutta korostivat, että esiintyjillä pitäisi olla tämänkaltaiset asiat tiedossaan jo esitystä suunniteltaessa ja koko esityskiertueen ajan.

6.3.2 Kiertuepäiväkirja

Esiintyjät kirjoittivat kiertueensa aikana päiväkirjaa kokemuksistaan ja sain luvan käyttää tätä päiväkirjaa oman aineistoni tukena opinnäytteessäni. Päiväkirjassa käsiteltiin paljon samoja asioita, kuin esiintyjille suorittamassani teemahaastattelussa. Esiintyjien päiväkirjan mukaan he olivat saaneet paljon hyvää palautetta esityksestään niin esitysten jälkeen katsojilta henkilökohtaisesti, kuin palautelomakkeella jälkeinkin päin. Henkilökunnan palaute oli ollut vaihtelevaa ja palautetta oli saatu muun muassa siitä, että esitys oli aidosti ikäihmisille sopiva ja sai heistä uusia puolia esille. Esitys koettiin myös tarpeeksi yksinkertaiseksi ja tunteita herättäväksi. Jotkut palautteen antajat olivat yllättyneet esityksestä ja klovnikiertueen esiintyjät kokivat, että soveltava taide koettiin monissa paikoissa vieraaksi ja siihen suhtautuminen oli siksi moninaista. Päiväkirjassaan esiintyjät pohtivat kehityskohteita esityskiertueelleen. Näitä kehityskohtia ovat muun muassa yksiköiden parempi tiedottaminen esityksen sisällöstä ja yhteistyö yksiköiden kanssa.

7 Analysointi ja tulokset

Tässä luvussa siirryn aineistoni analysointiin ja sen tuottamiin tuloksiin. Aloitin aineistoni analysoinnin yhdistämällä kaiken aineiston yhteen, eli omat havaintoni esityksistä, kaikki haastattelut ja esiintyjien kiertuepäiväkirjan. Tavoitteenani oli saada vastaus tutkimuskysymykseeni, eli ”Miten kulttuuri- ja taidetoimintaa voidaan kehittää Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä ja miten klovneriaa voitaisiin käyttää siinä hyödyksi?”. Käytin aineistoni analysointiin Grounded theory –tutkimusmenetelmää, ja sen kolmea koodausvaihetta; avoin koodaus, akselikoodaus ja selektiivinen koodaus.

7.1 Kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytila ja klovniesityksen merkitykset

Aloitin analysoinnin avoimella koodauksella, eli etsimällä aineistostani usein esiintyviä sanoja, käsitteitä ja lauseita. Käytin visuaalista sanapilveä havainnollistamaan tämän analyysivaiheen tuloksia. Sanapilven ideana on näyttää yhdellä kuvalla tekstissä usein esiintyviä sanoja niin, että eniten esiintyvät sanat näkyvät pilvessä suuremmalla fontilla ja vastaavasti vähemmän esiintyvät sanat pienemmällä fontilla. En ottanut koodauksessa huomioon täytesanoja, yhdistin samaa tarkoittavia sanoja ja muokkasin murre sanoja yhtenevään muotoon. Koko materiaalin koodauksessa nousi esille muun muassa sanoja: ”esitys”, ”ikäihmiset”, ”yksikkö” ja ”yleisö”, kuten oli odotettavissa (kuva 25). Haastatteluissa tietenkin käsiteltiin paljon näitä aiheita ja sanat esiintyivät aineistossa kymmeniä tai satoja kertoja.

Kuva 23 Sanapilvi keräämässäni aineistossa esiintyvistä sanoista.

Halusin vielä jaotella sanoja kahdeksi eri luokaksi, eli yksiköiden kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytila ja klovniesityksen merkitykset. Tein tämän jakamalla aineiston kahteen erilliseen osioon, niin, että toisessa käsiteltiin yksiköiden nykyistä kulttuuri- ja taidetoimintaa ja toisessa klovniesitystä.

Kävin läpi yksiköiden kulttuuri- ja taidetoimintoja käsitteleviä sanoja ja lauseita loin sanapilven (kuva 26), jossa suurituimpina sanoina esiintyvät muun muassa ”musiikki”, ”joulu”, ”aikaisemmin” ja ”pitäisi”. Voimme siis näistä sanoista tulkita, että musiikki oli suosituin taiteenlaji yksiköissä ja jouluna järjestetään eniten kulttuuri- ja taidetoimintoja. Tämän saman näemme myös kun tutustumme aineistoon kokonaisuutena. Kaikissa yksiköissä on jonkinlaista harrastus- tai esitystoimintaa liittyen musiikkiin. Toimintoja

Klovniesitykseen liittyvistä sanoista loin sanapilven, jossa oli vain itse esitystä kuvaavia sanoja (kuva 27). Sana ”hyvä” esiintyi aineistossa kaikkein eniten, joten en ottanut sitä mukaan, koska se olisi muuten dominoinut täysin sanapilveä. Tästä voimme kuitenkin päätellä, että esityksestä pidettiin ja samaan lopputulokseen voimme tulla kun tarkkailemme aineistoa kokonaisuutena. Tästä sanapilvestä pystyi näkemään mitkä esityksen osa-alueet nousivat tutkittavien mielissä päällimmäisiksi ja millaisia tunteita ne katsojissa herättivät. Musiikki, laulu ja osallistuminen olivat selvästi mieluisia esityksen osia ja ne herättivät erilaisia tunteita kuten itkua, naurua ja hymyjä. Esityksen erilaisuus ja yllätyksellisyys saivat myös kehuja. Kissa ja Villasukat olivat myös usein aineistossa esiintyviä sanoja, joilla viitattiin esityksessä käytettyyn pehmolelukkissaan ja jollekin katsojalle lahjoitettuihin villasukkiin. Aineistossa myös pohdittiin sitä, miten ikäihmiset pystyivät seuraamaan esitystä, miten heidän vireystilansa vaikutti ja kuinka vähän kommentteja ikäihmiset esityksestä sanoivat.

Kuva 25 Sanapilvi keräämässäni aineistossa klovniesitystä kuvailevista sanoista.

7.2 Kulttuuri- ja taidetoiminnan toiveet ja esteet

Akselikoodausvaiheessa tarkastelin avoimen koodauksen vaiheessa luomiani luokkia, eli yksiköiden kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytila ja klovniesityksen merkitykset. Käytin apunani luomiani sanapilviä ja muuta aineistoa ja muodostin kaksi pääkategoriaa, eli kaksi ilmiötä, jota halusin tarkastella. Nämä kaksi kategoriaa olivat ”Millaista ikäihmisten kulttuuri- ja taidetoiminta voisi olla?” ja ”Miksi se ei ole vielä sellaista?”. Minulla oli tiedossani millaista

kulttuuri- ja taidetoimintaa yksiköissä oli tällä hetkellä ja olin myös haastatteluilla saanut selville millaista toimintaa yksiköissä toivottaisiin olevan. Klovniien haastatteluista, päiväkirjoista ja työntekijöiden klovniesitystä koskevista vastauksista sain myös paljon tietoa siitä mitkä tämän esityksen osa-alueet olivat herättäneet eniten kiinnostusta ja millaisia esityksiä yksiköihin toivottaisiin myös tulevaisuudessa. ” Miksi se ei ole vielä sellaista?” – kysymykseen oli vaikeampi löytää vastauksia, mutta myös näitä asioita käsiteltiin ja pohdittiin keräämässäni aineistoissa.

Haastatteluihini osallistui niin yksiköiden esimiehiä, kuin muitakin työntekijöitä, joka antoi minulle laajan kuvan siitä millaista kulttuuri- ja taidetoiminta näiden yksiköiden arjessa oli ja millaiset asiat siihen vaikuttavat. Haastatteluilla oli hyvä kuva omasta yksiköstään, siitä millaisia toimintoja siellä oli aikaisemmin ollut ja millaisia toimintoja nykyään järjestettiin. Heillä oli myös paljon toiveita ja ideoita toiminnan kehittämiseen, mutta myös realistinen kuva siitä mihin nykyisillä resursseilla pystytään.

Tärkeänä toiminnan kehittämisessä pidettiin kohtia, joita olen listannut alla olevaan kuvaan otsikon ”Millaista ikäihmisten kulttuuri- ja taidetoiminta voisi olla?” alle. (kuva 28)

Haastatteluissa tuli esille, että kulttuuri- ja taidetoiminta on usein yksikön ulkopuolisten toimijoiden järjestämään ja siis myös heidän aloitteestaan tapahtuvaa. Yksiköiden työntekijät arvostivat suuresti näiden järjestäjien osallistumista, mutta pohtivat sitä, että onko toiminta aina ikäihmisten toiveiden mukaista. Ulkopuolisten toiminnan järjestäjien myötä toiminta harvoin on myöskään kovin vaihtelevaa. Yksiköiden työntekijät toivoivat ikäihmisille mahdollisimman vaihtelevaa ja useita taiteenlajeja sisältävää ohjelmaa. He kokivat, että näin jokaiselle ikäihmisille löytyisi jotain mielekästä ja mieluista tekemistä. Musiikki nousi kuitenkin suosituimmaksi taiteenlajiksi jokaisessa haastattelussa, joten sitä täytyy toiminnoista löytyä. Työntekijät myös korostivat haastatteluissa, että ikäihmisten haasteet ja rajoitukset täytyy muistaa ottaa huomioon toimintoja suunniteltaessa ja esiintyjien ja muiden ulkopuolisten toiminnan järjestäjien täytyy osata toimia ikäihmisten kanssa. Suomessa arvioidaan tällä hetkellä olevan yli 190 000 muistisairasta ja pitkäaikaishoidossa olevista ikäihmisistä noin 75 % sairastaa jotakin muistisairautta. (Terveyskylä, 2023) Muistisairaudet ja niiden aiheuttamat haasteet ja rajoitukset täytyy siis ottaa huomioon toimintoja suunniteltaessa.

Klovniesitystä pidettiin hyvänä osana yksiköiden kulttuuri- ja taidetoimintaa, koska se koettiin erilaiseksi ja sen musiikkiosuuksia arvostettiin. Kaikissa yksiköissä, joissa kävin haastatteluja suorittamassa, toivotettiin esiintyjät tervetulleiksi takaisin esiintymään.

Työntekijöiden haastatteluissa myös pohdittiin sitä, miksei kulttuuri- ja taidetoiminta yksiköissä ole sillä tasolla millä sen haluttaisiin olevan. Haastatellut työntekijät ja esimiehet

ymmärsivät kulttuuri- ja taidetoiminnan hyödyt ja arvostivat suuresti toiminnan järjestäjiä, mutta myös ymmärsivät rajoitteet, joita yksiköillä itsellään oli. Kävin näitä asioita läpi yllä olevassa kuvassa "Miksi se ei ole vielä sellaista?" –otsikon alla. Suurimpana syynä siihen, että kulttuuri- ja taidetoimintaa ei oltu yksiköissä kehitetty halutulle tasolle, oli resurssien puute. Toimintojen järjestämiseen tarvitaan työntekijöiden aikaa; jonkun täytyy koordinoida esitykset ja muut toiminnot ja olla yhteistyössä ulkopuolisten toiminnan järjestäjien kanssa. Usein myös tarvitaan ylimääräisiä työntekijöitä paikalle esityksen tai toiminnon aikana kuljettamaan ja avustamaan ikäihmisiä ja huolehtimaan turvallisuudesta. Yksikön sijainti vaikutti myös paljon siihen millaista kulttuuri- ja taidetoimintaa siellä järjestetään ja kuinka paljon yhteistyökumppaneita on mukana. Syrjäisemmällä paikkakunnilla toimintoja oli selvästi vähemmän; kun lähellä ei ollut koulua tai päiväkotia, joiden kanssa voitaisiin tehdä yhteistyötä, tai paikkakunnalla ei ollut yhteistyöhön sopivia esiintyjiä.

Kuva 26 "Millaista ikäihmisten kulttuuri- ja taidetoiminta voisi olla?" ja "Miksi se ei ole vielä sellaista?" -kategorioiden sisällöt.

Millaista ikäihmisten kulttuuri- ja taidetoiminta voisi olla?

- Ikäihmisten toiveiden mukaista
- Suunnitelmallista ja säännöllistä
- Vastuuhenkilön koordinoimaa
- Vaihtelevaa ja useita taiteenlajeja sisältävää
- Esityksiä ja osallistavaa tekemistä vaihtelevasti
- Ikäihmisten haasteet ja rajoitukset huomioivaa
- Musiikki suosituin taiteenlaji

Miksi se ei ole vielä sellaista?

- Resurssit eivät riitä
 - Aika
 - Raha
- Yhteistyö ulkopuolisten toiminnan järjestäjien kanssa vaihtelee paljon yksiköittäin

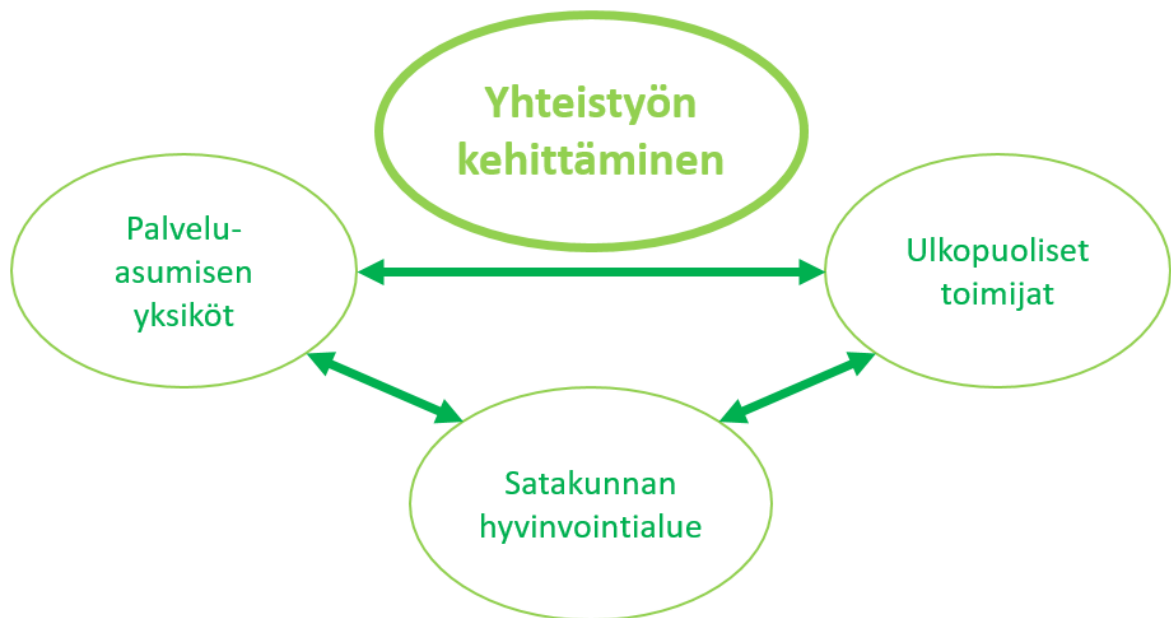
7.3 Yhteistyön kehittäminen

Selektiivisen koodauksen vaiheessa pohdin akselikoodauksen kategorioita ja niiden sisältöjä. Päälimmäisinä haasteina nykyisessä kulttuuri- ja taidetoiminnassa ja sen kehittämisessä olivat selvästi resurssien puute ja yhteistyön vaihtelevuus. Resurssien lisääminen tietenkin helpottaisi kulttuuri- ja taidetoiminnan järjestämistä ja kehittämistä. Tämä tieto kuitenkin on jo varmasti niin palveluasumisen yksiköiden kuin Satakunnan hyvinvointialueenkin tiedossa, joten keskityn tässä opinnäytetyön analyysissä yhteistyökuvioihin.

Osassa palveluasumisen yksiköistä yhteistyö alueen erilaisten esiintyjien ja muiden ulkopuolisten toimijoiden kanssa oli laajaa, mutta suuressa osassa yksiköistä yhteistyötä oli vähän tai ei lainkaan. Yhteistyö ulkopuolisten toimijoiden kanssa oli myös vaihdellut paljon vuodesta toiseen ja siihen olivat vaikuttaneet ulkopuoliset tekijät, kuten koronapandemia. Myös yksikön sijainti vaikutti paljon yhteistyökuvioiden laatuun ja määrään.

Tässä selektiivisen koodauksen vaiheessa siis määritin ydinkategoriakseni yhteistyön kehittämisen. Kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen kannalta olisi tärkeää lisätä yhteistyötä palveluasumisen yksiköiden, Satakunnan hyvinvointialueen ja ulkopuolisten toimijoiden kesken, jonka myös näemme alla olevasta kuvasta (kuva 29). Yhteistyön kehittäminen monipuolistaisi yksiköissä järjestettävää kulttuuri- ja taidetoimintaa, lisäisi tietotaidon jakamista yksiköiden välillä, antaisi Satakunnan hyvinvointialueen toimijoille ja päättäjille tietoa palveluasumisen yksiköiden toiminnasta ja tukisi kulttuuri- ja taidetoimijoita Satakunnan alueella.

Kuva 27 Ydinkategoriana yhteistyön kehittäminen Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä

7.4 Johtopäätökset

Omien havaintojeni perusteella sekä haastatteleamalla palveluasumisen yksiköiden työntekijöitä ja klovnikiertueen esiintyjä sain sen kuvan, että tutkimukseen osallistuneissa yksiköissä arvostetaan kulttuuri- ja taidetoimintaa ja ymmärretään sen hyödyt ikäihmisten hyvinvoinnille. Vapaaehtoisina toimivia esiintyjä arvostettiin suuresti ja heidän panoksensa ikäihmisten hyvinvointiin sai paljon kiitosta. Kulttuuri- ja taidetoimintaa haluttaisiin kehittää yksiköissä, mutta resurssien vähäisyys useissa yksiköissä estää tämän. Yksiköiden työntekijöillä on hyvät tiedot siitä millaiset kulttuuri- ja taidetoiminnot sopivat heidän asukkaalleen, mutta myös ikäihmisten omat äänet pitäisi saada kuuluviin toimintoja suunniteltaessa. Musiikkia ja erilaisten kulttuuri- ja taidetoimintojen vaihtelua arvostettiin.

Kulttuuri- ja taidetoimintojen järjestämistä pitäisi saada yhdenmukaistettua, jotta kaikilla ikäihmisillä olisi samanlaiset mahdollisuudet osallistua niihin yksiköstä tai paikkakunnasta riippuen. Itse yksiköillä ei riitä resurssit suuritoisiin kehittämishankkeisiin, joten parasta olisi, jos toimintojen kehittäminen tapahtuisi hyvinvointialueen toimesta, mutta läheisessä yhteistyössä palveluasumisen yksiköiden kanssa.

Klovniesitys oli pidetty, kehuttu ja se toivotettiin tervetulleeksi myös uudelleen yksiköihin. Erityistä kiitosta esitys sai erikoisuudestaan, vanhojen asioiden muistelusta ja musiikistaan. Klovniesitys on hyvä esimerkki siitä, että ikäihmisten palveluasumiseen voidaan tuoda myös tuntemattomampia taiteenlajeja onnistuneesti. Niin klovnieriaa, kuin muitakin erikoisempia kulttuuri- ja taidetoiminnan lajeja voitaisiin siis rohkeasti kokeilla ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin edistämisessä. Klovnieriaa voitaisiin myös käyttää laajemmin ehkäisemään ikäihmisten yksinäisyyttä ja vahvistamaan vuorovaikutusta ja itsetuntoa kehittämällä toiminnasta vuorovaikutteisempaa ja ikäihmisten yksilöllisemmin huomioon ottavaa. Toiminnassa on kuitenkin tärkeää myös jatkossa ottaa huomioon ikäihmisten rajoitteet ja haasteet.

8 Pohdinta

Ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin ja klovnierian tutkimus avasi minulle paljon uusia ajatuksia ja lisäsi tietotaitoani suuresti. Olen todella tyytyväinen päätökseeni tehdä yhteistyötä Satakunnan hyvinvointialueen, ikäihmisten palveluasumisen yksiköiden ja klovnikiertueen esiintyjien

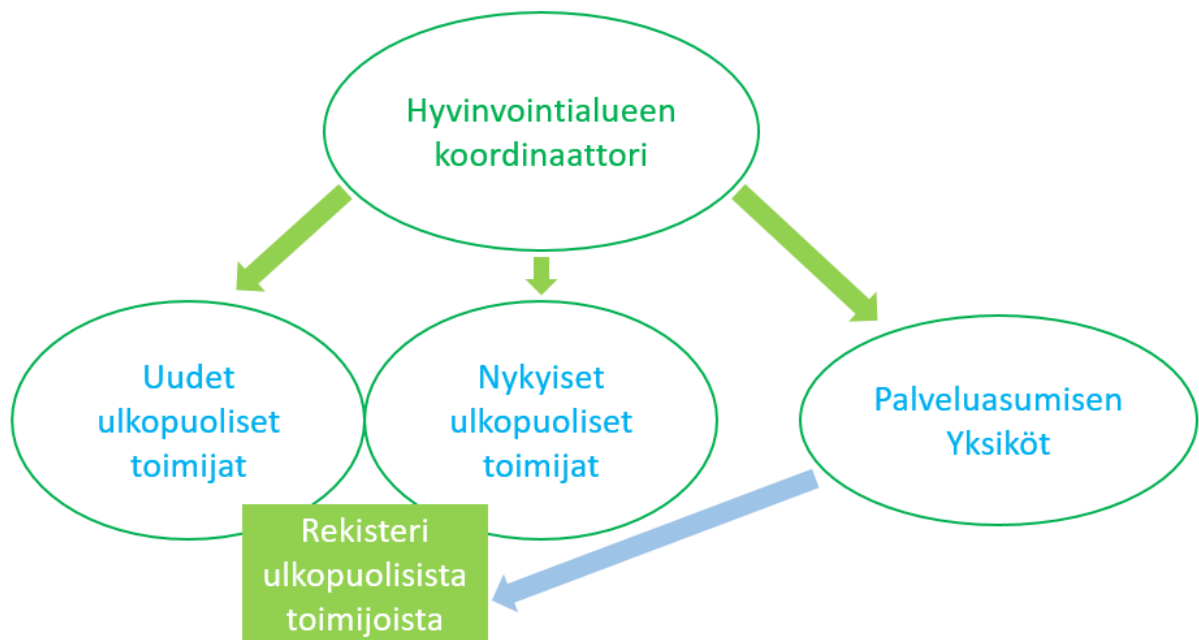
kanssa ja tutkia näitä aiheita. Uskon, että tutkimuksestani on hyötyä hyvinvointialueelle, kun se kehittää kulttuuri- ja taidetoimintojaan ikäihmisten parissa.

Suosittelisin myös kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämistä suunnitellusti ja yhtenäisesti koko Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumien yksiköihin. Itse kokisin hyväksi, jos koko alueella olisi erillinen koordinaattori, joka vastaisi toiminnan kehittämisestä. Loin näiden omien pohdintojeni tueksi mallin siitä millä tavoin toimintaa voitaisiin kehittää ja millaisia työtehtäviä koordinaattorille voisi antaa. Tavoitteenani oli luoda alustava malli, jonka avulla eri yksiköt voisivat kehittää omaa kulttuuri- ja taidetoimintaansa hyvinvointialueen tukemana.

Yksiköissä selvästi toivottiin kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämistä, mutta itse yksiköissä siihen eivät riitä resurssit. Kehittämässäni mallissa (kuva 30) vetovastuun kehittämisestä ottaa hyvinvointialueen työntekijä, joka voi olla jo joku olemassa oleva työntekijä tai työtä tekemään palkattu hankekoordinaattori. Tämän koordinaattorin vastuulla olisi selvittää palveluasumisen asukkaiden ja työntekijöiden toiveet kulttuuri- ja taidetoimintaan liittyen, selvittää yksiköiden nykyisten toimintojen laajuus ja yhteistyö ulkopuolisten toimijoiden kanssa ja kerätä kaikkien yksiköiden tietoon toimivia käytänteitä ja toimintatapoja. Koordinaattorin tehtävänä olisi myös luoda rekisteri yhteistyökumppaneista ja ulkopuolisista toimijoista, jotka olisivat halukkaita toimimaan useamman yksikön kanssa yhteistyössä. Rekisteri voitaisiin luoda yhteistyössä palveluasumisen yksiköiden kanssa, niin että mukaan saataisiin jo yksiköiden kanssa yhteistyössä olevia toimijoita. Hyvinvointialueen työntekijä voisi myös herätellä yhteistyötä koulujen, päiväkotien, teatterien, kansalaisopistojen ja erilaisten harrastusryhmien kanssa. Valmista rekisteriä palveluasumisen yksiköt voisivat käyttää etsiessään kulttuuri- ja taidetoimintoja omaan yksikköönsä. Koordinaattorin tehtävänä olisi myös luoda vuosikalenteri toiminnoille, jotta yksiköissä saataisiin nauttia taiteesta ja kulttuurista ympäri vuoden ja tukea yksiköitä toimintojen järjestämisessä. Jokaisesta yksiköstä voitaisiin myös nimetä kulttuurista ja taiteesta vastaava yhteyshenkilö, jonka kanssa koordinaattori voisi toimia yhteistyössä ja joka voisi jakaa tietotaitoa muille yksikön työntekijöille.

Kuva 28 Ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen mallin yhteistyökuviot

Ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen malli

Erillisen koordinaattorin avulla yksiköiden ei tarvitsisi omista resursseistaan irrottaa niin paljoa kulttuuri- ja taidetoimintaan. Se, että koordinaattori olisi koko Satakunnan hyvinvointialueen käytettävissä lisäisi yhteistyötä eri alueiden ja yksiköiden kesken ja lisäisi tietotaidon leviämistä eri yksiköiden välillä. Koordinaattori voisi myös enemmän keskittyä uusien yhteistyökuvioiden luomiseen ja vanhojen ylläpitoon ja pohtia kulttuuri- ja taidetoiminnan rahoitusta ja resursseja laajemmin. Koordinaattorin avulla myös saataisiin kerättyä tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista ja välitettyä se tieto maakunnan ja kuntien päättäjille.

Kuva 29 Ikäihmisten palveluasumisen kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisen mallin koordinaattorin tehtävät.

Koordinaattorin tehtävät

- Nykytilan tutkiminen ja toiveiden kerääminen ikäihmisiltä ja yksiköiltä
- Nykyisten toimijoiden kontaktointi ja rekisterin kokoaminen
- Uusien yhteistyökuvioiden luominen
- Kehityssuunnitelman luominen
- Yksiköiden tukeminen kehitystyössä
- Vuosikalenterin luominen
- Hyvinvointivaikutusten tutkiminen, tiedon ja palautteen kerääminen

Toimintaa saataisiin myös tasapuolistettua ja koordinaattori voisi huolehtia, että toimintaympäristön erilaiset suunnitelmat ja strategiat otetaan huomioon yksiköiden kulttuuri- ja taidetoiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä.

Kansallisessa Ikäohjelmassa vuoteen 2030 tavoitteina on muun muassa ennaltaehkäisevien ja toimintakykyä parantavien toimien suuntaaminen ikäihmisille ja riskiryhmille, vapaaehtoistoiminnan tukeminen, iäkkäiden palvelujen yhdenvertaisuus, parempi koordinaatio ja taloudellinen kestävyys. (Valtioneuvosto, 2023, s.3)

Satakunnan hyvinvointialueen strategia 2023–2025 korostaa palveluiden saatavuuden yhdenvertaisuutta ja palveluiden inhimillisyyttä. Tärkeänä strategiassa pidetään myös erilaisten asiakasryhmien, kuntien, yritysten ja järjestöjen tasapuolista huomioimista ja tiedon, tutkimuksen ja käytännön kokeilujen käyttämistä palvelujen kehittämisessä. (Satakunnan hyvinvointialue, 2023, s. 4) Kehittämässäni mallissa juuri näitä asioita tutkitaan ja kehitetään koordinaattorin johtamana yksittäisten yksiköiden tarpeet ja rajoitteet huomioiden.

Satakuntalaisten hyvinvointisuunnitelmassa nimetään yhdeksi strategiseksi painopisteeksi kulttuuripalveluiden tuottamisen. Hyvinvointia ja terveyttä edistävä kulttuuritoiminta ja tietoa kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin tuottajana on jaettava eteenpäin eri hallintokuntiin ja toimintayksiköihin. Satakunnassa tarvitaan myös enemmän poikkihallinnollista ryhmätyötä, rakenteita ja toimintamalleja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi ja erityistä huomiota täytyy kohdistaa asukkaisiin, joiden taloudellinen, sosiaalinen tai terveydellinen elämäntilanne estää heitä käyttämästä kulttuuripalveluita. (Satakuntalaisten hyvinvointikertomus, ss. 17-19).

Satakunnan Kulttuuristrategiassa on kolme tavoite- ja teemakokonaisuutta: kulttuuri kuuluu kaikille, kulttuuri- ja taidealan vaikuttavuus ja kulttuuri ja taide elinvoiman ja hyvinvoinnin lähteenä. Kulttuuri kuuluu kaikille –kokonaisuudessa keskitytään kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden mahdollistamiseen kaikille. Toimenpide-ehdotuksissa luetellaan muun muassa kulttuurin harrastajien ja ammattilaisten yhteistyön kehittäminen, uusien matalakynnyksisten mallien kehitystä eri ikäisille ja hyvien käytäntöjen jakamista eri toimijoiden kesken. Kulttuuri- ja taidealan vaikuttavuus –teemakokonaisuudessa käsitellään taide- ja kulttuurialan arvostuksen nostamista ja taiteen ja kulttuurin sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. Toimenpide-ehdotuksina tässä kokonaisuudessa on muun muassa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutusten kerääminen ja välittäminen päätöksentekijöille ja kulttuuri- ja taidealan yrittäjien tukeminen. Kulttuuri ja taide elinvoiman ja hyvinvoinnin lähteenä teemakokonaisuuden tavoitteena on tuottaa elämyksiä ja hyvinvointia tukeavia palveluita ja tarjota erilaisia vapaa-ajanviettopaikoja. Tämän teemakokonaisuuden toimenpide-ehdotuksina ovat muun muassa kulttuuripalveluiden ja kulttuuriosaamisen näkyvyyden ja löydettävyyden edistäminen ja kulttuuripalveluiden kehittäminen. (Satakuntaliitto, 2022, ss. 9-17)

Klovnikiertueen esiintyjät voisivat olla osa luotavaa rekisteriä. Heillä on jo kokemusta palveluasumisen yksiköissä esiintymisestä, ja he ovat saaneet palautetta ja kehitysehdotuksia toimintansa kehittämiseen. Klovneria sopii hyvin palveluasumisen yksiköihin esitettäväksi, koska klovnit eivät tarvitse tietynlaisia välineitä esitykseensä, kuten esimerkiksi akrobaatit tai jonglöörit. Klovneria perustuu klovnihahmoon, keholliseen ilmaisuun ja vuorovaikutukseen yleisön kanssa, joten esitys voidaan rakentaa liikuteltavaksi ja katsojien tilanteet huomioon ottaen. (Leppänen, 2019, s. 36) Suomessa sairaalaklovnit toimivat sairaaloissa niin, että he kiertelivät pareittain osastoilla ja keskittyvät vuorovaikutukseen potilaiden kanssa esitysten sijaan. (Jagt, 2019, s. 13) Ruotsissa on myös tutkittu klovneriaa muistisairaiden hoidossa ja todettu klovneria vahvistaa dementoituneiden sosiaalista vuorovaikutusta ja itsetuntoa. Ruotsissakin klovnit kiertelivät palveluasumien osastoilla. (Rämgård ym., 2016) Myös Hämeen setlementti järjestää klovnitoimintaa ikäihmisille. Heidän toiminnassaan myös klovnit ovat ikäihmisiä, jolloin myös sitä kautta osallistetaan itse ikäihmisiä. Heidän toimintansa tavoitteena on vähentää ikäihmisten yksinäisyyttä ja mahdollistaa taiteen ja kulttuurin kokemuksia henkilöille, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua kodin ulkopuolisiin tapahtumiin. (Peltonen, 2021) Satakunnassakin voitaisiin pohtia tällaista toimintatapaa palveluasumisen yksiköissä, jossa klovnit kiertäisivät palveluasumisen osastoilla kohtaamassa ikäihmisiä. Näin kohtaamisista saataisiin henkilökohtaisempia ja ikäihmisten haasteet ja rajoitukset pystyttäisiin ottamaan yksilöllisemmin huomioon kuin esityksissä.

9 Arviointi

Aloitin yhteistyön hyvinvointialueen ja klovnikiertueen esiintyjien kanssa alkusyksystä 2023, jolloin myös Klovnikiertue alkoi kiertää palveluasumisen yksiköitä. Alkuperäisenä toiveenani oli päästä haastattelemaan ikäihmisiä ja kuulla heidän mielipiteitään ja kokemuksiaan heille tarjotusta kulttuuri- ja taidetoiminnasta. Halusin myös kuulla heiltä ensikäden kokemuksia klovnieriasta ja heidän näkemästään klovniesityksestä. Tutkimuseettisistä syistä ja klovniesitysten aikatauluun liittyvistä tekijöistä johtuen jouduin luopumaan ideasta haastatella ikäihmisiä ja päätin keskittyä yksiköiden työntekijöiden sekä klovniesityksen taitelijoiden haastatteluun. Päätin myös käydä itse tarkkailemassa esityksiä ja kerätä klovnikiertueen esiintyjien mielipiteitä ja kokemuksia kiertueesta. Tavoitteena oli saada mahdollisimman laaja kuvan kulttuuri- ja taidetoiminnasta alueen palveluasumisen yksiköissä ja millaisia merkityksiä klovniesitys tällaisessa toimintaympäristössä tuottaa.

Valitsemani tutkimusmenetelmä laadullinen tutkimus ja analysointimenetelmä, eli Grounded theory –tutkimusote ja sen koodausvaiheet sopivat tutkittavaan aiheeseen.

Teemahaastattelu toimi hyvin työntekijöiden ja esiintyjien haastatteluissa ja sain sen avulla haastateltavilta laajoja vastauksia. Laitimani teemat ja niiden apukysymykset muokkautuivat hieman haastattelujen edetessä, mutta isommat asiakokonaisuudet pysyivät samoina ja haastattelun runko oli toimiva kaikissa haastatteluissa.

Vaikeuksia haastattelujen järjestämiseen aiheuttivat kuitenkin kiertueen aikataulu ja tutkimusluvan hakemiseen liittyvät aikataulut. Tavoitteenani oli suorittaa haastattelut 2-4 viikon kuluttua itse esityksestä, jotta työntekijöillä olisi vielä tuoreessa muistissa esitys, mutta he olisivat ehtineet jo muutaman viikon tarkkailla esityksen synnyttämiä mahdollisia ns. jälkivaikutuksia. Valitettavasti tutkimusluvan saatuaani suuri osa esityksistä oli jo esitetty, enkä halunnut lähteä haastattelemaan työntekijöitä, jotka olivat nähneet esityksen jo useita kuukausia aiemmin. Tämän vuoksi haastattelin työntekijöitä vain kolmessa eri yksikössä ja haastateltavia minulla oli viisi henkilöä. Haastattelut sujuivat hyvin ja tuottivat tietoja, jotka käsittelivät laajasti yksiköiden kulttuuri- ja taidetoiminnan nykytilannetta.

Tavoitteenani oli käydä mahdollisimman erilaisissa yksiköissä, eri paikkakunnilla haastattelemassa työntekijöitä. Tässä tavoitteessani onnistuin hyvin ja kaikki haastatteluni suoritin eri paikkakunnilla eri kokoisissa yksiköissä. Monipuolisia näkökulmia aineistoon tuottaa se, että haastatteluihini osallistui niin esimiehiä kuin hoitajiakin. Esimiesten läsnäolo on jollain lailla voinut vaikuttaa työntekijöiden vastauksiin, vaikka haastattelijan mielestä vastaukset olivatkin avoimia ja rehellisiä. Haastatteluille ei ollut asetettu tiettyä aikarajaa, mutta annoin haastateltaville kuitenkin arvion siitä, kuinka kauan haastattelut voivat kestää.

Mitään haastattelua ei jouduttu lopettamaan aikaisemmin tai kiirehtimään. Itse en työskentele Satakunnan hyvinvointialueen palveluksessa, enkä missään palveluasumisen yksikössä, joten en myöskään henkilökohtaisesti tuntenut ketään haastateltuja työntekijöitä. Ennen haastatteluja olin yhteyksissä puhelimitse tai sähköpostin välityksellä yksiköiden esimiehiin ja haastattelutilanteet olivat ensimmäisiä tilanteita, kun tapasin haastateltavat. Klovnikiertueen esiintyjät tapasin muutamaa otteeseen ja olimme yhteyksissä sähköpostin välityksellä opinnäytetyöhön liittyvissä asioissa. Kaikki haastattelutilanteet olivat neutraaleja ja haastateltavilla oli vapaus vastata kysymyksiin haluamallaan tavalla.

Opinnäytetyöni tulokset ja johtopäätökset ovat samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa ja vahvistavat näin jo olemassa olevaa tietoa kulttuuri- ja taidetoimintojen käytöstä ikäihmisten hoidossa ja huolenpidossa.

Koin saaneeni hyvän yleiskuvan tutkimukseen osallistuneiden palveluasumisen yksiköiden työntekijöiden kokemuksista kulttuuri- ja taidetoiminnasta, mutta koen myös, että ikäihmisten kokemusten kerääminen olisi tarpeellista toiminnan kehittämisen kannalta. Oman tutkimukseni otanta oli pieni, joten uskon, että myös suurempi otanta olisi monipuolistanut aineistoa ja sen myötä luonut tarkemman kuvan palvelukotien tilanteesta koko alueella. Suosittelisin Satakunnan hyvinvointialueen tutkivan laajemmin ikäihmisten kokemuksia kulttuuri- ja taidetoiminnasta esimerkiksi opinnäytteen tai hankkeen avulla, jotta kehittämisessä sitten otettaisiin myös ikäihmisten omat mielipiteet huomioon. Myös yksiköiden työntekijöiden ja esimiesten mielipiteiden kerääminen laajemmin, kuin omassa tutkimuksessani, olisi suositeltavaa, jotta koko hyvinvointialueesta saataisiin mahdollisimman laaja otanta. Oma opinnäytteeni on hyvä aloitus kulttuuri- ja taidetoimintojen kartoittamiselle Satakunnan hyvinvointialueen palveluasumisen yksiköissä.

Lähteet

Aholainen, M. (2017). *LUOVAT RAKENTEET Selvitys kulttuurisen vanhustyön rakenteista yli 50 000 asukkaan kaupungeissa sekä Pukkilan kunnassa.*

https://ailiverkosto.fi/uploads/1/2/9/8/129847645/mari_aholainen_2017.pdf

Airaksinen, J. (n.d.). *Grounded theory*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/grounded-theory/>

Brutsche, M., Grossman, P., Müller, R., Wiegand, J., Pello, Baty, F. & Ruch, W. (2008). *Impact of laughter on air trapping in severe chronic obstructive lung disease.*

Caravan circus network. (n.d.) *What is Caravan?*

<https://www.caravancircusnetwork.eu/about-us/>

Circus by the people. (2016). *Some background: Social Circus.*

<https://circusbythepeople.com/2016/10/24/some-background-social-circus/>

Cirque du Soleil. (2018). *Social Circus map.*

<https://www.cirquedusoleil.com/citizenship/social-circus-map>

Dionigi, A. & Canestrari, C. (2016). *Clowning in Health Care Settings: The Point of View of Adults.*

Erickson, H. & Barson, M. (2024) *Charlie Chaplin British actor, director, writer, and composer.* Britannica.

<https://www.britannica.com/biography/Charlie-Chaplin>

Fancourt, D. & Finn, S. (2019). *Health Evidence Network synthesis report 67 What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review.* World Health Organization.

- Fancourt, D. & Finn, S. (2019). *Health Evidence Network synthesis report 67 What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organization.* (Taikusydän, käänt.).
<https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>
- Friedler, S., Glasser, S., Azani, L., Freedman, L., Raziel, A., Strassburger, D., Ron-El, R. & Lerner-Geva, L. (2011). *The effect of medical clowning on pregnancy rates after in vitro fertilization and embryo transfer.*
- Haataja, M. (2021). *Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla. Toimintamalli lyhyesti.*
<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/kulttuurihyvinvointia-ikaihmisille-kaikukortilla>
- Halonen, T. & Tiainen, S. (2014). *Nauru auttaa jaksamaan hoitotyössä.* [opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/73167/Diakonia-ammattikorkeakoulu_Tatu%20Halonen%20ja%20Samuli%20Tiainen_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hokkanen, L. (2004). Dementiapotilaiden kuntoutus. Teoksessa *Geropsykologia. Vanhanemisen ja vanhuuden psykologia.* (ss. 14-73). WSOY.
- Houni, P., Turpeinen, I., & Vuolasto, J. (2020) *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja.* Taiteen edistämiskeskus (TAIKE)
- Huhtinen-Hildén, L., Puustelli-Pitkänen, A., Strandman, P. & Ala-Nikkola, E. (2017). *Tutkimusraportti Kohti luovaa arkea. Kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä.* Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisusarja.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/124164/kohti_luovaa_arkea_tutkimusraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ikonen, P. (2004). Vanhuksen elämysmaailmaan tutustumisesta. Teoksessa *Geropsykologia. Vanhanemisen ja vanhuuden psykologia.* (ss. 14-73). WSOY.
- Jagt, K. (2019). Sairaalaklovnityön ammatillinen kehittyminen Suomessa. Teoksessa H. Suutela (toim.), *Sairaalaklovnit Suomessa* (ss. 11-18). Tutkivan teatterityön keskus. Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Tampereen yliopisto.

Järvi, A. (2021). *Stellan klovnikirja*. Atrain & Nord Kustannusliike.

Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Kanemoto, Y., Tanimoto, T. & Shimmura, H. (2019). *Modified clown therapy using traditional Japanese-style costumes for elderly patients in post-disaster Fukushima*. An International Journal of Medicine, Volume 112, Issue 9.

Kinnunen, R., Lidman, J., Kekäläinen, K., Kakko, S. (2013). *"Siellä on suupielet korvissa" Hyvinvointivaikutuksia sosiaalisesta sirkuksesta*. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Tampereen yliopisto.

Klovnikiertueen esiintyjien haastattelu 11.9.2023.

Kulttuurikeskus PiiPoo. (15.4.2013). *PiiPoo-dokumentit esittää: Ikäsirkus*. [video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=qhL9SseNJGU>

Kulttuurikeskus PiiPoo. (n.d.). *Sosiaalinen sirkus*.
<https://www.kulttuuripiipoo.fi/sosiaalinen-sirkus/>

Kuvaja, S. (17.2.2023). Hupsut klovnit kiertävät syksyllä Satakunnan laitoksissa naurattamassa ikäihmisiä. *Satakunnan Kansa*.
<https://www.satakunnankansa.fi/kulttuuri/art-2000009394506.html>

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>

Leijala-Marttila, M. & Syrén, R. (2004). Ikääntyneiden taideterapia ja psyykinen eheytyminen. *Teoksessa Geropsykologia. Vanhanemisen ja vanhuuden psykologia*. (ss. 405-429). WSOY.

Leppänen, J. (2019). Sairaaloiminta ja klovnierian historia. Teoksessa H. Suutela (toim.), *Sairalaklovnit Suomessa* (ss. 26-37). Tutkivan teatterityön keskus. Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Tampereen yliopisto.

Lähteenlahti, O. (2024). Yksityinen sähköpostiviesti 2.2.2024. Viestin saaja: Jennika Talventuoma.

Muistiliitto. (n.d.) *Muistisairaudet. tehos*

<https://www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet/muistihairiot-ja-sairaudet/muistisairaudet>

Peltonen, M. (2021). *Hämeen Setlementin Senioriklovnit*. Hämeen Setlementti.

Purovaara, T. (2005). *Nykysirkus. Aarteita, vaimia ja arvoituksia*. Circo –Uuden Sirkuksen Keskus. Hakapaino oy.

Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama, T. (toim.) (2004). Johdanto. *Teoksessa Geropsykologia. Vanhanemisen ja vanhuuden psykologia*. (ss. 7-12). WSOY.

Raymond, T. (2010). *Albert Fratellini, famous European circus clown*.

<https://famousclowns.org/famous-clowns/albert-fratellini-famous-european-circus-clown/>

Ruoppila, I. (2004). Vanhenemisen psykologisen tutkimuksen historiaa ja haasteita.

Teoksessa Geropsykologia. Vanhanemisen ja vanhuuden psykologia. (ss. 14-73). WSOY.

Rämgård, M., Carlson, E. & Mangrio, E. (2016). *Strategies for diversity: medical clowns in dementia care - an ethnographic study*. BMC Geriatrics.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

Sairaalaklovnit ry. (2019). *Vuosikertomus 2019*.

Sairaalaklovnit. (n.d.). *Toiminta*.

<https://sairaalaklovnit.fi/toiminta/>

Satakunnan hyvinvointialue. (2023). *Satavarmaa hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, lähellä ihmistä. Satakunnan hyvinvointialueen strategia 2023–2025*.

Satakunnan hyvinvointialue. (n.d.-a). *Tietoa meistä*.

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/tietoa-meista/>

Satakunnan hyvinvointialue. (n.d.-b). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.*

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/tietoa-meista/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen/>

Satakunnan hyvinvointialue. (n.d.-c). *Strategia.*

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/tietoa-meista/strategia/>

Satakunnan hyvinvointialue. (n.d.-d). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.*

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/tietoa-meista/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen/>

Satakunnan hyvinvointialue. (n.d.-e). *Alueellisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet. Hyvinvointisuunnitelma ja –kertomus.*

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/tietoa-meista/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen/alueellisen-hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-tavoitteet-ja-toimenpiteet/>

Satakuntaliitto. (2017). *Luo oma elämäksesi Satakunnassa. Satakunta-esitys.*

Satakuntaliitto. (2021). *Satakunta-strategia.*

<https://satakunta.fi/wp-content/uploads/2021/12/Satakunta-strategia-1.pdf>

Satakuntaliitto. (2022). *Satakunnan kulttuuristrategia 2030.*

<https://satakunta.fi/wp-content/uploads/2022/04/Satakunnan-kulttuuristrategia-2030.pdf>

Satakuntaliitto. (n.d.). *Satakunnan kunnat ja kartta.* <https://satakunta.fi/info/tietopaketti-satakunnasta/satakunnan-kunnat-ja-kartat/>

Satakuntalaisten hyvinvointikertomus v 2019 ja hyvinvointisuunnitelma v. 2020-2024. (2020).

<https://www.satasairaala.fi/sites/default/files/2020-05/Satakuntalaisten%20hyvinvointikertomus.pdf>

Selin, M. (2023). *Etsivä kulttuurinen vanhustyö. Toimintamalli lyhyesti.*

<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/etsiva-kulttuurinen-vanhustyo>

Siljamäki, J. (2010). *Klovnerian käsikirja.* Atena Kustannus Oy.

Sirkus Magenta. (n.d.-a). *Sosiaalinen sirkus. Esittely.*

<https://sirkusmagenta.fi/sosiaalinen-sirkus/esittely/>

Sirkus Magenta. (n.d.-b). *Tarinoita toiminnasta.*

<https://sirkusmagenta.fi/sirkus-magenta/tarinoita-toiminnasta/>

Sorin sirkus. (n.d.-a). *Sosiaalinen sirkus. Hyvinvointia sirkuksesta.*

<https://www.sorinsirkus.fi/sosiaalinen-sirkus/>

Sorin Sirkus. (n.d.-b). *Sirkuksesta siivet elämään –hanke.*

<https://www.sorinsirkus.fi/sirkuksesta-siivet-elamaan-hanke/>

Sorin Sirkus. (n.d.-c). *CIRCUS++. Youth and social circus arts an innovative and inclusive education foe Europe.*

<https://www.sorinsirkus.fi/circus/>

Suomen nuorisosirkusliitto. (n.d.) *Mitä on sosiaalinen sirkus?*

<https://snsl.fi/sosiaalinen-sirkus/>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P16>

Suomen YK-liitto. (2019) *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.*

https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf

Tanskanen, I. (toim.). (2019). *Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä.* Turun ammattikorkeakoulu.

<https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>

TEAvisari. (2023a). *Tiedonkeruut.*

<https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruut>

TEAvisari. (2023b). *Kulttuuri.*

<https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/85>

TEAvisari. (2023c). *Kulttuuri : 2023*.

<https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tulokset?view=KUL&y=2023&y=2021&y=2019&r=HVALUE06&r=KOKOMAA&chartType=bar&cmp=r>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (n.d.) *Alueellinen hyvinvointikertomus*.

<https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointikertomus>

Terveyskylä. (8.2.2023). *Ikääntyneen väestön terveys ja toimintakyky*.

<https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntyneen-v%C3%A4est%C3%B6n-terveys-ja-toimintakyky>

Terveyskylä. (2023a). *Palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen*.

<https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/koti-ja-asuminen/palveluasuminen-ja-tehostettu-palveluasuminen>

Terveyskylä. (2023b). *Kotona asumisen tukipalvelut*.

<https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/apua-arkeen/kotona-asumisen-tukipalvelut>

Tilastokeskus. (26.1.2023). *Syntyvyys laski ennätysellisen alas – kokonaishedelmällisyysluku mittaushistorian matalin*.

<https://www.stat.fi/uutinen/syntyvyys-laski-ennatysellisen-alas-kokonaishedelmallisyysluku-mittaushistorian-matalin>

Tilastokeskus. (20.4.2023). *Väestörakenne*.

https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestollinen-huoltosuhde-kunnittain

Tilastokeskus. (n.d.). *Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990-2022*. Haettu osoitteesta 26.12.2023.

https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/chart/chartViewColumn/

Vainio, E. (2019). *Sirkus nyt*. Sirkuksen tiedotuskeskus. Kustantamo S&S.

Valtioneuvosto. (2020). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja*

palvelujen parantamiseksi 2020–2023 Tavoitteena ikäystävällinen Suomi-

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162455/STM_2020_29_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvosto. (2023). *Kansallisen ikäohjelman vuosien 2020–2023 loppuraportti.*

Valtioneuvoston julkaisuja 2023:54.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165006/VN_2023_54.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Vilkka, H. (2006). *Tutki ja havainnoi.* Kustannusyhtiö Tammi.

Åstrand, R. (2011). Sosiaalinen sirkus Euroopassa. Teoksessa S. Kakko & P. Karkkola (toim.) *Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen opas* (ss. 96-117). Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu.

Liite 1. Haastattelurunko työntekijät

Työntekijöiden haastattelut

Tutkimuksen esittely, rekisteriseloste jakoon ja luvan kysyminen haastatteluun ja nauhoittamiseen.

Haastattelun aika ja paikka:

Osallistujamäärä:

Lisätietoja osallistujista:

Aikaisempi toiminta:

Millaista luovaa toimintaa yksikössänne on ennen ollut?

Kuka toiminnan järjestää tai organisoii?

Millaisena nämä toiminnat on koettu?

Onko luovaa toimintaa tutkittu/arvioitu aikaisemmin?

Ikäihmisiin liittyen:

Ketkä osallistuivat esityksen katsomiseen ja kuka päätti ketkä osallistuvat?

Miten asukkaat reagoivat esitykseen?

Vaikuttiko esitys jollain tavalla loppupäivän tunnelmaan?

Puhuttiinko esityksestä jälkeensä (asukkaiden vai työntekijöiden aloitteesta)?

Millaisia ajatuksia ja tunteita esitys herätti?

Tarvittiinko henkilökunnan apua näiden tunteiden läpikäymiseen?

Näettekö esityksellä hyötyjä tai haittoja? Olivatko ne lyhyt- vai pitkäaikaisia?

Haluaisitteko samankaltaisen toiminnan jatkuvan yksikössänne?

Onko teillä toiveita tai kehitysideoita?

Työntekijöihin liittyen:

Miten te koitte esityksen?

Millaisia ajatuksia ja tunteita esitys herätti?

Koittako siitä olevan teille tai työllenne hyötyä/haittaa?

Olisiko siitä hyötyä työllenne jos tällainen toiminta jatkuisi?

Muuta kommentoitavaa?

Liite 2. Haastattelurunko esiintyjät

Esiintyjien haastattelu

Tutkimuksen esittely, rekisteriseloste jakoon ja luvan kysyminen haastatteluun ja nauhoittamiseen.

Aika ja paikka:

Koko kiertueen tunnelma

Kuinka monta esitystä esititte?

Kuinka monta katsojaa kokonaisuudessaan esityksissä oli?

Miten koette kiertueen onnistuneen?

Miten yksiköt/katsojat erosivat toisistaan esiintyjän näkökulmasta?

Millaista palautetta saitte ihmisiltä kasvotusten (palautelomakkeet siis poissulkien)?

Saitteko kehitysideoita?

Teidän kokemuksenne mukaan paras/parhaat esitykset

Millainen oli tunnelma yksikössä?

Miten esitys otettiin vastaan?

Miten esitykseen osallistuttiin?

Millainen tunnelma esityksen aikana oli?

Miten katsojat reagoivat?

Millaista palautetta saitte esityksen jälkeen?

Onnistuiko joku esitys huommin kuin muut (tunnelma yksikössä, katsojien palaute jne.)

Miten tämä näkyi/tuntui esityksessä tai sen jälkeen?

Minkä koette olleen syynä tähän?

Muuta kommentoitavaa?